

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY | ROK ZAŁOŻENIA 1963 | CENA 7,00 zł | NR 11 (602) | LISTOPAD 2025

**CZTERDZIEŚCI LAT
SŁOWA W LĘBORKU**

**CZERPISKÓ
WÔRTNĚCH
TEKSTÓW**

**ZRZESZENIE TO NASZA WSPÓLNA
ODPOWIEDZIALNOŚĆ**
ROZMOWA Z PREZESEM ZKP JANEM WYROWIŃSKIM

ISSN 0238-9045 NR INDEKSU 371938 PL

9 770238 904906

Gedania Cassubia

Kaszubi i kaszubszczyzna
w krajobrazie kulturowym Gdańska

17.00 ONLINE

INTERDYSCYPLINARNY WYKŁAD OGÓLNOUCZELNIANY

- 13.10. dr Magdalena Sacha · KULTUROZNAWSTWO
Witacze i patroni. O kaszubskości w przestrzeni informacyjnej miasta
- 20.10. dr hab. Sylwia Bykowska, prof. IH PAN · HISTORIA
Kaszubi w oczach gdańskich urzędników po 1945 roku
- 27.10. prof. dr hab. Witostawa Frankowska · MUZYKA
„Na Gduńska wòjarszci gòrze...” Kaszubi i kaszubszczyzna
w krajobrazie muzycznym Gdańska
- 3.11. dr Bartosz Dąbrowski · LITERATUROZNAWSTWO
Kaszuby w twórczości Róży Ostrowskiej
- 17.11. prof. dr hab. Tadeusz Linkner · LITERATUROZNAWSTWO
Moje spotkania z Jerzym Sampem
- 24.11. dr Grzegorz Schramke · LITERATUROZNAWSTWO
Obraz Gdańska w „Legendach gdańskich” Jerzego Sampa
- 1.12. prof. dr hab. Cezary Obracht-Prondzyński · SOCJOLOGIA
Nauka – media – sztuka. Kaszubi w życiu intelektualnym
i artystycznym Gdańska. Próba portretu zbiorowego
- 8.12. dr Mirosław Kuklik · ETNOLOGIA
Polska (?) na fischmarku. Rybacy kaszubscy w Gdańsku
- 15.12. dr hab. Lucyna Warda-Radys, prof. UG,
prof. dr hab. Izabela Kępka · JĘZYKOZNAWSTWO
Językowa kreacja Kaszubów i kaszubszczyzny
w utworze „Śpiewaj ogrody” Pawła Huellego
- 22.12. dr hab. Miłostawa Borzyszkowska-Szewczyk, prof. UG
LITERATUROZNAWSTWO/ BADANIA NAD PAMIĘCIĄ
Kaszubi i kaszubszczyzna w gdańskich mitach

3 Czerpiskò wòrtnèch tekstów
RED.

8 Wëprzédnienié dlò ùtwórczci z Rekòwa
DM

11 Zrzeszenie to nasza wspólna odpowiedzialność.
Z prezesem ZKP Janem Wyrowińskim rozmawia
SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

16 Czterdzieści lat słowa w Łęborku. Historia
jednego konkursu
ZOFIA BISKUPSKA-LISIECKA

20 Alfred Świerkosz (1900–1968). Wirtuoz piękna
polskiego Wybrzeża.
Z kurator wystawy w MPIMPK w Wejherowie Grażyną
Wirkus rozmawia PIOTR SCHMANDT

23 O dziejach rodu Janta-Połczyńskich i Półczna
JÓZEF BORZYSZKOWSKI

31 Ulice Gdyni. 10 Lutego – ulica ku morzu
ANDRZEJ BUSLER

34 Gdańsk mniej znany
MARTA SZAGŹDOWICZ

NAJÔ ÛCZBA. Edukacyjny dodòwk nr 9 (191)

35 Plaži mie bëc na swòjim.
Z Tomaszã Fòpkã gòdò DARK MAJKÒWSCZI

39 Ùczałi i mùzeòwnicë gòdelë ò filmach
RED.

40 Kaszëbsczi bëł dlò mie niezdobëtım trofeum
Z Tómkã Bùdnikòwsczim gòdò ANA CUPA

42 Młodé Kaszëbë
GRACJANA PÒTRÉKÛS

44 Métel na ùrok (jesz rôz)
MATEÛSZ BÛLLMANN

46 Tima téz mòże przic do płaceniò!
KLEBBÓW MATIS

48 Ò jãzëkach, kùlturze i profesorze Labùdze
RED.

50 Z Kociewia
MARIA PAJĄKOWSKA-KENSİK

51 Trockiści w Wolnym Mieście Gdańsku
MATEUSZ SZUBA

54 Smaki i aromaty Pomorza. Marmolada
RAFAŁ NOWAKOWSKI

57 Jesianny wieczór
JAN WESPA

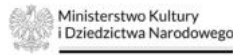
58 Lektury
DANIEL KALINOWSKI

60 Sprinter z dłudzima ùszama
P.D.

61 Klëka

67 Kociewsko-pomorskim okiem
MICHAŁ KARGUL

68 To nie je w głowã do pòjãcò
ÒLGA KÛKLIŃSKÒ

Numer wydano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
„Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji”
Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Zrealizowano ze środków Województwa Pomorskiego
Promocja wydawnictwa została zrealizowana przy wsparciu Gdańskiego Funduszu Promocji Wydawnictw
Dofinansowano ze środków Miasta Gdyni

Numer óstòł wëdóny dzãka dotacje Minystra Bënówëch Sprów i Administracje
„Publikacjò je leno wësłowieniem pòdrzatków àutora/àutorów i ni mòże bëc trzimónò na jedno z oficjalnym stanowiszczã Minystra Bënówëch Sprów i Administracje”

ADRES REDAKCJI

ul. Straganiarska 20–23 / 80-837 Gdańsk
tel. 58 301 90 16 / 58 301 27 31
e-mail: red.pomerania@wp.pl

REDAKTOR NACZELNY

Sławomir Lewandowski

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Dariusz Majkowski (zastępca redaktora naczelnego)
Aleksandra Dzieścielska-Jasnoch
(*Najò Uczba*)
Krystyna Sulicka
Małgorzata Micał
Bogumiła Cirocka
Ludmiła Kucharska
Paweł Wiożyński
Bogdan Adamczyk (skład graficzny)

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Piotr Dziekanowski (przewodniczący kolegium)
Mateusz Bullmann
Andrzej Busler
Ewa Górską
Stanisław Janke
Piotr Lessnau
Wiktor Pepliński
Danuta Pioch
Edmund Szczesiak
Bogdan Wiśniewski

TŁUMACZENIA NA JĘZYK KASZUBSKI

Dariusz Majkowski

ZDJĘCIA NA OKŁADCE

Jan Wyrowiński, prezes Zarządu Głównego ZKP w latach 1994–1998 i prezes ZKP w latach 2019–2025. Fot. Sławomir Lewandowski

WYDAWCA

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk

DRUK

Wydawnictwo „Bernardinum” Sp. z o.o.
ul. Biskupa Dominika 11, 83-130 Pelplin

Redakcja zastrzega sobie prawo do skracania i redagowania artykułów oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść ogłoszeń i reklam.

OD REDAKTORA

Listopad zakończy się wyborem nowego prezesa Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, a to oznacza dla Jana Wyrowińskiego koniec sześcioletniej kadencji. Ostatnie posiedzenie Rady Naczelnej ZKP w obecnym składzie, które odbyło się 25 października w sali Muzeum Kaszubskiego im.

Franciszka Tredera w Kartuzach, było więc okazją do podsumowania ostatnich trzech lat działalności Zrzeszenia. Po zakończeniu posiedzenia prezes Wyrowiński udzielił „Pomeranii” wywiadu, w którym podjął próbę oceny ostatnich sześciu lat naznaczonych wyjątkową pracą, wieloma inicjatywami i pomysłami. Zdaniem kończącego kadencję prezesa pilnowanie kaszubskich spraw, aktywizacja i angażowanie młodych w działalność zrzeszeniową oraz dbałość o dalszy rozwój języka kaszubskiego – to jedne z najważniejszych wyzwań, jakie stoją przed nowymi władzami Zrzeszenia. Zapis rozmowy z prezesem Janem Wyrowińskim publikujemy na łamach listopadowej „Pomeranii”.

SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

PRENUMERATA

Z DOSTAWĄ DO DOMU!

Koszt prenumeraty rocznej krajowej z bezpłatną dostawą do domu: 77 zł. W przypadku prenumeraty zagranicznej: 172 zł. Podane ceny są cenami brutto i uwzględniają 5% VAT.

Aby zamówić roczną prenumeratę, należy:

• dokonać wpłaty na konto:

PKO BP S.A. 28 1020 1811 0000 0302 0129 35 13,

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk,
podając imię i nazwisko (lub nazwę jednostki zamawiającej) oraz dokładny adres

• złożyć zamówienie w Biurze ZG ZKP,

tel. 58 301 27 31

e-mail: prenumerata@kaszubi.pl

CZERPISKÒ WÔRTNĚCH TEKSTÓW

Òglowòpòlsczi Lëteracczi Kònkùrs miona Jana Drzéždżona òstòł rozrzeszony ju 26. róz. Òbsãdżëcele przeczëtelë 21 dokazów w trzech kategòriach i przëznelë 8 nôdgradów (tëż dëtkòwëch – wespòł za 10,5 tës. zł).

Òrganizatorã kònkùrsu je Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrsczi Pismieniznë i Mùzyczi, chtërno latos róczëło do robòtë w kòmisji troje òbsãdżëcelów: dr Bëjatã Jankòwską (bëła przëdniczka żuri), Jerzégò Stachùrszczégò, pòetã i „człowieka teatru”, a tëż Piotra Dzekanowsczczégò, pisarza i gazetnika. Nòleżnicë żuri zeszlë sã we Wejrowie15 sëwnika, a rëchli bòczno przeczëtelë wszëtczé nadesłónë ùsòdzczi.

– Ùdzël w kòmisje XXXVI Òglowòpòlsczégò Lëteracczégò Kònkùrsu miona Jana Drzéždżona bëł dlò mnie ùczestnieniëm – pòdczorchiwò Bëjata Jankòwskò. – Òbradë bëłë òsoblëwie wëmògajacé, bò kòzdi tekst niòsł ze sobã cos wòrtnégò: apartną ùdbã, emòcjã abò wëjątkòwi òbròz swiata. Pò wiele diskùsjach ùdało sã nama wskazac dobiwców, ale chcã jesz róz rzeknac, że to nie bëło letczë zadanië. Jesmë bëłë pòd wiòldżim wrażeniem talentu wszëtczich bëtników. Kòzdi z nich dokòzòł, że lëteratura je żëwim swiòdectwã wrzlëwòtë i mò w sobie mòc budoowaniò mòstów, wzrëszëniò i pòdskaceniò – dodòwò.

W kategòrii pòezje dobiwczkã òstała Ana Rózk, znónò czëtińcóm chòcle z tomikù kaszëbsczich erotików *Szmeroszeptë*. Na kònkùrs wësła tekst pt. „Të – ùtkónò z cëchòscë”.

– Ta wiërzta nie pòwstała z mëslã ò wejrowszczich miònkach. Tak pò pròwdze jò miała napisónë leno dwa, trzë zdania, jaczé leżałë glãbòk na dnie szëflòdë. Czëj bëł czas wësëfaniò tekstów na kònkùrs, jò zazdrzała do mòjich zapisków i te zdania nalazła. Tej ju sygło wyc pisadło do rãczy i słowa same plëniãlë. Mie sã zdòwò, że tak to je, że cos mùszi czasã pòzdac. I tak

Ana Rózk

Të ùtkónò z cëchòscë

rozpòdajacò sã z kòzdim zwãkã
Të – stwòrzonò z dòczy
rozpliwajacò sã z kòzdim pòdmùchã
zatóp sã krëjamno w farwach tãdzi
ùjmij jiscenia w rãce dërgòczacé
i wiéndz bez òniesmieleniò na dargã bez òdpowiedzë
ùsłónã czerwionoscã różów
i mòdroscã nieba
dòj pòzwòlenië mëslóm szibòwac bez skrãpòwa-
niò
dòj pòzwòlenië sercu bic bez ùczëszaniò

òstów za sobã swiat wãglã malowóny
òdwòzno pòcygòj za aksamańną blewiãzkã zëcò
òbleczonò w blãkit ùtkóny z wałów
zatóp sã w czelëchù pragnieniów
ùkòlibónò letëchnym pòszumã zelonoscë
w pùrpùrze zapòdajacégò słuńca
òdnaléz skrëtë òchòtë
bezwstëdno tańcuj pò kropkach rosë
szcibòj òbòjãtno lëdzcze wezdrzenia

czas òdmiërzòj chãcbama
jaczé òdnalëzesz w zakùrzonëch nòrcëkach zakazów
z mëslów letëchnëch jak pùszk
twòrz kòrtë swòjégò zëcò
spłotlë cësã nadchòdajacëch dniów
sztòltuj òdwòzno òkòlicznoscë dudniacé
pòmiónã brakù statecznoscë

Od lewi: W. Frankowskô i A. Kùcharskô-Szefler, chtërne wëstąpiłë w artisticznym dzëlu wëdarzeniô

bëło z ną wierztą, chtërna gôdô ò tim, że më – białczy – tej-sej mómë zabôczoné ò najich brzątwieniach i hczeniach, bò wcyg je cos wôzniészégò. Ta wierzta zachãcò, żebë më naje pragnienia i hcenia stôwiałë na pierszim placu – gôdô dobiwczka.

Drëdzi môł w latosym kònkùrsu dostała Adela Kùik-Kalinowskô, chtërna ju wiele razy bëła wëprzëdniwónô w rozmajitëch pòeticczich i prozatorskich mióncach, laùreatka Kaszëbsczi Lëteraccki Nôdgradë (za rok 2024), ò czim piszemë wicy w tim numrze „Pòmëranie”. Hewò ji dokôz pt. „Zélnik abò chlebówi piec”.

Na trzeci môł zasłużëła jesz nieznonô kaszëbsczim czëtińcóm ze swòjich dokazów Marta Majewskô, dzysdniowô przëdniczka Klubù Sztudérów „Pòmërania”, chtërna napisala „Òbiecëjący mrok”.

Adela Kùik-Kalinowskô Zélnik abò chlebówi piec

Stojòł w ògradze midzë drzewama brzadowima: wiszniama, slëwama, jablónkama...
A z tëtu chilëła sã ju do zemi stôrò krëszka, co wiedno na Séwną wësëpiwała
jak z krągłégò, wiôldzégò kôsza słodczë kùgle krëszków. Jich złotò skórka
nacëchòwónô brunyma piegama pòchniala zdrzeniałim latã i ceplã dwójga mùlków.
Kòlana zdzinałë sã, rãce sygalë pò soczëstã dozdrzeniałosc, co w lëpach ùlala sã szczescym.
Pòzni dzëwczãta i knôpi w brzadowim piecu òbiérelë ùsëszoné wisznie z pòpiołu.
Klëdlë je w miechë ùszëtë z lnianégò płótna i wiëszelë na hòkù w cëni kòmina.

A piec timczasã wëgrzëwòł ceglany chrzebt w słuńcu Zélny Matinczi i wdichòł
pòchã remiówków zëta ówsa pszënicë jãczminia bukwiłë jarzëbinë w ògnistë plëca.
Białczy rozchledóné płodnym zélnikã rozcziniałë w kòpónce chlebówé casto.
Pùchlë młodze jak bąble na jezorze w czas grzëmòtów i bürzë
mąka przez zyb òpòdała jak snieg w kùrzatwie zëmówi i wiele ji sã ùsëpało.
Chlebë ju sã ùklódałë na blachach, jeden za drëdzim w równëch régach
zđajac cëchò, bë zbrunic, zarumienic sã w pòpákónã skórka jak sczibë swięzi zemi.

Bël taczi czas, że malinczé kùkle, chłopi i babë z jabkã w brzëchù, z wiszniowima òczkama
dlò nômnieszich w rodzënie, pòcech i serot, złotò skóreczka chlébka w gãbùszkach miãkła.
Na kùnc tanecznym krokã fòrmë z kùchama wchòdałë do wësmùkóny glëną gòrący gòrdzelë.
Jabkowi sërowi młodzowi kùch ze slëwama słodzył nasz pòdniebny zëwòt.
Lëdze trzimajacë sã za rãce stòri młodi dzòtchi drobnyma krokama wkòł tegòz pieca
a bëła w tim takò mòc zëcégò, że jedna òkrëszëna chleba całëmu swiatu bëła pòzëwienim.
Pierwi bël taczi zélnik, co mù na miono chlebówi piec. Mòja Nôdzeja skrëła sã w nim.

mòje dłonie òplótają szklané knëple klótczi
le nimò staraniów na ùmór
ni mògã sã wëdostac a baro bëm chciała
i wrzeszczã wiele móm mòcë w plëcach
le krziczi zagłësziwò cuszò
i mòdlã sã do bògów
le nizòden nie chce mie slëchac
nokcëné lómiã na szklany klódcë
chtërna sã leno mòcni domikò
i coròz barzi zagłëbiwóm sã w mroku
i wcygò mie pùstosc
czëjã wiedno sëchòtã w gãbie
mój nieòdparlãczny towarzësz
pragnienié znów nie dówò mie ùsnac
pòmalinkù tracã nòdzejã
w cemzë zmerkiwóm pòdwiglë rãce
chtërne sã do mie zbliżają
i chòc jò wiém że zgubã niosã
łapczëwie pò nie sygóm
na sztërk czëjã ùkòjenie
na sztërk jò nie jem sama
zagłëbiwóm sã w nieswiãdze
òbiecëjącym stanie pòmizdë
le wszëtkò zaczinò pomału wracac
znów czëjã zëmno i ból
i znów jò jem czësto sama
zamkniãtò w szklany klótcë bez wińdzeniô

W kategòrii prozë do òrganizatorów òstało wëslónëch sémte tekstów.

– Jesmë mòglë przëczëtac fantasy òpiarté na dównëch wierzeniach, realistycznã prozã i jedno hi-

storicznė òpòwiòdaniė. To slėdnė pt. „Na dwadzecė szrėtów” bėło nòdlėgszė, a równoczasno nòbarzi sã nama widzało. Mómė nòdzėjã, że nen dokòz, jaczėgò akcjò dzeje sã w XIX wiėkù, je dzėlã i zapòwiescã wikszi całoscė. Niecerplėwò zdajemė za jinszima jegò partama – klarėje Pioter Dzekanowsczi. Aùtorama dobėtnėgò tekstu sã Mateusz Bùllmann i Witòld Dłubakòwsczi.

– Mė z Witekã baro sã staralė, piszcã ten dokòz, ale mė sã nie spòdzelė, że mòzemė zajic pierszi plac. Jesmė baro búsny, baro sã ceszimė i mėsłã, że to dò nama chãc, żebė dali pisac i ju mómė jaczė mėsłė, cobė mògł zrėchtowac na przinđny rok – gòdò Mateusz Bùllmann.

– Mė czãsto so mėslełė, dlòcze dzysdnia ani nie krãcy sã filmów, ani nie pisze wiele òpòwiòdaniów

Mateusz Bùllmann, Witòld Dłubakòwsczi Na dwadzecė szrėtów (wėjimk)

– Zaczãło sã jaczis czas temu... – Kùba wzėròł smùtno w ògniszczė – ze trzė wioszci dali. Lėdztwò cos tam gòda pò niedzelny mszi swiãti. Kòzdi cziwòł głowã, ten czė jiny mrėczòł w gòspòdze, że trzeba sã pòstawic abò prawa, sprawiedlėwòtė szėkac. Jiny prawilė, że mòze dozdac, że ti szandarowie pùdã w jinszė stronė. Niedzela sã skùnczėła, kòzdi wròcył do swòji chėczė ě swòjich kłòpòtów. Kòzdi tamtėch żałowòł, ale w kùncu miòł swòje żėcė ě swòj krziż. Pewno ten a nen zmówił pòcerz za zabitėch. Kò jesz jiny pewno cesził sã, że mieszkò dali. Na jedny wiosce sã równak nie skùnczėło. Nen prėsczi òddzòł pòjòwiòł sã tam a sam. Czasã leno jakã kùrã ùkredlė, czasã strzėlelė dlò zòbawė do scėrzów. Jedny gòdelė: „wòjskò jak wòjskò. Czedė sã nudzy, a òficėra nie wzėrò, to wiedno cos taczėgò robi. Pòzni zaczãlė sã za dzewusė brac... Lėdze wėslelė dwùch mądrėch razã ze sztėrzema mòcnyma prawie do nòblėższėgò òficėrė. Złòzėłė grzeczno skòrgã do taczėgò, Grauber sã nazėwòł. Przėjãł jich. Wėsłėchòł... – głos Kùbė rwòł sã pėrznã. – Rzekł, że sprawa załatwi, òdwiėdzy òkòlė, kwitė wėstawi ě za szkòdė zapłacy... tėli, że łgòł. Ti nasi ju mielė wracac, czedė jich chwacėłė. Jednėgò ze starszich zarò na placu rozprolė na òczach resztė. Pòtemù trzech pòwiesėłė, a dwùch, co òstelė... – dzòd splėnãł w òdzin – stòrėmù wėdlėbelė òczė ě gnòtė w lewi szpėrze przetrãcėłė, młòdėmù òbcãłė jãzėk a złòmelė prawã nogã... Tak jich pùszczėłė ze smiėchã dodóm, gòdajãc: „Niech sã wesprãż ò siebie, doch kòzdi mò jednã szpėrã zdrów. Jeden

drogã ùzdrzi, a drėdzi rzecze doma, co widzòł”. Pò pòrã dniach pò wsach zaczãł jezdzc sòm Grauber. Wszãdze pitòł, czė pòsėlcowie zdrów wròcėłė, jezlė chtos mù nie pòtwierdził, tedė dostòł batė. Pòzni chòdzyl pò chėczach ě pitòł dzòtci ě pòcėrz. Jezlė jaczės nie pòtrafilò pò niemieckù, to kòzòł klãkac na pòdwòrzim ě bił swòjim bacėkã do ridowaniėgò pò stopach do krwi. Òd tegò czasė patrole, jak ti skùrwėsėnowie zwã te napadė na dobrėch lėdzy, sã jesz czãstszė ě gòrszė.

– Jò mėsłòł, że pòd Prėśòkã je wikszi pòrzãdk...

– Kò jò nie wiėm, jak tam je, skãd jezdeta, ale pròwda je, że nen Grauber to je jaczi wsceklji pies.

– Wiele lėdzy zdzinãłò?

– Drãgò rzeknãc, terò to bòjã sã nawetka do kòscoła jic.

– Tė chcòł wiedzec, dlòcze jò tu jem... – Półkòwnik òdetchnãł głãbòk. – Tė miòł pròwdã. Jo sã bił w pòwstaniu. Równak nie wiornã. Ni móm do kògò ani za czim. Jò jem na nordze, bò jò òbiecòł cos drėchòwi, jaczi bėł z tėch stròn. Jò miòł nalezc jegò chėcz, a białce rzeknãc...

– Jak sã nazėwòł?

– Jòzef Bòrna, tė wiėsz, ò kògò chòdzcy?

Dzòd pòcziwòł głowã.

– Kò znajã. Dobrze, bò prawie òn bėł z ti wioszci, do jaczi mė jidzemė... Niedobrze, bò prawie tam Prėśòcė baro bėłė mscėwi. A jesz jegò białka, młòdò... terò rozmiejã, że gdowa – pòwzėròł w òczė Półkòwnika – bez chòcle parobka, niė to, co czedės.

– Czas pòkòzė – òdrzekł Półkòwnik ě òwinãł sã barzi mañtlã.

Ód lewi: A. Selicko, K. Léwna, A. Skwarło i B. Jankówsko

trófiacéch do szerszegò òkrãżò òdbiérców w stylu „eastern”. Kò taczé dokazé pisòł czedës chòcle Henrik Senkewicz. Nè i jesmè pòméslelè, że takò wioska na Kaszëbach pòd bótã prësczich szandarów baro szlachùje za môlma na Dzëczim Zachòdze. A „westernè” abò „easternè” to są baro prosté òpòwiescè ò bezprawim, ò człowiekù znikąd, chtërnym mòże bëc ronin, łowca nòdgradów abò heksòrz Geralt – dodòwò Witòld Dhubakòwsczi.

Winszëjemè jima nòdgradè i jesmè ròd téz dlòte, że Mateùsz Büllmann miesąc w miesąc twòrzi do „Pòmëranii” òpòwiòdania z cyklu „Nordowé pòwiòstczi”, a Witòld Dhubakòwsczi rëchtëje malënczi do nëch tekstów.

Drëdzi plac w kategòrii prozë dostała Kristina Léwna, pisòrka, chtërna òd lat dobiwò we wejrowsczim kònkùrsu, regularno pùblikùje w pismionie „Stegna” i wëdała czile swòjich ksążków: *Mòtowidlo*, *Mój z mójq* i *Kaczci*. Tim razã wësłała na kònkùrs miona Drzëdzdżona tekst pt. „Pòrta”. Trzeci mòl do-

stała pisòrka dlò dzeczy Aleksandra Majkòwskò (wespòlautòrka ksążków ò przigòdach Werònczi, *Mòji pierszi Biblii*, *Przigòdów Remùsa*. *Na pùstkòwiu*, *Úcz sã jãzëka z kaszëbsczima nótama*), chtërna napisała dokòz „Stegna do Bòrowi Cotczi”.

– Realisticznè òpòwiòdanié „Pòrta” wëzwëskiwò technikã strëmienia swiãdë, pòzwòlajacé czëtiñcowi weñc w głąb przëzców i mëslów bòhatéré. Za to w ùsòdzkù „Stegna do Bòrowi Cotczi” teròczasnota je przeplotłò z ùszlòtą, a òbëdwa czasowé pòrzãdci parłãczi znónò pòstacjò kaszëbsczi demònologie, co nadòwò òpòwiescè glãbiã i misticznè znaczenié – gòdała òb czas ùroczëznè wrãcziwaniò nòdgradów Bëjata Jankòwskò.

Spòmizdë dokazów na binã kòmisjò òbsãdzëcëlów ùdbała so wëprzëdnic dwùch autòrów. Dobiwcą òstòł naji redakcyjny drëch Dark Majkòwsczi i jegò ùsòdzk „Gòlãbiarze”.

– Je to tragikòmediò ò relacjach midzë nòlëznikama familii i kaszëbsczi spòlëznè. Móm starã pòka-

M. Szuba prezentëje nònowszì "Zymk"

Dark Majkòwsczi
Gòłabiarze (wějimk)

Doma ù Baszë, córcki Józefa i Joanë. Mieszkanie wëzòdbioné na midzënòrodny òrt. Na scanach wi-szã japòńsczë òbrazë, na kòmòdze stojã afrikańsczë żłobinë itp. Na zòfie sedzy Basza, a na ji kòlanach tósz – wëstrzëgli york.

Je czëc klepanië na dwiërze.

Baszã: Proszã!

Wchòdò ji bracyna Miklosz.

Miklosz: Niech bądze pòchwòlony Jezës Christus.

Basza: (ze zgardã) A tã jes sã tu telepòrtowòł ze strzédnëch wieków?

Miklosz: (spòkójno) Kò gòdóm leno to, czegò naju nauczëlë tatã z mëmka.

Basza: I jes nie zmerkòł, że òd tegò czas swiat sã zmienil?

Miklosz: Dòj pòkù. Nie chce mie sã z tobã sztridowac. Jem ròd, że ce widzã, sosterkò.

Basza: (zdrzi na niego niedowiérno): Za czim jes tak pò pròwdze tu przëszedł? Kò colemalo ni mòsz czasu na taczë òdwiędzanië familii.

Miklosz: A dzysò prawie móm... Fejn, że jes doma.

Basza: Prawie jes mie trafil, ale zarò wëchòdzã. Za dwadzëce minut pòdjëzdzó taxi i bierze mie na tajsczi masaż.

Miklosz: Tajsczi masaż? (chwilã sã zbiérò, żebë cos rzeknac, ale kùreszce machò rãkã) A... niewòznë. Niech cë służy. Tej bådã gòdòł krótkò. Zwònił do ce tatã?

Basza: Jo. Cos tam gniótl, że mëmka ùmierò. Òn sã nigdë nie nauczi. Kò mëmka ùmierala wnet co miesac òd najich dzecnëch lat. Na serce, na reka, na rojmã, na zatrecë... A wierã je zdrowszò jak jò i tã.

Miklosz: (śmieje sã) Pròwda. Biédny òjc. Òn jã mést za baro kòchò, żebë to dozdrzec.

Basza: Abò je za torbòwati.

Miklosz: (pòwòzno) Nie gadój tak ò òjcu.

Basza: Jò nie chcã gò òbrazac. To je bëlny tatã, ale za chłopa jò bë nijak nie chcała kògòs taczégò.

Miklosz: Twój je jinski?

Basza: (z bùchã) Mój je wiele barzi ambitny. W swòji kòrpòracji robi chùtkã kariérã, bëlnò zaròbiò i dërch mëśli ò rozwoju. A naji tatã – sóm wiész... Leno bë sedzòł z drëchama z wioszci na łówce i zdrzòł w niebò na ptòszczy. Nijak nie je dopasowóny do dzysdniowi chùtkòscë żëcò.

Miklosz: Ale jemù to pasëje. Za czim mò nëcac?

Basza: Za kasã, za kariérã, za achtnienim... Wiedno je za czim nëcac, jezlë człowiek mò ambicjã. Ale tã jes za nim padli, to bądzesz òjca brònił.

Miklosz: (z ùsmiëwkã) Genów nie òcëganisz. Ale tak pò pròwdze zòzdrozszcã mù leno jednegò – tãch jegò drëchów. Òni sã znają òd knòpiczich lat. Bawilë sã razã za dzecka, wespòł pòmògelë przë zbiëranim bùlew, przë sanie... Pòzni zòs razã w szkòle, tej bëlë służkama w kòsce, wiedzelë, chto chòdzy na wrëje do jaczi brutzci. Majã co wspòminac.

Basza: (zgrëzlëwò) Mòże i majã, ale nie wspòminajã. Tã widzòł jich razã, jak so sedzã na łówce? Doch òni rozmiejã gòdzënë abò i dżëzi nie rzeknac słowa. To nie je normalné.

Miklosz: A jò prawie tegò jima zòzdrozszcã. Tak sã znają, że ni mùszã nawet ò niczim gadac. Mòsz taczich drëchów, żebë jes mògła sedzec z nima cëchò i nie czëc nieùbëtkù? Jò ni móm. Mòże to dlòte, że jò flot wëjachòł ze wsë na wësoczé szkòlë?

Basza: Tëż mòsz czegò zòzdrozscë! Tã bë wòłòł sedzec z tima wsowima lëdzama na łówce, miast jic na sztudia i wiñc na lëdzy? Tã jes pò pròwdze „mòli Józefk”.

Miklosz: Në prawie jidze ò to, że nie jem, i czasã tegò żalujã.

Basza: (ùsmiëchò sã i cziwò głowã) Bracczi, jò mùszã zarò wëchòdzëc.

Miklosz: Rozmiejã, że wedle ce ni mómë sã czim jiscëc, a mëmka jak wiedno wëmislò?

Basza: Jem tegò gwës. Mëmka przëzëje tatka, cebie i mie. Nie jiscë sã.

zac, jak mòże dzejac na człowieka bezkriticznò wiara w sztëcznã inteligencjã i jak chcëwòta razã ze zòzdrozscã niszczã nawet nòbarzi czëstë i snòzë drëszbë. Chcã prowadzëc czëtiñca do refleksji nad sobã i swiatã ròz przez lizë, a ròz przez smiëch – gòdò Dark.

Bëjata Jankòwskò, czëtajãcë ùdokaznienië jurorów, rzekla m.jin.:

– Dramaturgicznë ùtwòrstwò to je òrt zdrzadla. Czasów, przemianów, lëdzczich larwów. Kògùm sã herojowie tekstów? To lëdze, jaczych òsobowë tipë nie są przeniosłë do dokazu z lëteracczich abò religijnëch ùsòdzków. To pòrtret familiiów żëjącëch w zamklim krãgù mòlégò miasteczka, w jaczim herarchie lëdzy sã òd dówna znónë. Wszëtcë dbadzã ò jedno, ò swòjã wëgòdã. Òsoblëwie je to widzëc w dokazu „Gòłabiarze”, jaczi mò pòlifònicznã strukturã. Òkòma dialogowi wiòrtzë mò òbrëmnë didaskalia. Je czekawi dlò

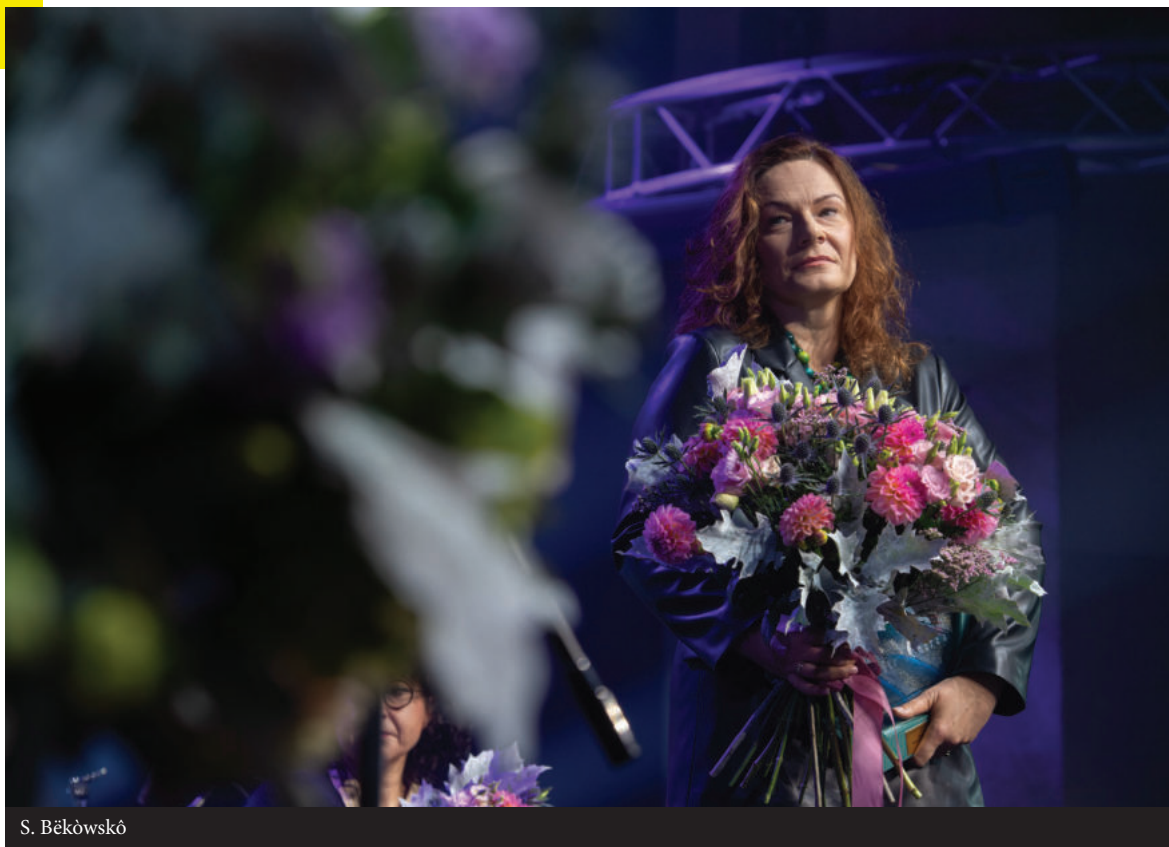
czëtiñca – dynamicznë dialòdзи, bëlnò spòrtretowóny herojowie, co je wòznë dlò teatrowégò reżisérë.

Drëdзи plac w kategòrii dokazów na binã dostała Justina Pranszke. Czëtiñcowie „Stegnë” znają jã bëlnò z prozatorszich dokazów dlò dzòtk, ale bëła ju tãż wëprzëdnionò w kònkursu m. Drzëzdżona za swòje binowë tekstë. Latos zrëchtowala „Jaselka 2025”. *Je to spiëwògra – nowi gatënk w kaszëbszci lëteraturze. Czekawë dialòdзи i tekstë spiëwów sã wiòldzim pòtencjalã tegò dokazu. Jegò binowã realizacjã mùsz je zbògacëc mùzykã, nòlëpi rockòwã – pisòł w ùdokaznienim Jerzi Stachùrszci.*

Winszëjemë wszëtcòmi dobiwców i zaòstałim ùczãstnikóm. Ògłowòpòlszci Lëteracczi Kònkùrs miona Jana Drzëzdżona pòsobny ròz òkòzòł sã czerpiskã wòrtnëch kaszëbszczich dokazów.

RED.

ÒDJ. AM I MKPPiM WE WEJROWIE

S. Bëkòwskò

WÈPRZÉDNIENIÉ DLÔ ÛTWÓRCZCZI Z REKÒWA

Ósmi rôz òstalé wráczoné Pòmòrszczé Lëteracczé Nòdgradò „Wiater òd mòrza” i Kaszëbskò Lëterackò Nòdgradò. Tã slédną dostała latos pòetka Adela Kùik-Kalinowskò.

W Centrum sw. Jana we Gduńskù 16 rujana bëła zrèchtowónò ùroczëzna, òb czas jaczi Samòrząd Pòmòrszczégò Wòjewództwa achtnął aùtorów zrzeszonèch z najim regionã. Ûczãstnicë rozegracje nòprzód pòznelé dobiwców w kònkùrsu na Lëterackã Ksążkã Rokù i Pòmòrskã Ksążkã Rokù. Zgłoszonèch òstało wicy jak 500 pùblikacjów wëdònèch w 2024 r. W pierszi z tèch kategòriów dobëła Kòra Tea Kòwalskò za esej *Patrz pod nogi. O zbieraniu rzeczy* (wëdòwizna Karakter). Òkróm ni nominowóny bëlë: Magdaléna Grzebałkòwskò za *Dezorientacje. Biografia Marii Konopnickiej* (wëd. Znak), Roksana Jãdrzejewskò-Wróbel za *12 dni. Rodzinny patchwork* (wëd. Wòjewództkò i Mieskò Pùblicznò Biblioteka we Gduńskù), Ùrszula Mòrga za *Fundamenty* (wëd. Miejszi Dodóm Kùlturè w Radomskù) i Macéj Siembieda za *Kairos* (wëd. Agora; ta ksążka dostała téz wëprzédnienié òd czëtińców).

Pòmòrskã Ksążkã Rokù òstała mònografiò Sylwii Bikòwsczi *Między migracją a integracją. Społeczeństwo Gdańska w latach 1945–1960*. Nominowóné bëlë

jesz: *Mój Gdańsk* Sztefana Chwina (wëd. WiMPB we Gduńskù), *Ambulans jedzie na wieś. Śladami wędrownych wyrwizębów* Aleksandrè Kòzłowszi (wëd. Znak), *Tadeusz Wenda. Budowniczy portu Rzeczypospolitej* Zbigniewa Òpacczégò i Dagmarè Płaza-Òpacczi (wëd. Mùzeùm Miasta Gdinie i Wëdòwizna Gduńszégò Ùniwersytetu) a téz *Od astrologii i astromedycyny do popularyzacji nauki. Wiedza o niebie w drukach kalendarzowych Prus Królewskich (XVI–XVIII w.)* Piotra Paluchòwsczégò (Kaszëbszi Institut we Gduńskù).

Òd czile lat je téz przëznówónò Nòdgradò za Całosc Lëteracczi Robòtè. Latos dostól jã pòeta, wëdòwca, antikwariusz i tlómòcz Zbigniew Joachimiak.

Wòżnym dzëlã ùroczëznè wrácziwaniò nòdgradów „Wiater òd mòrza” je ògłoszenié laureata abò laureatczi Kaszëbszi Lëteracczi Nòdgradò (KLN). Ji cëlã je achtnienié ùtwórczich zwënëgów w òbrëmim prozè, pòezji, dokazów na binã a téz tlómaczeniów. Nòdgradò mòże bëc przëznónò za pòjedynczny ùsòdzk wëdóny w łònszim rokù abò za całosc lëteracczégò dzejaniò.

Latos karno ôbsădzêcelów (Bòżena Ÿgòwskò – przédniczka żuri, Bògùmiła Cërockò i Dark Majkòwsczi) zdecydowało, że na to wêprzédnié zasłuzêła Adela Kùik-Kalinowskò za kaszëbskòjăzëkòwé pòeticzné ùtwòrstwò, jaczégò brzadã sã trzë zbiorë wiérztw: *Z pòla dodóm. Ze swiata w dom* (2018), *Pòwid miesăca. Poświata księżyca* (2020), *Leno ptòchë. Tylko ptaki* (2023). W ùdokaznieniu przëznaniò KLN przédniczka żuri – w jégò miono – napisala:

Adela Kuik-Kalinowska jako poetka zadebiutowała w 1997 r. wierszami kaszubskojęzycznymi (utwór „Je we miã Bóg” został nagrodzony na Ogólnopolskim Konkursie Literackim im. M. Stryjowskiego, a następnie opublikowany w tomie pokonkursowym). Od tego czasu do dziś tworzy zarówno poezję, jak też prozę w języku kaszubskim. Zajmuje się także tłumaczeniem twórczości kaszubskiej na język polski. Swą działalność publikacyjną zintensyfikowała w 2017 r.

Wśród współczesnej liryki kaszubskiej utwory Adeli Kuik-Kalinowskiej charakteryzują się autentycznym przeżyciem świata z jego złożonością, paradoksami, a często także z jego tragiczną stroną doświadczenia życia, a także śmierci. Jest to twórczość podejmująca się wielu tematów: począwszy od kontekstu osobistego, emocjonalnego, historycznego, mitycznego, onirycznego, realistycznego, a skończywszy na tematyce religijnej i metafizycznej. To złożona literatura, osnuta wizją i oniryzmem, będąca przykładem twórczości obrazowej, zmysłowej i ożywiającej świat dzieciństwa. Wiele w tej twórczości plastycznych obrazów i muzycznej kompozycji. Poetka i prozatorka chłonie świat kaszubskiej natury i tradycji każdym zmysłem. Utwory poetki

A. Kùik-Kalinowskò i marszòlk M. Struk

nie sã jednak kolejnym zwrotem ku krainie szczęśliwej młodości, lecz zapisem nieistniejącej już dzisiaj rzeczywistości wraz z doświadczeniem tak dziecięcej radości jak i obawy, tak chwil uniesienia, jak i rozpacz. Tomiki poetyckie Adeli Kuik-Kalinowskiej sã doceniane w środowisku krytyków i literatów kaszubskich (na te-

Nôdgradã za Całosc Lëteracczi Robòtë dostół Zbigniew Joachimiak

mat tej twórczości wypowiedzieli się Stanisław Janke, ks. prof. Jan Walkusz [...].

Obsądzęcele delë téż bôczenié na sparłãczenié lëteracczich dziejaniów Adelë Kùik-Kalinowszczi z ji spòlëznową i nôùkòwą robòtą. Pòdczorchnälë, że w cządze midzë swòjim debiutã a dzysdnio-wim twòrzenim pòezji zajmowała sã nôùkòwą prócã w òbrëmim kaszëbisticzi, czegò brzadã bëła habilitacjò, a w 2021 r. titel profesora nadóny przez prezydenta Pòlsczi. Dzejò téż rëszo dlò kaszëbiznë m.jin. w Pòmòrsczim Ùniwersytece w Slëpskù, w Radzëznie Kaszëbszczégò Jãzëka i Kaszëbsczim InSTITUTE.

Laureatka pò òdebranim nôdgradë z rãków Marszòłka Pòmòrsczczégò Wòjewództwa, Mieczësława Struka, rzekła m.jin.: *Pierszé mòje słowa jò bë chciała przësłac, tak liriczno, ceptò i glãbòk, w mòje nôblëszszë*

stronë – w stronã tãtczëznë, òjczëznë mòjich przodków, mòjich starków... Rekòwò – tam sã wszëtkò zdarzëło i do tegò mòla wszëtkò nawrócywò. Jezora, lasë, zemia, lëdze, jich robòta, trosczi, redota, dramãtë. To wszëtkò przez lata szło ze mnã i szło za mnã. [...] To wëprzëdnienié mò dlò mie wikszã wòrtnotã jak wszëtczë nôùkòwé tittle. W pòezji człowiek baro intymno gòdò ze swiatã lëdzy, zwierzãt, roscënów, dësz, dëchów. Tëch, co są, tëch, jaczich ni ma. W drëdzi rëdze z tegò mòla dzãkujã mòjim nôblëszszim, tim, z jaczima zbudowała jem mòjã chëcz [...]. Chcała bëm téż mòcno pòdzãkòwac Wëdòwiznie Kaszëbskò-Pòmòrsczczégò Zrzeszeniò i Anie Dunst a téż wszëtczim czëtińcóm.

Na kùnc swòji wëpòwiescë dobiwczka KLN dała pùbliczny òbiecënk: *I pòwiém jesz dosc mòckò: póczi bãdã òddichała, bãdã zëła kaszëbiznã, a pióro òstrzã tak, jak pierwi mòj tatink kòsã na żniwa, czëj szedł w pòle.*

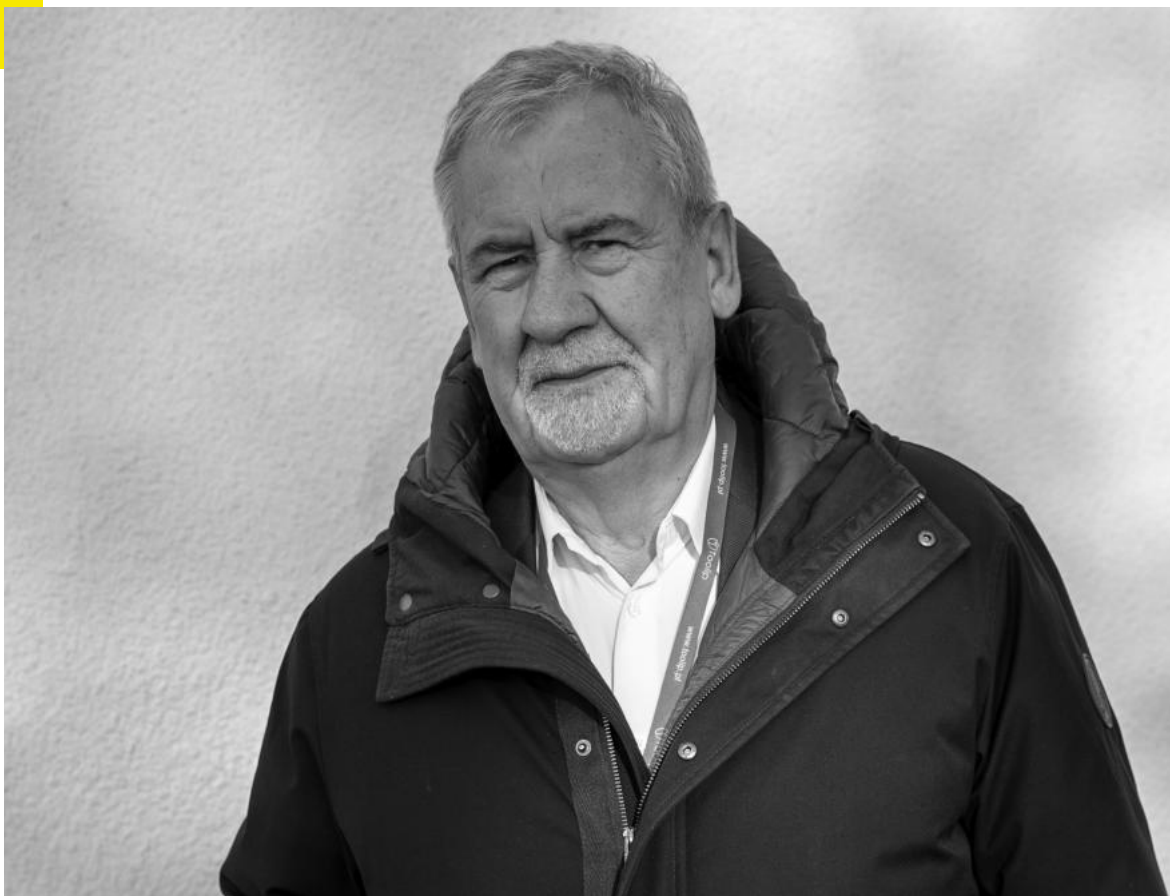
Adela Kùik-Kalinowskò dołączëła do karna laureatów KLN, jakò je przëznòwónò òd 2017 r., a donëchczas wëprzëdniony bëłë: Stanisłòw Janka, Kristina Lëwna, ò. Adóm Sykòra, Ida Czajinò, ks. Jón Walkùsz, Artur Jabłònczi i Jerzi Stachùrczi.

Na zakùnczenié ùroczëznë w Centrum sw. Jana bëł jesz mùzyczny kòncert. Wëstãpiło karno Fisz Emade Tworzywo.

Òperatorã Pòmòrsczi Lëteracczi Nôdgradë „Wia-ter od mòrza” je Wòjewództkò i Mieskò Pùblicznò Biblioteka we Gduńskù, a Kaszëbszczi Lëteracczi Nôdgradë – Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrsczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie.

DM

ÒDJ. ŁUKASZ TOKARCZYK

Prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Jan Wyrowiński. Fot. Sławomir Lewandowski

ZRZESZENIE TO NASZA WSPÓLNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Z Janem Wyrowińskim, prezesem Zarządu Głównego ZKP w latach 1994–1998 i prezesem ZKP w latach 2019–2025 rozmawia Sławomir Lewandowski.

Podczas naszej ostatniej rozmowy – było to w październiku 2022 roku, tuż przed wyborem na drugą kadencję – powiedział Pan, że jest mocno zmotywowany do działania. Tę aktywność było widać w pierwszej oraz w drugiej kadencji. Jak z perspektywy czasu ocenia Pan sześć ostatnich lat?

Staralem się być wszędzie tam, gdzie mnie zapraszano, uważam, że taka forma aktywności buduje siłę naszej organizacji. Od ostatnich zmian w statucie jestem prezesem Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, a nie Zarządu Głównego, to też do czegoś zobowiązuje. To, co jest istotne, to zawsze jest to dwustronny kontakt. Nie wyobrażam sobie, żeby prezesa Zrzeszenia zabrakło również na spotkaniach, gdzie zapadają ważne decyzje dotyczące naszej społeczności,

strategii rozwoju języka i kultury kaszubskiej lub porusza się tematy, które w przyszłości mogą zażywać na naszych sprawach. Takich przykładów owocnych spotkań, choćby w gronie zrzeszeńców, zostało wiele w pamięci, ale są też konkretne efekty, których nie byłoby, gdyby nie wspólne rozmowy i dyskusje.

Przykładem może być choćby „Strategia ochrony i rozwoju języka i kultury kaszubskiej”.

Tworzenie tego dokumentu trwało dosyć długo, bo jego początki sięgają roku 2020. Okres pandemii COVID-19 nieco opóźnił prace, ale ostatecznie „Strategia” została wypracowana w 2023 roku przez grono osób zaangażowanych w sprawę kaszubskie. Dokument pokazuje,

W Pucku podczas wystąpienia z okazji 100. rocznicy zaślubin Polski z morzem (10 lutego 2020 roku). Fot. Sławomir Lewandowski

w którym kierunku idziemy, jaki przyjęliśmy sposób działania i tutaj dokładałem szczególnego wysiłku, aby ten ważny dla naszej społeczności dokument uchwalić. Do tej pory działaliśmy od wydarzenia do wydarzenia, od problemu do problemu. Uchwalenie „Strategii” pozwoliło nadać naszym – jednej z największych w kraju organizacji pozarządowych – działaniom nie tylko pewien wymiar, ale również ukierunkowało nas na przyszłość, konfrontując z pewnymi zobowiązaniami. Chciałbym, aby dobrą praktyką stało się, gdyby na przykład co roku na ostatnim posiedzeniu Rady Naczelnej można było, wykorzystując te zapisy i zobowiązania, dokonywać podsumowania, oceny swojej pracy. Byłaby to okazja, aby sprawdzić, ile z punktów „Strategii” udało się zrealizować.

Ten dokument to punkt odniesienia dla działań władz Zrzeszenia, ale wspominał Pan wielokrotnie, że został stworzony również z myślą o środowisku – powiedzmy – „pozazrzeszeniowym”.

Język kaszubski jest fundamentem tożsamości Kaszubów, ale jako Zrzeszenie musimy pilnować swoich spraw, powtarzam to przy każdej okazji. Dlatego powinniśmy z troską podchodzić do tego, co zostało zawarte w „Strategii”, i przypominać, że taki dokument funkcjonuje. Szczególnie wśród tych osób, które z tytułu swoich obowiązków powinny się troszczyć o nasz język. Myślę tu o radnych gminnych, powiatowych i wojewódzkich, o władzach samorządowych, instytucjach kultury, stowarzyszeniach i innych podmiotach, które mają wpływ na rozwój edukacji i budowanie świadomości.

Krokiem w dobrym kierunku było ustanowienie Dnia Edukacji Kaszubskiej obchodzonego 7 września, w rocznicę uchwalenia w 1991 roku *Ustawy o systemie oświaty*, która zapoczątkowała nauczanie języka kaszubskiego w szkołach.

Bez wątplenia ta inicjatywa, podjęta jeszcze podczas mojej pierwszej kadencji, była bardzo dobrym pomysłem. Naszym celem było uhonorowanie nauczycieli języka kaszubskiego za to, że podjęli się trudu, aby nasz język był językiem żywym. Marzy mi się, żeby corocznie w Dniu Edukacji Kaszubskiej wójtowie i burmistrzowie, którzy otrzymują do budżetu nie małą dotację na naukę kaszubskiego, również aktywnie uczestniczyli w tym dorocznym święcie i odpowiednio potrafili docenić nauczycieli języka kaszubskiego. Chciałbym, aby ranga naszego święta była porównywalna do Dnia Edukacji Narodowej. Być może potrzebne jest tutaj działanie władz naszego województwa, aby tę inicjatywę wynieść jeszcze wyżej na piedestał. W tym roku ukoronowaniem naszych zabiegów o podkreślenie rangi Dnia Edukacji Kaszubskiej były Kongres Nauczycieli Języka Kaszubskiego i dyskusja nad stanem edukacji. Było to wydarzenie wyjątkowe również z tego powodu, że po raz pierwszy zostało zorganizowane wspólnie z Pomorskim Kuratorium Oświaty, z różnymi ośrodkami doradztwa i przy zaangażowaniu Ministerstwa Edukacji. Ucieszyła mnie bardzo obecność minister Barbary Nowackiej oraz parlamentarzystów z Pomorza. Dobrze byłoby formułę tego święta w przyszłości rozbudować na przykład o warsztaty dla nauczycieli, aby kongres był zarówno formą ich aktywizacji, ale także platfor-

mą wymiany doświadczeń. Co warto podkreślić, zespół do spraw edukacji pod przywództwem Elżbiety Bugajny, działający przy Radzie Naczelnej wraz z wiceprezeską Karoliną Keler, bardzo dobrze przygotował tegoroczne wydarzenie, ale również przez całą kadencję aktywnie uczestniczył w pracach rady i był nieocenionym wsparciem dla prezesa.

Wymieniając inicjatywy podjęte w trakcie ostatniej kadencji, nie można nie wspomnieć o „Programie dla Kociewia”.

Tak, to ważna rzecz dla Kociewia i przykład tego, że działacze Zrzeszenia z kociewskich oddziałów zrobili naprawdę dobrą robotę. O randze tej uchwały świadczy też fakt, że w posiedzeniu Rady Naczelnej w Zblewie obecni byli wszyscy parlamentarzyści kociewscy, wójtowie, burmistrzowie. Siła Zrzeszenia to także Kociewiaci, co doskonale wpisuje się w myśl Lecha Bądkowskiego, że Pomorze to nie tylko Kaszubi, choć siłą przewodnią są mimo wszystko Kaszubi.

Podczas naszej rozmowy trzy lata temu powiedział Pan, że musimy zadbać o to, żeby język kaszubski był nauczany według najwyższych standardów. Nie bez znaczenie jest dopilnowanie, aby środki finansowe przeznaczone na naukę kaszubskiego rzeczywiście były wydatkowane na ten cel. Co udało się poprawić w tej kwestii?

Myszę, że świadomość władarzy gmin w kwestii języka kaszubskiego wzrosła, choćby co do konieczności uporządkowania tych spraw i pewnego dyscyplinowania sposobu wydatkowania pieniędzy na edukację. W przyjętej przez Radę Naczelną uchwale dotyczącej dobrych praktyk w nauczaniu języka kaszubskiego zostały sformułowane konkretne zalecenia, mówiące, ile procent powinno być przeznaczane na naukę, ile na zajęcia niezwiązane bezpośrednio z samym nauczaniem, na przykład na wycieczki szkolne. Na początku listopada wraz z delegacją biura ZKP spotkałem się w Warszawie z minister Barbarą Nowacką, a jednym z głównych tematów rozmowy była kwestia tego, aby uchwalone przez nas zasady dobrych praktyk miały sankcję administracyjną.

Czy możemy mówić już o konkretnych efektach spotkania z minister Nowacką?

Zależy nam, aby przedstawione przez nas rozwiązania zostały przyjęte w całości, w kształcie, który proponujemy, bo przyjęte zapisy skutecznie zmniejszą pole do swobodnego przerzucania pieniędzy przeznaczonych na język kaszubski na

inne cele, co niestety nadal ma miejsce. Jak powiedziałem wcześniej, świadomość decydentów jest większa niż jeszcze kilka lat temu, ale nadal są pokusy, żeby fundusze na kaszubski wykorzystywać do innych celów edukacyjnych, choć niezwiązanych z naszym językiem. Pani minister Nowacka podeszła do tematu z wielką uwagą, zresztą jako minister, a wcześniej posłanka, jest obecna od lat przy sprawach kaszubskich. Na prośbę pani minister oficjalnie przekazaliśmy jej stosowną uchwałę Rady Naczelnej. Ministerstwo ma w krótkim terminie dokonać jej analizy i zdecydować o formie rekomendacji. Być może zostanie to zlecone miejscowemu kuratorowi. Z nadzieją czekamy na przychylną nam decyzję.

Niezależnie od problemów natury administracyjnej, w ostatnich latach możemy mówić o wzroście zainteresowania nauką języka kaszubskiego, a także samym językiem. Z drugiej zaś strony młodzi ludzie, podkreślając wagę i znaczenie kaszubskiego, mówią, że brakuje przestrzeni, w której ten język mógłby być przez nich wykorzystany.

Jednym z problemów nauczania języka kaszubskiego jest to, że praktycznie kończy się na szkole podstawowej, a nauka w szkołach średnich jest znacznie mniej popularna. Tak do końca nie znamy przyczyn tego, ale to jest fakt. Pewnym godnym wyróżnienia wyjątkiem jest etnofilologia kaszubska na Uniwersytecie Gdańskim, kierunek, który znajduje uznanie wśród studentów. Absolwenci – silnie wyedukowani – aktywnie uczestniczą w życiu naszej organizacji. Nie zapominajmy także o pomorańcach, w ich strukturach zawsze byli przyszli liderzy Zrzeszenia. Wracając do meritum pytania: to oczywiście nie wyczerpuje wszystkich możliwości. Z pewnością młodzi ludzie potrzebują przestrzeni do rozmowy. Nie jest też tak, że nic nie robimy w tym kierunku. Świetnym przykładem jest tegoroczna inicjatywa: sześćdziesięcioro czworo uczniów z siedemnastu szkół ponadpodstawowych na Pomorzu wzięło udział w nagrywaniu audiobooka kaszubskiego *Scygnąc miesiąc* na podstawie opowiadań Karoliny Serkowskiej-Sieciuchowskiej. Młodzież przyjechała na nagrania do studia Radia Gdańsk. Dla tych młodych ludzi było to spore przeżycie. Podczas spotkania w Kartuzach podzielili się swoimi refleksjami, debatowali również na temat tego, jak widzą choćby działalność kaszubską, swój stosunek do języka i tak dalej. Takie działania z pewnością warte są kontynuacji. Przy okazji chciałbym pochwalić pręźnie działający w tej kadencji zespół do spraw młodych pod przewodnictwem

Kartuzy, 25 października 2025 r. Pamiątkowe zdjęcie po ostatnim posiedzeniu Rady Naczelnej ZKP w kadencji 2022–2025. Fot. Sławomir Lewandowski

Eweliny Stefańskiej, który również zaangażował się we wspomnianą inicjatywę. Moim życzeniem było stworzyć przy każdym z oddziałów kluby młodych, które mają być polem do autonomicznego niezależnego działania, bo młodzi mają inne sposoby komunikacji i inaczej postrzegają także sprawy zrzeszeniowe, co niekiedy prowadzi do napięć ze starszą. Przypomnę też, że również jedno z posiedzeń Rady Naczelnej poświęcone było sytuacji młodych, którzy przedstawili swoją wizję Zrzeszenia. Młodzi ludzie zawsze wnosili i wnoszą pozytywną energię. Tak się dzieje również teraz. Rolą prezesa i władz Zrzeszenia jest aktywizacja i angażowanie młodych w działalność zrzeszeniową i – co ważne – wypracowanie takich form, które nie będą tłumić ich pomysłowości, tylko zagwarantują im przestrzeń do swobodnego działania w ramach organizacji.

Kaszubi nigdy nie byli jednomyślni w swoich poglądach, jednak to, co zawsze ich łączyło, to było wspólne dziedzictwo i trudna historia powiązana ze skomplikowaną historią Pomorza. Przy okazji otwartej w Muzeum Gdańsk wystawy „Nasi chłopcy. Mieszkańcy Pomorza Gdańskiego w armii III Rzeszy” okazało się, że nie wszyscy Kaszubi mają takie samo widzenie historii swoich przodków. Wywiązał się pewien dwugłos.

Myślę, że ten dwugłos jest wynikiem tego, że w sprawę wchodziła się brutalnie polityka, w dodatku rozgrywana na poziomie ogólno-

polskim, z udziałem głównie pravicowych i nacjonalistycznych ugrupowań. To wpłynęło na temperaturę sporu i to mógł być jeden z powodów tego, że niektórzy nasi koledzy i koleżanki włączyli się w ten konflikt po stronie przeciwników wystawy. Jednak większość naszego środowiska zdecydowanie wypowiadała i dalej wypowiada się pozytywnie o ekspozycji. Podkreślę to po raz kolejny: my mamy prawo do naszej własnej historii! To, że historia Polski nie jest jednorodna – jak wiemy, historia innych regionów różni się od naszej – nie może być podstawą do narzucania nam innej narracji. Chcemy szacunku dla naszego punktu widzenia, przez pryzmat naszych doświadczeń i przez pryzmat naszej wiedzy na temat tego, co się tutaj na Pomorzu działo. Nie można porównać historii Pomorza choćby z tym, co wydarzyło się w Generalnym Gubernatorstwie, w czasie wojny w szczególności. Musimy twardo bronić naszego prawa do naszej własnej historii. Wystawa w Muzeum Gdańsk tę naszą historię opisuje przez pryzmat indywidualnych, skomplikowanych losów mieszkańców Pomorza, także Kaszubów.

Czy Zrzeszenie jest przygotowane na zmiany, jakie już zachodzą w naszym regionie? Czy za dziesięć–dwadzieścia lat znajdą się chętni, aby ponieść zrzeszeniowe sztandary w Dzień Jedności Kaszubów?

Zawsze bacznie obserwujemy to, co dzieje się wokół nas. Dbając o naszą tradycję, język i kulturę, musimy podążać z duchem czasu i otwierać się na nowe możliwości, szczególnie edukacyjne. Musimy być przygotowani na zmiany w tym sensie, że jesteśmy zobligowani pilnować spraw kaszubskich. Przy okazji pamiętajmy, jak dobrą robotę robią chociażby instytucje kultury – Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, Muzeum Zachodniokaszubskie w Bytowie, Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny imienia Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydżach Kiszewskich czy Muzeum Kaszubskie w Kartuzach, w którego wnętrzach dzisiaj rozmawiamy. Naszym zadaniem jest budować w ludziach dumę z tego, że urodzili się na Kaszubach i że są Kaszubami, przekonywać, że warto inwestować w kaszubszczyznę, że ta odrębność może procentować. Cały czas musimy też budować naszą tożsamość, obudowywać ją takimi inicjatywami, które są atrakcyjne i wykorzystują na bieżąco otaczające nas nowinki techniczne, szczególnie jeżeli chodzi o komunikację, o przekazywanie wiadomości, o sposoby organizacji i tak dalej.

Jakie wyzwania stoją przed Pana następcą lub następczynią? Czy ma Pan jakąś radę dla przyszłego prezesa?

Wyzwań będzie sporo. Myślę, że warto kontynuować rozpoczęte działania, szczególnie że atmosfera do pracy jest dobra. Trochę ucichłych spory wewnątrz Zrzeszenia, panuje bardziej przyjazna atmosfera, co sprzyja też budowaniu jedności. Mamy komfort działania wynikający po pierwsze z faktu, że funkcjonuje *Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Po drugie, mamy również życzliwe nam władze w osobach marszałka i wojewody. Premierem polskiego rządu jest Kaszuba z Pomorza, a wspierają go parlamentarzyści silnie związani ze Zrzeszeniem. Ale pamiętamy również, że za rządów poprzedniej koalicji, poza epizodem z posłem Januszem Kowalskim, tej życzliwości też nie brakowało. Rada dla przyszłego prezesa jest jedna: jako Zrzeszenie musimy dalej budować swoją markę i nie można nigdy spocząć na laurach. Prezes musi dopingować i budować przyjazny klimat i nie powinien stwarzać dodatkowych podziałów i niepotrzebnych napięć. Gdybym miał wybierać prezesa, to byłaby nim pani Bożena Ugowska, ponieważ posiada wszystkie cechy potrzebne, aby stanąć na czele Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

Jan Wyrowiński (ur. 27 sierpnia 1947 roku w Brusach) – absolwent Politechniki Gdańskiej, kierunek automatyka (1971). W latach 1971–1992 projektant komputerowych systemów sterowania w Resortowym Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Automatyki „Chemoautomatyka” w Toruniu. Od 1981 roku członek Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. W latach 1985–1990 wiceprezes ZKP, w latach 1994–1998 i 2019–2025 prezes. W latach 1994–1998 prezes toruńskiego oddziału Zrzeszenia. W latach 1977–1980 działacz opozycji demokratycznej, a po wprowadzeniu stanu wojennego – podziemia solidarnościowego. Internowany w ośrodkach odosobnienia w Potulicach i Strzebielinku. W latach 1989–2001 poseł RP z list KO „S”, UD, UW; 2005–2007 poseł RP z listy PO; 2007–2015 senator RP z listy PO; wicemarszałek Senatu w latach 2011–2015. Od 1999 roku przewodniczący Rady Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek. Wyróżniony odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (2001), odznaczony: Krzyżem Wolności i Solidarności (2011), Medalem Stulecia Odzyskanej Niepodległości (2019), medalem „Pro Patria” (2019) oraz Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (2023). Posiada status działacza opozycji antykomunistycznej i osoby represjonowanej z powodów politycznych. Jest Honorowym Obywatelem Torunia (2024).

Czy będzie Pan kontynuował swoją aktywność w działalności społecznej?

Muszę przyznać, że pod koniec kadencji odczuwałem fizyczne zmęczenie, nie da się tego ukryć, mając siedemdziesiąt osiem lat. Jestem najstarszym urzędującym prezesem, nigdy wcześniej żaden prezes nie dożył takiego wieku, piastując to stanowisko. Jestem też dowodem na to, że stan opieki medycznej w Polsce jest dzisiaj na bardzo wysokim poziomie, bo przy moich schorzeniach w latach pięćdziesiątych czy siedemdziesiątych raczej nie byłoby mnie wśród żywych. Natomiast duchowo niewątpliwie nic się nie zmieniło, nadal mam wiele siły. Na pewno będę zaangażowany w sprawy działaczy opozycji solidarnościowej w Toruniu, co czynię od wielu lat. Dopóki starczy sił, będę działał.

Dziękuję za rozmowę.

Mieczysław Stryjewski

CZTERDZIEŚCI LAT SŁOWA W LĘBORKU. HISTORIA JEDNEGO KONKURSU

Lębork, miasto o bogatej historii, każdej jesieni staje się areną niezwykłego święta słowa pisanego – Ogólnopolskiego Konkursu Literackiego im. Mieczysława Stryjewskiego. To wydarzenie, które wyrosło z lokalnej inicjatywy, z czasem stało się jedną z najtrwalszych i najbardziej rozpoznawalnych imprez literackich w regionie.

Pomysł zrodził się w 1985 roku, gdy Lębork obchodził jubileusz 700-lecia swojego istnienia. W atmosferze święta pojawiła się idea, by uczcić tę rocznicę konkursem literackim, który pobudziłby lokalne życie kulturalne i zachęcił do twórczości – zwłaszcza młodzież. W realizację pomysłu zaangażowały się liczne instytucje: Komitet Obchodów 700-lecia, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Lęborskiej, Lęborskie Towarzystwo Kulturalne, Oddział Miejski PAX, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubskiej w Wejherowie.

– Wszyscy wiedzieliśmy, że pan Miciu jest poetą – wspomina sąsiadka Krystyna Widerska. – Pamiętam, że miał takie okresy, że pisał niemal bez wytchnienia. Jego wielkim przyjacielem był koszaliński poeta Anatoliusz Jureń. Wspomagał także młodych lęborskich adeptów sztuki poetyckiej: Króla, Wojciecha Guzka, Witolda Gauzę. Spotykali się u niego, dyskutowali oraz często pytali pana Micia o ocenę swoich wierszy.

Pierwsza edycja konkursu była kameralna: siedemnaścioro uczestników nadesłało 70 tekstów. Nikt wtedy nie przypuszczał, że ten skromny pomysł zapuści korzenie na cztery dekady.

POETA Z ULICY MAJEWSKIEGO

Znaczenie konkursu dla lokalnej społeczności podkreślał wybór patrona – poety Mieczysława Stryjewskiego (1918–1984). Pisarz przybył do Lęborka w 1945 roku. Wraz z rodziną przesiedloną ze Wschodu zamieszkał w zaniedbanej części miasta przy ulicy Majewskiego 52. Życie w powojennej rzeczywistości, naznaczone trudnościami materialnymi i chorobą Parkinsona, nie zniechęciło go do tworzenia. Jego poezja, wolna od socrealistycznego patosu, poruszała temat człowieka w zetknięciu z codziennością, z samotnością i naturą. Nie był to głos głośny, lecz prawdziwy – głęboko zakorzeniony w doświadczeniu małego miasta. Mimo braku zainteresowania władz, poezja Stryjewskiego znajdowała uznanie w wąskim gronie lęborskich twórców. I to za ich sprawą – Stefana Fikusa, Wojciecha Guzka, ks. Kazimierza Kozłow-

Stałym, pełnym ciepła elementem gali jest kiermasz rękodziela przygotowywany od 2005 roku przez podopiecznych Środowiskowego Domu Samopomocy „Lwiątko” w Lęborku. Uczestnicy mogą nabyć wykonane z sercem unikatowe kartki, anioły i stroiki

Spotkanie lęborskich twórców i wielokrotnych laureatów o. Kazimierza Kozłowskiego i Stefana Fikusa przy okazji 15-lecia konkursu. Towarzyszą im juror Stanisław Pestka i Eugeniusz Pryczkowski – laureat kategorii kaszubskiej

Na osobną kartę w konkursie zasługuje Krystyna Lewna, wielokrotna laureatka nagrody ZKP za utwory w języku kaszubskim. W 2019 roku zajęła także trzecie miejsce w kategorii głównej za opowiadanie napisane w języku polskim

Teksty literackie nadsyłane są z całego świata. Nagrodę w jednej z edycji zdobył autor z Nowej Zelandii Adam Mikołajewski, wśród laureatów znalazła się także Renata Suchodolska z Sardynii, absolwentka lęborskiego liceum.

skiego, Mariana Chmielewskiego – konkurs otrzymał imię lęborskiego poety.

Z LOKALNEGO POMYSŁU – OGÓLNOPOLSKIE WYDARZENIE

Z roku na rok konkurs nabierał rozmachu. Z lokalnej inicjatywy szybko przekształcił się w ogólnopolskie wydarzenie. Już podczas drugiej edycji, w 1987 roku, rozszerzono jego formułę o nagrody specjalne przyznawane przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie i Stowarzyszenie PAX.

Od początku nagrody główne fundują władze miasta Lęborka, a od 1999 roku w organizację włączył się również samorząd powiatu lęborskiego, przyznający wyróżnienia w kategorii prozy. Najwyższym laurem pozostaje Grand Prix Marszałka Województwa Pomorskiego – nagroda przyznawana od 2001 roku za oryginalność i dojrzałość artystyczną.

Do dziś napłynęło ponad osiem tysięcy zestawów utworów, co czyni lęborski konkurs jednym z najstarszych i najżywiej działających przedsięwzięć literackich na Pomorzu. Rosnące zainteresowanie autorów nie tylko podniosło poziom rywalizacji, lecz także umocniło prestiż konkursu.

Początkowo organizacją konkursu zajmował się Miejski Ośrodek Kultury. Od 1991 roku pieczę nad nim przejęła Miejska Biblioteka Publiczna w Lęborku, która nie tylko dba o przebieg konkursu, lecz także o utrwalenie jego dorobku w formie druku. Co roku w dniu gali uczestnicy otrzymują tom pokonkursowy z nagrodzonymi tekstami – to prawdziwy ewenement w skali kraju. Ukazało się już 30 takich publikacji, które tworzą swoistą kronikę konkursu. Tomiki wzbogacają ilustracje młodych artystów z Młodzieżowego Domu Kultury w Lęborku, dzięki czemu literatura spotyka się ze sztukami plastycznymi, a młodzi twórcy mają szansę na swój drukowany debiut.

Z MYŚLĄ O LOKALNYCH TWÓRCACH

Choć konkurs ma zasięg ogólnopolski, jego organizatorzy nigdy nie zapomnieli o pisarzach z Lęborka i okolic. Z myślą o nich już w 1987 roku ustanowiono specjalne wyróżnienie, które dziś nosi nazwę Nagrody Burmistrza Miasta Lęborka, przyznawane autorowi z powiatu lęborskiego. Lęborzanie sięgali także po laury w kategoriach głównych – Renata Suchodolska, Małgorzata Borzeszkowska, Marcin Czyszczak trwale wpisali się w historię konkursu.

SŁOWO PO KASZUBSKU

Jedną z najpiękniejszych tradycji konkursu jest nurt kaszubski. Od początku Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie funduje nagrody dla autorów piszących w języku kaszubskim (obecnie są to dwie nagrody: w poezji i w prozie). To ukłon w stronę lokalnej tożsamości i troska o zachowanie języka, który – jak ma wiał Stefan Fikus – jest duszą Pomorza.

Stylowa prezentacja tancerek Młodzieżowego Domu Kultury z recytatorką Alicją Paczułą podczas Turnieju Jednego Wiersza

JURY – STRAŻNICY JAKOŚCI

Od pierwszych edycji w skład jury wchodził wybitni znawcy literatury, często związani z przedsięwzięciem przez wiele lat: Stanisław Misakowski, Ernest Bryll, Roman Prył, prof. Kazimierz Nowosielski (przewodniczący od 2000 roku), Daniel Odija, Wojciech Boros, Małgorzata Borzeszkowska. Istotny jest też udział ekspertów języka kaszubskiego: najpierw Stanisława Pestki, potem Bożeny Ugowskiej i Stanisława Jankego, dziś – Jerzego Stachurskiego i Tomasza Fopkego. Ich praca to nie tylko ocena, ale i pielęgnowanie dziedzictwa Kaszub.

GALA FINAŁOWA

Mechanizm, choć z czasem udoskonalany, pozostaje niezmienny: ogłoszenie konkursu, nadsyłanie prac do końca września, wybór najlepszych utworów przez jury i kulminacyjny moment – ogłoszenie wyników. Gala finałowa to widowisko, które łączy ceremonię wręczania nagród, recytację, muzykę i taniec. Tradycyjnie odbywa się w ostatni piątek listopada. Przygotowywana jest od 1995 roku przez dyrektorke Zofię Biskupską-Lisiecką i zespół pracowników lęborskiej biblioteki. Co miłe – laureaci konkursu stwierdzali niejednokrotnie, że to jedna z imprez tego typu organizowanych z największym rozmachem.

TURNIEJ JEDNEGO WIERSZA

Każdą ceremonię ogłoszenia wyników wieńczy Turniej Jednego Wiersza, gdy publiczność ma okazję usłyszeć nagrodzone teksty i wybrać swój ulubiony.

– Powierzenie oprawy artystycznej Turnieju Jednego Wiersza Teresie Szczepańskiej w 2014 roku było jedną z najlepszych decyzji organizatorów – mówi Zofia Biskupska-Lisiecka. – Dzięki niej turniej zyskał blask, kolor i zaangażowanie młodzieży, na którym twórcom konkursu tak bardzo zależało.

Każdego roku podczas Turnieju Jednego Wiersza prezentowany jest utwór w języku kaszubskim. Przez wiele lat „etatowymi” recytatorkami były Edyta Darżnik i Julia Pioch, a najczęściej ze sceny można było usłyszeć strofy autorstwa Adeli Kuik-Kalinowskiej i Hanny Makurat-Snuzik.

Anna Anisimowicz i Adam Wiśniewski przez wiele lat wspólnie prowadzili ceremonię rozdania nagród

Hanna Makurat odbiera nagrodę publiczności z rąk burmistrza miasta Lęborka Witolda Namysłaka. Na zdjęciu senator RP Kazimierz Kleina oraz Julia Pioch, która prezentowała nagrodzony wiersz

W pierwszym okresie turniej sprowadzał się do prostej recytacji. Z czasem przekształcił się w barwne widowisko, podczas którego młodzież (zwykle z LO w Lęborku) prezentuje utwory laureatów w oprawie muzyczno-tanecznej w wykonaniu wychowanków Młodzieżowego Domu Kultury w Lęborku.

LUDZIE KONKURSU

Sukces konkursu to szczęśliwe zastawienie kilku czynników: przychylności lokalnych władz, wspa-

– Od wielu lat obserwuję z bliska finał konkursu Stryjewskiego – mówi Bogdan Libich. – To, co mnie najbardziej zaskakuje, to publiczność. Niektórzy z lębórczan przychodzą na ten finał od pierwszych konkursów. Przychodzą rodzinnie, odświętnie ubrani. To wielkie zwycięstwo Mieczysława Stryjewskiego, który uwrażliwia nas na piękno słowa.

W uznaniu zasług dyrektor Zofia Biskupska-Lisiecka i pracownicy lęborskiej biblioteki otrzymali honorowe odznaczenie wojewody pomorskiego Piotra Karczewskiego (2007 r.)

Wypełniona po brzegi sala to cecha charakterystyczna gali finałowej

niałej publiczności uczestniczącej w gali finałowej oraz bezinteresownego zaangażowania wielu ludzi dobrej woli. Szczególne miejsce zajmują tu osoby takie jak Stefan Fikus, który co roku przynosił do biblioteki koszyk winogron i pytał, w czym może pomóc. Roman Prył, wieloletni juror, który otworzył drzwi liceum, gdy sala Szkoły Muzycznej zrobiła się za mała. Adam Wiśniewski, który zaczął jako uczeń recytujący wiersze, by potem profesjonalnie prowadzić ceremonie rozdania nagród. Anna Anisimowicz, która specjalnie przyjeżdżała z Warszawy, by stanąć na scenie jako prowadząca galę. Adam i Leszek Buchowscy dokumentujący finały na przestrzeni lat. Oraz działacze społeczni: Maria Filip, Cecylia Grzesiak, Waldemar Jaroszewicz, Bogdan Libich, Stanisław Frankowski, Sandra Mazur, Beata Synowiec, Teresa Szczepańska,

LAUREACI Z ZIEMI LĘBORSKIEJ

Izabela Barukowa (1985), Małgorzata Borzeszkowska (2004, 2007, 2012, 2013, 2014), Paulina Czajkowska (2015, 2017, 2018, 2019, 2022), Marcin Czyszczak (2002), Stefan Fikus (1987, 1988, 1989, 1991, 1992, 1995, 1999, 2005), Maksymilian Halas (2023), Magdalena Hoczyk-Banda (2024), Mirella Jarzębińska (1994), Aleksandra Kalinowska (2019), Iga Kardas (2010), Maja Komasińska (1999), o. Kazimierz Kozłowski (1985, 1987), Ewa Krzemińska (2021, 2022), Joanna Magnor-Kozłowska (2008), Maria Michałowska (2016), Bartosz Muszyński (1996), Grażyna Stenka (1985), Renata Suchodolska (2011), Dorota Sysik (2020, 2021), Brunon Szpica (1997), Karolina Wierciogroch (2009), Leszek Wołosiuk (2014), Krzysztof Wroński (1997, 1998), Patryk Zimny (2011).

LAUREACI NAGRÓD ZRZESZENIA KASZUBSKO-POMORSKIEGO

Stanisław Bartelik (1999), Dominik Bębas (2023), Mirosław Bochenek (1990), Bolesław Bork (1999, 2000, 2009, 2013), Elżbieta Bugajna (2006, 2007, 2008, 2009, 2014), Brygida Bulczak (1998), Ida Czaja (2001), Stefan Fikus (2005), Tomasz Fopke (2002), Kazimierz Formela (2002, 2004), Julia Formela (2012), Zbigniew Fronczek (2000), Katarzyna Głowczewska (2017), Jerzy Hoppe (2011, 2013, 2015), Zbigniew Jankowski (2010), Zbigniew Joskowski (2003), Edward Kaczmarek (2006), Mateusz Klebba (2020, 2021, 2023, 2024), Krystyna Klimek (1987), Adela Kuik-Kalinowska (1995, 2018, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024), Wanda Lew-Kiedrowska (2014), Krystyna Lewna (2005, 2015, 2016, 2018, 2019, 2020), Jerzy Łysk (1989), Inga Mach (1993), Joanna Magnor-Kozłowska (2008), Hanna Makurat (2007, 2011, 2012, 2015, 2019, 2020, 2022, 2023), Juliusz Modelski (1988), Katarzyna Myszk (2022), Wojciech Myszk (2017), Mirosław Odyniecki (2004), Wacław Pomorski (1991), Eugeniusz Pryczkowski (1997), Tadeusz Rewa (1988), Tytus Kamil Rolski (2021), Karolina Serkowska (2010), Feliks Sikora (1995), Jerzy Stachurski (2016), Brunon Szpica (1997), Leszek Szulc (2003), Antoni Tesmer (1992), Robert Żmuda-Trzebiatowski (1994).

Pełny wykaz osób nagrodzonych w kategoriach głównych znajduje się na stronie www Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lęborku.

Regina Szczupaczyńska, Alina Walkusz, Ryszard Wenta i wielu innych.

Ich zaangażowanie to dowód, że ważne rzeczy można tworzyć wspólnymi, lokalnymi siłami – z serca, a nie z obowiązku.

ZOFIA BISKUPSKA-LISIECKA

ZDJĘCIA: ARCHIWUM BIBLIOTEKI W LĘBORKU,
LESZEK BUCHOWSKI, WIFOT

ALFRED ŚWIERKOSZ (1900–1968)

WIRTUOZ PIĘKNA POLSKIEGO WYBRZEŻA

Z kurator wystawy w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie Grażyną Wirkus rozmawia Piotr Schmandt.

Jest Pani pomysłodawczynią i realizatorką wielu bardzo interesujących, bogatych w ekspozyty i znaczenia wystaw, obecnych na przestrzeni wielu lat nie tylko w Wejherowie. Co zainspirowało Panią do zajęcia się akurat postacią Alfreda Świerkosza?

Był to zupełny przypadek. Szukając w Internecie innego materiału, natrafiłam na informacje o wnukach Alfreda Świerkosza. Wiedziałam o nim, że jest autorem cennych – z wielu powodów: pierwsze w języku polskim, bogactwo materiału ilustracyjnego, niewielki nakład – przedwojennych przewodników, które sama licytowałam na aukcji. Jednak dopiero zbierając materiały do ekspozycji i kontaktując się z jego rodziną, uświadomiłam sobie, jak ciekawym był człowiekiem i jak wszechstronne były jego zainteresowania, niemalże renesansowe. Bohater mojej wystawy to postać nietuzinkowa, wyjątkowa. Nauczyciel, kierownik szkół, autor przewodników turystycznych po kaszubskim wybrzeżu oraz artykułów o tematyce morskiej i nie tylko, realizator wielu audycji radiowych. Był również utalentowanym fotografem, piękne zdjęcia jego autorstwa w technice 3D można obejrzeć na wystawie w fotoplastykonie. Miał więc bardzo rozległe zainteresowania. Zawsze pociągały mnie biografie takich postaci. W dodatku niemal regułą jest, że odznaczały się one, i odznaczają w przypadku ludzi żyjących, niespożytą energią i wielką pracowitością. Przede wszystkim jednak mój podziw budzi ich oddanie drugiemu człowiekowi, idei, jakkolwiek patetycznie to brzmi. A także odwaga, często przeciw niełatwa. To nie tylko heroizm – na szczęście życie rzadko go od nas wymaga. To ta codzienna odwaga w podejmowaniu wyborów, uczciwym wypowiedaniu sądów, myśli... Bo – jak zapisał w *Lalce* Bolesław Prus – *ludzie małej duszy dbają tylko o swoje interesy...*

Proszę zapoznać nas z postacią bohatera Pani wystawy.

Alfred Świerkosz urodził się w roku 1900 we Lwowie, tak więc należał do pokolenia, które w dorosłość wchodziło w momencie odzyskania przez Polskę niepodległości po czasach zaborów i to, moim zdaniem, w znacznym stopniu ukształtowało jego postawę patriotyczną, społeczną, moralną, etyczną, ale także zainteresowania i pasje. Jego ojciec Tomasz był urzędnikiem, matka Maria z domu Maguin, z pochodzenia Francuzka, była nauczycielką i właścicielką pensji dla pań z dobrych domów. W latach 1911–1919 uczył się w gimnazjach klasycznych w Przemyślu i Lwo-

wie. W 1920 roku został skierowany jako nauczyciel do pracy w Państwowej Szkole Wydziałowej w Pucku, a później przeniesiony do szkoły w Rajkowach pod Tczewem. Niedługo potem objął kierownictwo szkoły w Wielkiej Wsi, dzisiejszym Władysławowie. W Pucku utworzył pierwszą w tym mieście drużynę harcerską oraz koło przyjaciół harcerzy. Ciekawostką jest, że podczas zwiedzania wystawy jeden z chłopców pochwalił się, iż jego zastęp harcerski nosi imię Świerkosza. Alfred był stałym korespondentem Polskiej Agencji Telegraficznej oraz krakowskiego „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”. Współpracował z wieloma czasopismami, między innymi z „Gryfem”, „Światowidem”, „Gazetą Kaszubską”. Publikował artykuły i materiały informacyjne, głównie na temat życia kulturalnego na Kaszubach. Pisał też o życiu i obyczajach rybaków morskich. Polemizował ostro z przejawami działalności antypolskiej ze strony prasy, organizacji i instytucji niemieckich. Pełnił szereg funkcji społecznych, w tym sekretarza puckiego oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Tworzył pierwsze nad Bałtykiem polskie schronisko turystyczne, był skarbnikiem oddziału Związku Literatów Polskich w Gdyni. Zorganizował w Warszawie wielką wystawę zatytułowaną „Nasze morze”. Do końca okresu międzywojennego wydał dziewięć pozycji książkowych – są to zarysy monograficzne różnych kaszubskich miejscowości i terenów je otaczających, na przykład *Z wybrzeża polskiego, Brzegiem międzymorza, Puck, najstarszy gród nad Zatoką Pucką*.

Wybuchła druga wojna światowa...

Po zajęciu Pomorza i Kaszub Gestapo właściwie od początku poszukiwało Świerkosza, nawet listami goń-

czymi. Nieco wcześniej, jeszcze przed wrześniem 1939 roku, Świerkosz został formalnie zwolniony ze służby w Wojsku Polskim, by w Jastarni redagować „Biuletyn Wojenny” i nadawać przez sieć megafonów komunikaty o walkach w obronie Helu, gdzie był wtedy obecny, i przestrzegać ludność przed kłamliwą propagandą niemiecką po ewentualnej kapitulacji, która potem rzeczywiście nastąpiła.

Na wystawie mocno wyeksponowany został okres pobytu Świerkosza w obozie jenieckim.

Z punktu widzenia narracji prowadzonej o tej postaci to ważny i ciekawy, choć straszny czas. Szalenie interesujące jest choćby to, że Świerkosz po kapitulacji został wyposażony przez dowództwo Morskiego Dywizjonu Lotniczego w fałszywe dokumenty na nazwisko Juliusz Świergoń, dzięki czemu poszukiwanie go listami gończymi było bezskuteczne. Jako podchorąży Świerkosz został umieszczony pod fałszywym nazwiskiem w obozie jenieckim Oflag II C w Woldenbergu, dzisiejszym Dobiegniewie w województwie lubuskim. Tam, mimo rygorów obozowych i ogólnie trudnych warunków egzystencjalnych, redagował „barakową” gazetkę wieczorną i aktywnie współdziałał z Kołem Pomorzan. Wygłaszał prelekcje i rozwinięcia niektórych tekstów, felietonów. Uczestniczył również w działalności samokształceniowej. Korespondencję do rodziny kierował nie bezpośrednio w obawie przed zdemaskowaniem. Oswobodzony został przez żołnierzy Armii Czerwonej 30 stycznia 1945 roku, podczas marszu ewakuacyjnego obozu, na zachód od Barlinka.

Rozpoczął się niełatwy czas powojenny.

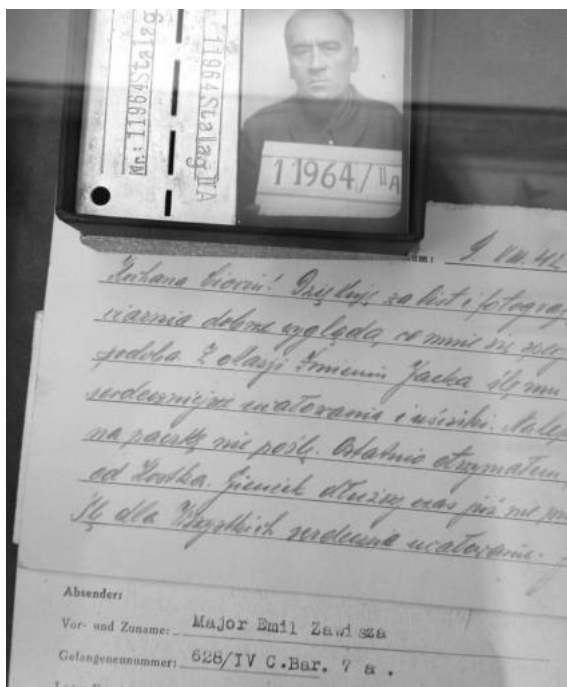
Po powrocie z niewoli Świerkosz już w lutym 1945 roku zgłosił odpowiednim organom tworzącej się administracji gotowość do podjęcia pracy. Początkowo zaangażowany został w Wąbrzeźnie w referacie kultury, a w grudniu tego samego roku związał się z Gdań-

skiem. Od stycznia 1946 roku pracował w gdańskiej rozgłośni Polskiego Radia. Był kierownikiem literackim, a następnie kierownikiem działu informacyjnego. W roku 1949 został publicystą „Głosu Wybrzeża”, później zaś popularnej popołudniówki „Wieczór Wybrzeża”. Współpracował również od zakończenia wojny z wieloma innymi czasopismami, między innymi z „Arkoną” i „Wiatrem od Morza” oraz „Ilustrowanym Kurierem Codziennym”, a także z „Dziennikiem Ludowym”. Później, poczynając od numeru jedenastego miesięcznika „Litery” z 1962 roku, w dwunastu kolejnych numerach tego pisma drukowane były jego *Wspomnienia starego dziennikarza*. Za działalność społeczną i dziennikarską uhonorowany został Srebrnym Krzyżem Zasługi, odznaką „Za Zasługi dla Miasta Gdańska” i Złotą Odznaką Zasłużonego Pracownika Morza. Alfred Świerkosz zmarł 23 marca 1968 roku w Gdańsku. Pochowany został na cmentarzu w Oliwie.

Potomkowie... Nie zawsze udaje się dotrzeć do bezpośrednich świadków lub choćby depozytariuszy pamięci bohatera wystawy. Kim są owi potomkowie?

Okazali się ludźmi z krwi i kości, mówiąc pół żartem, pół serio. Bardzo sympatycznymi i gotowymi do pomocy, gdy chodziło o uhonorowanie pamięci ich dziadka, ale także osobami pełnymi empatii w stosunku do moich starań i oczekiwań. O istnieniu wnuka Alfreda, Macieja Michalika, bydgoskiego lekarza, dowiedziałam się niedawno. Skojarzyłam osobę z zakupionymi przeze mnie przed laty dla wejherowskiego muzeum na aukcji antykwarycznej przewodnikami autorstwa jego dziadka. Z kolei wnuczkę Magdalенę Michalik, nauczycielkę, poznałam dzięki mojej kuzynce.

Z pewnością mają pamiętki po dziadku i „wiedzę rodzinną” na jego temat.

Tak. Od razu muszę powiedzieć, jako muzealniczka, która uczestniczyła w niejednej realizacji projektów wystawienniczych, że nie musiało to być oczywiste i nie zawsze potomkowie dziedziczą wiedzę o sławnym czy choćby znanym przodku, nie zawsze też są tymi przodkami, ich historią i w ogóle historią rodzinną zainteresowani. Tu było inaczej. Dowiedziałam się przede wszystkim od Magdaleny wiele na temat tej postaci, nie tylko o jego pracy zawodowej i pasjach, może nawet cenniejsze były opowieści dotyczące życia rodzinnego, codzienności, charakteru Alfreda. Część eksponatów udostępnił wnucowie, jestem im za to, tak jak i za okazane mi zaufanie, bardzo wdzięczna.

Jakim człowiekiem był Alfred Świerkosz?

Oddzielić tu trzeba moje wrażenia – ciekawość, potrzebę poznania człowieka, niektóre moje przemyślenia i sądy wynikające z poznanych materiałów – od wiedzy osób, które z nim przebywały. Zapewne każdy, kto znał go osobiście, zapamiętał coś innego i jest to całkiem naturalne. Od wnuków dowiedziałam się, że był bardzo rodzinny, choć pewnie z powodu swej pracowitości i pasji nie mógł poświęcić rodzinie tyle czasu, ile by chciał. Cechował się pogodą ducha i optymizmem, które to przymioty niewątpliwie bardzo przydawały mu się w pionierskich czasach rozwoju turystyki w międzywojniu, a także podczas drugiej wojny światowej – w kampanii wrześniowej i w obozie jenieckim, i później w czasach PRL-u.

Realizację tak dużej i bogatej treściowo wystawy poprzedzają zazwyczaj żmudne poszukiwania. Jakie instytucje pomogły Pani w gromadzeniu eksponatów, uczynając je muzeum w Wejherowie?

W przypadku wystawy, która ma całościowo ująć temat przewodni, właściwie niemożliwe jest zgromadzenie kompletnego materiału na bazie zbiorów

jednej instytucji, w tym wypadku Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej. Wynika to z prostego faktu: zdecydowana większość muzeów, a szerzej: instytucji gromadzących jakiegokolwiek materialne przedmioty będące świadkami przeszłości, ma określony profil, nie sposób przecież gromadzić wszystkiego. W przypadku tworzenia wystawy opowiadającej o życiu konkretnego człowieka potrzebne są informacje, przedmioty, dokumenty, pamiątki z różnych dziedzin życia i z rozmaitych miejsc, w których bohater, w naszym przypadku Alfred Świerkosz, przebywał. Skorzystałam z pomocy następujących instytucji: Muzeum Woldenbergczyków w Dobiegniewie, Muzeum Ziemi Puckiej imienia Floriana Ceynowy, Muzeum Północnokaszubskiego we Władysławowie, Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk, Archiwum Państwowego w Gdańsku Oddział w Gdyni, Narodowego Archiwum Cyfrowego. Udostępniona mi również została, dzięki uprzejmości burmistrza Władysławowa Romana Kuźła, kronika szkolna z Wielkiej Wsi, czyli dzisiejszego Władysławowa.

Na wystawie zobaczymy wszystkie eksponaty, do których Pani dotarła?

Niestety i na szczęście nie. Niestety, ponieważ chciałoby się pokazać wszystko, co udało się zgromadzić, odkryć, zdobyć i zawsze pozostanie żal, że nie zaprezentowało się wszystkiego, bo może konkretny odbiorca najbardziej zapamiętałby przedmiot, którego na wystawie nie zamieściłam, a on nigdy nie dowie się, co stracił, bo go nie zobaczy... To zawsze dylemat, bóleczka kuratora. Na szczęście natomiast – bo oznacza to, że udało się zebrać dużo materiału. W trakcie przygotowywania ekspozycji mogłoby się przecież okazać, że właściwie nie ma czego prezentować i albo wystawa byłaby uboga, albo trzeba by się nawet zastanowić, czy ją w ogóle realizować.

Skoro wspomnieliśmy już o współpracy z rodziną i instytucjami, nie sposób nie zapytać o osoby bezpośrednio pracujące nad wystawą.

Bez pracowników Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, bez ich życzliwości i zaangażowania nie wyobrażam sobie tworzenia tej wystawy. Nie da się wymienić wszystkich, ale trzeba wspomnieć o kilku osobach. Łukasz Styn odtworzył płytę z nagraniem wywiadu z Alfredem Świerkoszem, której nie można było przesłuchać na tradycyjnym sprzęcie. Jestem mu bardzo wdzięczna. Na moje podziękowania zasługują również: Anna Kąkol – niezastąpiony grafik komputerowy, Franciszek Rohraff, który wykazał się dużym talentem technicznym, tworząc wieżę wartowniczą na podstawie oryginalnej fotografii, oraz Karina Miłkow – mundur żołnierza Wehrmachtu wypożyczony od grupy rekonstrukcyjnej udratyzował narrację.

Gratuluje wystawy i życzę, by cieszyła się uznaniem jak najszerszego kręgu odbiorców. Wszak muzealnik, tworząc ekspozycję, myśli właśnie o tych, którzy będą z nią obcowali. Dziękuję za rozmowę.

O DZIEJACH RODU JANTA-POŁCZYŃSKICH I PÓŁCZNA

Dziejom rodu Janta-Połczyńskich, wywodzącego się z kaszubskiego Półczna, rodu rozkościerzanego na Pomorzu i w Wielkopolsce oraz w świecie, ale w szczególności związanego z dobrami w Borach Tucholskich, poświęcono już wiele publikacji. Dla historyka, badacza dziejów rodu, autora przyszłej naukowej monografii spośród wielu źródeł – obok archiwalnych – szczególnie cenne są wspomnienia i opowieści rodzinne, w których przeplata się rzeczywistość historyczna z piastowaną legendą i mitem. Nie tylko my – Kaszubi, Polacy, dobrze lub inaczej urodzeni – lubimy i piastujemy właśnie mity, godne poznania i pamięci o nich w kolejnych pokoleniach. Stanowią one bezcenny materiał dla twórców literatury – nie tyle naukowej, co pięknej. Ta pierwsza wymaga szczególnej, bo krytycznej postawy autora wobec wszystkich źródeł – wobec opowieści i wspomnień w szczególności.

Spośród dzieł naukowych – obok wielu słowników biograficznych – na szczególną wdzięczność zasługuje monografia śp. prof. Włodzimierza Jastrzębskiego pt. *Leon Janta-Połczyński (1867–1961) – minister i senator z Borów Tucholskich* (Toruń 2001).

Z pogranicza nauki i historycznych opowieści wyłania się najnowsza barwna książka Michała Folegi pt. *Pałac rodu Janta-Połczyńskich w Małej Komorzy. Historia. Wydarzenia. Ludzie* (Gdańsk 2022). Autor, wśród nas dziś tu obecny, swoją opowieść rozpoczyna rozdziałem *Początki rodu i słowami*:

Jeśli wierzyć legendzie – początek rodu sięga 1276 roku, kiedy to pomorski książę Barnim I nadał dwóm braciom Janthom majątki – Janowi wieś Półczno, Asmusowi zaś sąsiedni Jeleńcz na Kaszubach koło Bytowa. Roman Mieczysław Janta-Połczyński w swoich pamiętnikach „legendę Jantów” przedstawił w następujący sposób: [...]

Ciąg dalszy tej opowieści polecam prześledzić w ramach indywidualnej lektury!

Tu wypada mi jako historykowi zaznaczyć, iż ta legenda stanowi praprzyczynę naszego, Janta-Połczyńskich i Półczna, święta z 28 czerwca 2025 roku. Zawodowi badacze, historycy, a i językoznawcy, nawet pasjonaci herbów, nie przekreślając wartości legendy, dzieje Półczna i początki rodu Janta-Połczyńskich prezentują nieco inaczej.

Świętej pamięci prof. Edward Breza w swoim dziele pt. *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany* (t. II, Gdańsk 2002, s. 336; wcześniej w: *VI Konferencja Kaszubsko-Pomorska*, red. W. Łysiak, Poznań 2001, s. 82–84), analizując nazwiska *Polcyn, Polzin i podobne*, a wśród nich Połczyński, stwierdził: *Pomorscy Półczyńscy, pisani*

też Połczyńscy, Pułczyńscy i Puczyńscy wywodzą się ze wsi Półczno, w pow. bytowskim; nosili przydomki Babka, Henig, Janta, Mądry, Piech lub Pioch, Piersza lub Pierzcha, zniemczony Pirch, Wolf, wydali znamienitych ludzi, z których najbardziej znani to Roman Teodor Stanisław Janta-Połczyński (1849–1916), poseł w parlamencie pruskim i Roman Mieczysław Janta-Połczyński (1891–1984), ziemianin i działacz społeczny, obaj rodem z Wielkopolski, dokąd rodzina również się przeniosła (J. Borzyszkowski, SBPN, III 460–464). Następnie dodaje: Nazwa wsi Półczno w pow. bytowskim pochodzi od wyrazu półka w przenośnym topograficznym znaczeniu występ skalny.

Jak można sądzić, Edward Breza, będący obywatel Sopotu, wyróżnił ww. dwóch Janta-Połczyńskich, związanych – podobnie jak on sam – z tym miastem. Tymczasem znacznie liczniejsze grono przedstawicieli tego rodu zakorzenione jest bezpośrednio w sąsiadujących z Kaszubami Borach Tucholskich.

Zanim jednak przejdę do najwybitniejszych przedstawicieli tego rodu, jeszcze kilka informacji:

W tradycji polskiej nazwiska odmiejscowe traktowane są jako szlacheckie, co nie zawsze jest trafne, ale w odniesieniu do Kaszub i Kaszubów ma spore uzasadnienie. Mamy tu bowiem do czynienia z liczną grupą drobnej szlachty, zwanej w historii pankami, a w języku kaszubskim *bulewkwô* czy *parcanô* szlachta, w przypadku której kilka rodów zakorzenionych jest w jednej miejscowości. Ma to miejsce m.in. w Półcznie.

W odniesieniu do Półczna jak dotąd najwięcej – najłatwiej – wyczytać można z dzieła Przemysława Pragerta, bazującego na źródłach

Na osadzonej na kamieniu tablicy widnieje napis: *Wies Pólcžno jest kolebką rodu Janta-Półczyńskich herbu Bończa, rodziny niezwykle zasłużonej dla Polski. Pólcžno 2025*

i literaturze niemieckiej i polskiej, zatytułowanego *Herbarz szlachty kaszubskiej* (Gdańsk 2015). On też przed laty na łamach „Kuriera Bytowskiego” opublikował najnowszy tekst o Pólcźnie. W *Herbarzu* czytamy (t. IV, s. 223):

Kaszubskie nazwisko szlacheckie pochodzące od wsi Pólcžno (Polschen, dawniej też Sonnenvalde, później Kniprode) w ziemi bytowskiej – Pólcžno wymieniono po raz pierwszy w dokumentach w 1330 roku, kiedy to jako świadka odnotowano rycerza Sulysława z Pólczna (Sulyslaus miles de Bolezin). W 1354 roku wielki mistrz krzyżacki Winrych von Kniprode wystawił wspólny dokument lokacyjny dla Pólczna i sąsiedniego Jeleńcza (Hirschfelde), nadając dwóm rycerzom łącznie 70 włók ziemi z obowiązkiem wystawienia 2 służb w lekkiej zbroi płytowej na wezwanie Zakonu. Odbiorcami byli „Hannus von Sunnenwolde und Hannus von Hirschfelde”, jak zapisano w XVI-

-wiecznym odpisie oryginalnego dokumentu. Krzyżacki rejestr czynszów z 1438 roku określał wielkość samego Pólczna na 40 włók [1 włóka to nasze dzisiejsze ok. 17 ha].

W XVI wieku wśród właścicieli półczyńskich łanów, należących do różnych rodzin, pięciu z nich nosiło typowe wówczas nazwiska rodowe: Babka, Bach, Janta, Pioch i Tetzte. Gdy wkrótce zaczęto używać nazwisk odmiejscowych, przyjęły one charakter przydomków, stając się pierwszym członem dwuczęściowego nazwiska.

Nas interesują tu Janta-Półczyńscy, którzy w 1638 roku udowadniali swoje pradawne prawa do wsi i herbu, sięgające ponoć 1276 roku, przywołując m.in. dokument ww. księcia Barnima. Jantowie w następnym wieku w Pólcźnie są już wśród szlacheckich Półczyńskich nieobecni. Mamy natomiast do czynienia z innymi Półczyńskimi, z których jedni noszą nazwisko Mądry.

Przemysław Pragert, przywołując m.in. *Herbarz Żychlińskiego* i odnotowane w nim także (raczej fałszywe) dokumenty, stwierdził:

Dość licznie rozrodzona, drobnoszlachecka rodzina Janta-Połczyńskich, poczynając od XVIII stulecia, zaczęła zyskiwać na znaczeniu. Podwaliny pod ich znaczniejszą pozycję położył Maciej Janta-Połczyński (ur. 1722), syn Jana, wnuk wymienionego już Marcina, właściciel po ojcu Dąbrówki i Wielkiej Komorzy w pow. tucholskim, później Czernicy w chojnickim i Kobyl w świeckim, stolnik inflancki [...], fundator w 1767 roku kościoła w Dąbrówce. Wraz z bratem Janem chorążym i braćmi przyrodnimi Piotrem i Tomaszem w 1772 roku złożył hołd królowi pruskiemu. Józef, kolejny przyrodni brat Macieja, nabył majątek Wysoka pod Tucholą, będący dla następnych pokoleń Janta-Połczyńskich jedną z głównych siedzib rodowych. Teodor Janta-Połczyński, syn stolnika Macieja, pozostawił dwóch synów, Józefa (1811-1890) [...], założyciela starszej linii rodziny, dziedziczącej na Dąbrówce i Wysokiej, oraz Stanisława (ur. 1820), właściciela Zakrzewa, Żabiczyna, Redgoszczy i Wybranowa w powiecie wągrowieckim, założyciela młodszej, wielkopolskiej linii. Droga Jantów z Półczna w Bory Tucholskie za sprawą dobrych ożenek wiodła przez sąsiednie kaszubskie Zabory z Brusami w centrum...

Przedstawiciele tych dwóch linii, ich najwybitniejsi reprezentanci, zasługują na trwałą pamięć – nie tylko swoich następców. Jej znakiem i zobowiązaniem jest poświęcony im w Półcznie 28 czerwca 2025 roku obelisk.

Przywołując postacie kilku najwybitniejszych przedstawicieli rodu Janta-Połczyńskich, wypada zacząć od starszej linii, wpisanej w dzieje Borów Tucholskich w szczególności.

Jak pamiętamy, jej założycielem był Józef, żyjący w latach 1811–1890, syn Teodora i Joanny z Żelewskich, herbu Brochwicz. Był wychowankiem gimnazjum chojnickiego i wielkim miłośnikiem poezji Adama Mickiewicza, która uchroniła go przed germanizacją. Działalność narodową rozpoczął w okresie Wiosny Ludów w latach 1846–1850. Był żonaty z krewną Agnieszką Janta-Połczyńską. Z ich bliźniaków – Jan Nepomucen i Adam (1830–1901) – ten drugi został posłem do parlamentu niemieckiego. Józef wyjątkowo wcześniej przekazał majątek dzieciom, a sam osiedlił się na przedmieściu Tucholi (dziś ul. Główna), poświęciwszy się w pełni działalności społeczno-narodowej. Zasłynął jako wyjątkowy filantrop i opiekun biednych dzieci

i młodzieży; prowadził dla nich tajną domową szkołę przygotowującą do nauki w szkole średniej w intencji wykształcenia ich na duchownych i nauczycieli. Z myślą o przeciwdziałaniu germanizacji ułożył i wydał *Elementarz polski* i rozprowadził bezpłatnie w okolicy. Założył i sfinansował ok. 40 bibliotek ludowych, wyszkoliwszy bibliotekarzy. Wzbogacił polskie biblioteki uczniowskie gimnazjów w Chojnicach i Wejherowie. Wysyłał książki do rodaków w USA i Brazylii. Był aktywnym działaczem Towarzystwa Moralnych Interesów... i Towarzystwa Oświata. Zapisał się jako fundator stypendiów dla młodzieży gimnazjalnej i akademickiej; był członkiem i kasjerem parafialnym stypendialnego Towarzystwa Pomocy Naukowej dla Młodzieży Prus Zachodnich z centralą w Chełmnie. Wśród jego stypendystów był ks. Stanisław Kujot, syn *szkólnego* z podtucholskiej Koślinki, który w dziejach Pomorza zapisał się jako swego czasu najwybitniejszy badacz polskiej przeszłości tej ziemi i twórca polskiej szkoły historycznej, zaistniałej w ramach Towarzystwa Naukowego w Toruniu, którego był wieloletnim do śmierci prezesem.

Pasją Józefa było również poszukiwanie bursztynu, o czym napisał rozprawki opublikowane na łamach czasopism w Poznaniu i Lwowie.

Zmarł 22 stycznia 1890 roku w Raciążu, a pochowany został w grobowcu rodzinnym obok kościoła w Dąbrówce.

Jego synowie Adam i Jan Nepomucen urodzili się w Dąbrówce. Pierwszy już w 1861 roku objął administrację rodowych posiadłości Dąbrówka, Komorza Wielka i Komorza Mała, stawszy się wkrótce ich właścicielem. Zapisał się jako długoletni członek wydziału i sejmiku powiatowego oraz współzałożyciel w 1889 roku i przewodniczący Towarzystwa Rolniczo-Przemysłowego na powiat tucholski. Był także założycielem w 1891 roku Towarzystwa Rolniczego w Czersku; wspierał działalność Banku Ludowego w Tucholi; twórczo uczestniczył w sejmikach gospodarskich w Toruniu, proponując nowoczesne gospodarowanie. Współorganizował i przewodniczył Zjazdowi Przemysłowców i Śpiewaków Polskich z Prus Zachodnich w latach 1892 i 1894 w Chełmnie i Tucholi. Działał w Towarzystwie Przyjaciół Nauki; był wicepatronem kółek rolniczych; wspierał w 1890 roku głodujących rodaków w Galicji. W latach 1887–1890 był posłem do parlamentu niemieckiego z okręgu Chojnice-Tuchola. Wyboru na nową kadencję

odmówił ze względu na stan zdrowia. Był dwukrotnie żonaty – z Leontyną Zabłocką (†1867) i jej siostrą Heleną (†1922).

Z pierwszego małżeństwa miał syna Leona (1867–1961) – działacza narodowego pod panowaniem pruskim, polityka i senatora w odrodzonej II RP, ministra rolnictwa w rządzie Józefa Piłsudskiego, po II wojnie dyrektora Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu. Jego arcyciekawą drogę życiową i równie pasjonujące losy rodziny przedstawił, jak wspominałem, Włodzimierz Jastrzębski, a sam bohater – w swoich wspomnieniach, wydanych również za sprawą Jastrzębskiego. Tak się złożyło, że autorem jego biogramu i biogramów kilku innych Janta-Połczyńskich, opublikowanych w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego*, jest Józef Borzyszkowski, któremu na stare lata powierzono połczyńskie kazanie, okolicznościowe wystąpienie. Stąd prośba o wyrozumiałość i samodzielne studiowanie, szukanie pełniejszych informacji, dotyczących choćby najciekawszych postaci z rodu Janta-Połczyńskich.

Przywołany już Leon urodził się w Wysokiej, był filomatą i absolwentem gimnazjum chojnickiego. Studiował prawo i ekonomię na uniwersytetach w Krakowie, Berlinie i Paryżu oraz Jenie, gdzie uzyskał tytuł doktora obojga praw. Odbył praktykę sądową, ale nie podjął służby publicznej. Wrócił do domu, by zastąpić chorego ojca i z czasem przejąć rodzinny majątek. Jednocześnie kontynuował działalność społeczno-narodową rodzica, będąc m.in. prezesem Banku Ludowego w Tucholi i Spółdzielni Rolniczo-Handlowej „Rolnik” oraz Spółdzielni Handlowej „Kupiec” i Spółki Parcelacyjnej, współpracując z ks. patronem Piotrem Wawrzyniakiem, szefem ZSZiG w Poznaniu. Od 1989 roku był patronem chłopskich kółek rolniczych na Pomorzu, dla których redagował i wydawał tygodnik „Kłosa” (1905–1919). Zakorzeniony w tradycji kaszubskiej, był współwydawcą „Gazety Gdańskiej” (wśród jej udziałowców było m.in. rodzeństwo Wincentyna i Anastazy Borzyszkowscy – rentierzy, byli właściciele Amalki i Mściszewic, mieszkańcy Gdańska i Oliwy, aktywni działacze wielu instytucji polskich). Jej redaktorem był m.in. dr Aleksander Majkowski, wydający kaszubski dodatek „Družba”. W okresie walki o przyłączenie Pomorza do Polski w latach 1918–1920 był ekspertem rządu polskiego, uczestniczącym w konferencji pokojowej w Wersalu. W latach 1919–1921 był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Byłej Dzielnicy Pruskiej. Rychło został

współtwórcą i działaczem Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Rolników, zasiadając w Senacie RP (1922–1927). W 1924 roku gościł w Wysokiej prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. Po zamachu majowym przeszedł na stronę sanacji, zostawszy ponownie senatorem i bardzo aktywnym ministrem rolnictwa w rządzie premiera Bartla. Prezesował wówczas Pomorskiemu Związkowi Ziemi, reprezentując ich interesy na forum parlamentarnym i rządowym oraz w działalności publicystycznej i literackiej. Tuż przed wybuchem wojny zdążył z częścią ruchomego majątku opuścić Pomorze. Okupację przeżył szczęśliwie w Generalnym Gubernatorstwie. Po zakończeniu wojny, straciwszy dawne posiadłości ziemskie, pracował w Państwowych Nieruchomościach Ziemskich jako organizator wystaw rolniczych. W latach 1948–1958 był organizatorem i kierownikiem pięknego Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu. Swoją bogatą księgozbiór przekazał Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Żonaty był od 1902 roku z Marią Komierowską, również wybitną działaczką społeczną, która zasłynęła m.in. jako matka chrzestna Daru Pomorza. Mieli dwóch synów – Macieja i Adama oraz córkę Leontynę zamężną Tyszkiewiczową, z którą miałem przyjemność współpracować. Ostatni okres długiego i twórczego życia Leon Janta-Połczyński spędził wraz z żoną w Poznaniu pod opieką córki Leontyny i wnuczki Teresy Tyszkiewicz. Zmarł w Poznaniu 20 lipca 1961 roku; pochowany na Cmentarzu Górczyńskim, skąd w 1985 roku prochy jego i żony przeniesiono do grobowca rodzinnego w Raciążu koło Tucholi.

Najbardziej barwną postacią z owej starszej gałęzi Jantów, swoicie łączącą linię pomorską z wielkopolską, jest Aleksander Janta-Połczyński (1908–1974) – poeta, prozaik, reporter, tłumacz, bibliofil... Jego arcybarwnemu życiu i takiej twórczości poświęcono już niejedną książkę i mnóstwo innych publikacji. Obecny tu Michał Folega poświęconą mu monografię zatytułował *Życie na świat otwarte. Aleksander Janta-Połczyński* (Tuchola 2014).

Znamienne wielce są same tytuły książek (w tym tomów światowych reportaży) Aleksandra. W jego bogatym dorobku są:

- zbiory wierszy: *Śmierć białego słonia* (Poznań 1928), *Krzyk w cyrku* (Paryż 1930), *Wielki wóz* (Poznań 1935), *Młyn w Nadolniku. Pamiętnik pomorski* (Paryż 1950);
- relacje reporterskie z licznych podróży: do Japonii i Chin – *Made in Japan* (1935),

Uroczystość odsłonięcia pamiątkowego kamienia z tablicą poświęconą rodowi Janta-Polczyńskich w Pólcznie, czerwiec 2025 roku. Fot. Nikodem Baehr

Ziemia jest okrągła (1936); do Ameryki Północnej – *Odkrycie Ameryki* (1936), *Stolica srebrnej magii* (1936); do ZSRR – *Patrząc na Moskwę* oraz *W głąb ZSRR* (1933);

– wspomnienia z niewoli niemieckiej: *Kłamałem, aby żyć* (Nowy Jork 1945);

– zbiór studiów i wspomnień *Losy i ludzie* (Nowy Jork–Londyn 1961) oraz

– reportaż z odwiedzin Polski powojennej *Wracam z Polski 1948* (Paryż 1949).

Na szczególną wdzięczność zasługują późniejsze jego dzieła: *Znaki tożsamości* (Nowy

Jork 1958), *Pamiętnik indyjski* (Londyn 1970), *Przestroga dla wnuków* (Londyn 1971), *Nowe odkrycie Ameryki* (Paryż 1973), *Lustra i reflektory* (Warszawa 1982), *Słowo o dedykacjach* (Jędrzejów 1996), *Duch niespokojny* (Poznań 1998), *Szaleńcze moje bezrobocie* (Kraków 2001).

Aleksander Janta urodził się w Poznaniu jako syn Stanisława i Heleny z Juraszów (1908–1974). Był wnukiem dziedziców i współdziedzicem Małej Komorzy. Po ukończeniu gimnazjum w Poznaniu studiował tam na uniwersytecie, najpierw polonistykę,

a potem ekonomię. Był członkiem grupy politycznej Łoża i Klubu Szyderców. Studia ekonomiczne kontynuował w Paryżu, a po ich ukończeniu zajął się dziennikarstwem i podróżami reporterskimi po całym świecie. W czasie kampanii francuskiej 1940 roku był korespondentem wojennym. Wzięty do niewoli, zbiegł w 1940 roku do Francji i wstąpił do francuskiego ruchu oporu. Walczył w Dywizji Panczernej generała Maczka. Po wojnie osiadł na stałe w Nowym Jorku, gdzie prowadził antykwariat druków słowiańskich. Liczne polonika ofiarował księżnicom w kraju. Zmarł w Nowym Jorku w 1974 roku. W następnym prochy jego przewieziono do Polski i pochowano na warszawskich Powązkach.

Dla Aleksandra Janta-Połczyńskiego oazą życia rodzinnego był dwór babci Heleny w Małej Komorzy. Jego ojciec Stanisław w 1905 roku poślubił w Heidelbergu Helenę Juraszównę – córkę profesora laryngologii tamtejszego uniwersytetu. Młoda para zamieszkała w Poznaniu, gdzie Stanisław zasłynął jako kardiolog i internista. Z czworga ich dzieci Aleksander był najstarszy; młodsze rodzeństwo to Tomasz, Krystyna i Stanisław. Babcia Helena zmarła w 1922 roku w Poznaniu. Pochowana została w grobowcu rodzinnym w Raciążu. Mała Komorza stała się własnością Stanisława, który zadbał o jej renesans kosztem praktyki lekarskiej.

Nowy dziedzic Komorzy zmarł w 1936 roku; pochowano go w rodzinnym grobowcu w Dąbrówce. Do wybuchu wojny w Małej Komorzy gospodarowała matka młodych dziedziców Helena, która porzuciła życie w Poznaniu. Stworzyła w niej kurort wakacyjny dla rodziny i wybitnych gości. Wśród nich był Aleksander ze swoimi przyjaciółmi, który poświęcił Małej Komorzy niejedną wiersz, zawarty w tomie *Młyn w Nadolniku*, i sporo fragmentów wspomnień. Tam też gromadził swoją bibliotekę i rodzinne pamiątki, które przepadły w latach wojny. Gościem Małej Komorzy był słynny hinduski tancerz, przyjaciel Aleksandra, Ram Gopel, którego wspomnienia z pobytu w krainie Brdy i Borów Tucholskich zawarte są w jego autobiografii. Sam Aleksander w latach wojny napisał *Psalm z domu niewoli*, z których *Psalm XVII ukochanej ziemi* poświęcony został Małej Komorzy. Jej dawne i najnowsze dzieje, jak już wspomniałem, przypomniał w swojej książce Michał Folega. Polecam jej lekturę, jak i tę

poświęconą wyłącznie Aleksandrowi pt. *Życie na świat otwarte. Aleksander Janta-Połczyński* (Tuchola 2014).

Pozostawiwszy Państwa samotności bliższe poznanie dziejów rodu Janta-Połczyńskich, dwóch ich przedstawicieli z tzw. linii wielkopolskiej nie mogę tu pominąć. To dwóch Romanów – ojciec i syn – żyjących w XIX i XX wieku.

Senior Roman Teodor Stanisław (1849–1916) to najwybitniejszy przedstawiciel tej gałęzi, figurujący na kartach historii jako poseł kaszubski do parlamentu niemieckiego, ziemianin i działacz narodowy w Wielkopolsce. Urodził się w Komorzy, zakorzenił się w Wielkopolsce, gdzie jego ojciec, sprzedawszy Wielką Komorzę w 1857 roku, nabył Redgoszcz, Zakrzewo i Żabiczyn, którego Roman junior w 1873 roku został właścicielem. Zanim stał się ziemiańskim gospodarzem, ukończył gimnazjum w Poznaniu, a następnie studiował muzykę w Dreźnie. W kolejnych latach podróżował po Europie, publikując reportaże – listy z podróży, które podpisywał jako Roman Bończa.

Osiadłszy w Żabiczynie (powiat wągrowiecki), nadal uprawiał muzykę i dziennikarstwo, współpracując z wieloma redakcjami – także „Gazetą Gdańską”. Jako społecznik był do śmierci wicepatronem kółek rolniczych w powiecie, członkiem zarządu Towarzystwa Gospodarczego, honorowym prezesem Towarzystwa Kupców i Towarzystwa Przemysłowego w Wągrowcu. Zaangażowany był również w działalność TPN dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego i TPN dla Młodzieży Prus Zachodnich. Jak nikt inny z Janta-Połczyńskich utrzymywał bliskie kontakty z rodzinną ziemią kaszubsko-pomorską, w 1890 roku został posłem do parlamentu niemieckiego z okręgu kartusko-pucko-wejherowskiego. Posłując do 1912 roku, uczestniczył w życiu społeczno-narodowym wyborców. W celu wzmocnienia kontaktów z nimi zakupił w 1904 roku dom w Sopocie, będący do dziś w posiadaniu rodziny. Patronował tu także kółkom rolniczym i towarzystwom ludowym. Współtworzył spółkę handlową Merkury w Wejherowie i Towarzystwo „Jedność” w Gdańsku. Trwale w nasze dzieje wpisał się m.in. faktem współtworzenia w 1912 roku w Gdańsku Towarzystwa Młodokaszubów, przewodniczył zebraniu założycielskiemu. Był też współzałożycielem w 1913 roku Muzeum Kaszubsko-Pomorskiego w Sopocie. Wspierał działania kuzyna Leona jako współdziałowiec „Gazety Gdańskiej”.

Był też bibliofilem i kolekcjonerem dzieł sztuki. Studenckiemu Kółku Towarzystwa Polskiego w Królewcu ofiarował bibliotekę polską liczącą 250 tomów. Był żonaty z Anną ze Słupów Wałdowskich (1859–1924), dziedziczką dóbr Michorowo i Montki na Powiślu, działaczką społeczną, która po latach obecności w Żabicy osiadła w rodzinnym gnieździe. Ich chora córka zmarła w Szwajcarii; jedyny syn Roman Mieczysław przejął rodzinne posiadłości w Wielkopolsce i na Powiślu. Jego ojciec zmarł w Sopocie, pochowany został w Dąbrowce. Na sopockim domu upamiętniliśmy go przed laty tablicą w roku 1981.

Roman Mieczysław junior (1891–1984) obecny jest na kartach historii jako ziemianin, dyplomata, działacz społeczny, dokumentalista i pamiętnikarz. Był absolwentem gimnazjum w Bydgoszczy i tamtejszym filomata. Studiował rolnictwo na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, skąd po roku wrócił do domu, by odbyć praktykę rolniczą. Następnie przeniósł się na politechnikę w Monachium, gdzie równocześnie studiował ekonomię na uniwersytecie. W latach wojny studiował w Lozannie, gdzie uzyskał dwa dyplomy magisterskie – ekonomii i prawa, po czym rozpoczął studia doktoranckie. Na wieść o wybuchu powstania wielkopolskiego zjawiał się w Poznaniu, gdzie Komisariat Naczelnej Rady Ludowej mianował go cenzorem radiostacji poznańskiej. W 1920 roku został naczelnikiem Wydziału Politycznego w Ministerstwie Byłej Dzielnicy Pruskiej, a wkrótce sekretarzem poselstwa RP w Berlinie, skąd skierowano go do Komisariatu Generalnego RP w Wolnym Mieście Gdańsku. W 1924 roku zrezygnował z dyplomacji i wrócił do Żabicy, by zająć się gospodarką w rodzinnych majątkach i działalnością społeczną. Jako rolnik specjalizował się m.in. w uprawie ziemniaka i nasion oleistych. Żonaty z Marią Kurnatowską (1899–1989) z Gościeszyna nad Obrą, również działaczką społeczną, doczekał się dwóch synów – Józefa i Bogdana (z których pierwszy nie żyje, a drugi dziś uczestniczy w posiedzeniu udziałowców Bazaru Poznańskiego). W grudniu 1939 roku wysiedlono ich do Generalnego Gubernatorstwa, gdzie ojciec rodziny pracował jako księgowy, dyrektor, inspektor w różnych majątkach i przedsiębiorstwach. Po zakończeniu wojny rodzina wróciła na krótko do Wielkopolski, by z uratowaną częścią dobytku (w tym kolekcją dzieł sztuki i biblioteką) osiąść w Sopocie. Ojciec był tu pracownikiem Państwowego Instytutu Naukowego

Gospodarstwa Wiejskiego w Bydgoszczy oraz Państwowego Zakładu Hodowli Roślin w Gdańsku. Zaszynął jako inicjator nowoczesnego przechowalnictwa ziemniaka w Polsce.

Jako emeryt związał się ze Zrzeszeniem Kaszubsko-Pomorskim i Towarzystwem Przyjaciół Sopotu (członek honorowy od 1981 r.). Sporo sił poświęcił Bazarowi Poznańskiemu, którego był współudziałowcem, a zarazem jego prezesem w najtrudniejszych latach PRL-u.

Zapisał się jako pamiętnikarz i kronikarz rodziny. Zostawił 20 tomów rękopisów i maszynopisów pt. *Długie życie wśród światowej zawieruchy*, zdeponowanych w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, gdzie w 1976 roku zorganizowano uroczystość 700-lecia rodu Janta-Półczyńskich. Miałem przyjemność towarzyszyć mu na drodze działalności społecznej i twórczości pamiętnikarskiej, której fragmenty opublikowałem m.in. na łamach „Pomeranii”. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz medalem „Zasłużony Ziemi Gdańskiej”. Zmarł w 1984 roku w Sopocie; pochowany został w Dąbrowce w grobowcu rodzinnym.

Od wielu pokoleń Dąbrowka i Raciąż w powiecie tucholskim to miejsca szczególne – uszczęcone pamięcią o życiu i dokonaniach przedstawicieli rodu Janta-Półczyńskich, którzy znaleźli tam miejsce wiecznego spoczynku. Od dziś do wielu znaków pamięci o nich doszedł ów stołemny głaz – obelisk w ich gnieździe – naszym kaszubskim Półcznie. A jak wiemy, z Raciąża ma Półczno obecnego księdza proboszcza! [W dzień uroczystości w Półcznie jego następcą został mianowany Kaszuba, ks. Daniel Kreft].

JÓZEF BORZYSZKOWSKI

POSTSCRIPTUM

Wspomniałem na początku, iż naukowa monografia dziejów rodu Janta-Półczyńskich to – mimo bogactwa źródeł i cennych opracowań, a także dzięki nim – wciąż aktualne zadanie dla uczciwego badacza historyka! A wiemy, że nie tylko w nauce warto być uczciwym.

O Półcznie pamiętałem, pisząc m.in. monografię pt. *Módrô kraina. Dzieje i współczesność gminy Parchowo* (Gdańsk–Parchowo 2005). Tu bowiem w Półcznie po wojnie osiadła rodzina przedwojennego parchowskiego wójta i właściciela pobliskiego Grabowa Piotra Łosińskiego, zamieszkawszy w jednym z domów celnych.

Piotr był instruktorem szkoły rolniczej, następnie prowadził biuro pisania podań, a nawet handel końmi. Pielęgnował z rodziną zapomniane groby Rosjan i Żydów. Uprawiał grę na skrzypcach i śpiew. Dbał o wykształcenie córek (Rita została pracownikiem naukowym Uniwersytetu Gdańskiego!). Zachęcał dzieci do nauki, mówiąc: *Ucz się, bo to, co będziesz miała w głowie, tego nikt ci nie zabierze. Zabrali nam majątek, ale nie mogli mi zabrać tego, co mam w głowie...*

Byłem gościem w domach obu córek Łosińskich – tu i w Sopocie. W Półcznie pozostała z rodzicami Eugenia. Na łamach „Pielgrzyma” w 2004 roku (nr 4) opublikowano fotografię kościoła półczyńskiego i księdza proboszcza oraz tekst pt. *Moją rodziną jest parafia* – będący dewizą ówczesnego duszpasterza. To chyba jak dotąd najobszerniejsza nieheraldyczna publikacja o Półcznie, o niebo bogatsza niż ta w Wikipedii. W „Pielgrzymie” zimą 2004 roku napisano:

Śnieg zasypał Półczno, że skrył się dla świata i zlewa z bielą otaczających je pól. Wieś, znajdującą się na dawnym skraju puszczy, trudno wyłowić okiem z zimowego krajobrazu. Trzeba dopiero zjechać z szosy Kościerzyna–Bytów i skręcić w prawo w boczną drogę, by po chwili ujrzeć wieżę neogotyckiego kościoła św. Apostołów Piotra i Pawła. A potem, na skrzyżowaniu, widać kapliczkę z figurą Matki Bożej i całą panoramę miejscowości, rozłożoną na wzgórzach: m.in. plebanię, sklep, budynek OSP, szkołę, owalne jezioro Półczenko – na południe od szosy – zasnute lodową powieką i przyprószone śniegiem. Przy ścianie lasu, koło traktu do Studzienic, widać drewniane domy niemieckich służb granicznych, bo właśnie tędy w okresie międzywojennym przebiegała granica polsko-niemiecka.

Ks. kanonik Zygmunt Wilczyński otwiera drzwi starej pastorówki, obecnie plebanii i wpuszcza wraz z nami do przedpokoju mróz. Pani gospodyni i jednocześnie organistka, Eugenia Łosińska – znana na Pomorzu bioenergoterapeutka, uprzedza od progu:

– Proszę zostawić w samochodzie komórki, promieniujące negatywną energią – i zaraz potem wnosi do salonu własne wypieki: drożdżówkę i tort oraz kawę, dodając: – żeby lepiej rozmawiało się z księdzem.

Pani Eugenia, zwana Żenią, to legenda Półczna. Od lat leczy bioenergią i ziołami różne schorzenia, głównie raka. Dlatego przyjeżdżają do niej po zdrowie ludzie z najdalszych stron, wśród nich są nawet lekarze.

Pani Łosińska – kobieta bardzo skromna i zwyczajnie dobra, pomaga każdemu jak może i potrafi. Wiem bowiem z własnego doświadczenia, co to śmiertelna choroba. [...] Jej wujek (brat matki) ksiądz podpułkownik Wojska Polskiego Sylwester Grabowski, urodzony w 1887 r. w Grabowie (pow. Kartuszy), został bestialsko zamordowany przez hitlerowców w Karolewie, w październiku 1939 r. Był bliskim przyjacielem ks. Wryczy, członkiem tajnej organizacji filomackiej. Po święceniach kapłańskich 12 maja 1912 r. był wikariuszem w Czarnym Lesie, Czarsku, Koronowie, Wąbrzeźnie i Chmielnie...

Całość tego reportażu Marzeny Bławat – m.in. na stronach 525 i 526 monografii Parchowa. A w nim więcej o ks. Grabowskim i rodzinie Pani Żeni, a przede wszystkim o parafii Półczno i jej ówczesnym proboszczu księdzu kanoniku Zbigniewie Wilczyńskim, których gościnności i ja zaznałem. Jest też fotografia poprzednika, księdza proboszcza Lecha Rychwalskiego z czasów PRL, którego zanim wyjechał do Argentyny i mnie było dane spotkać. Od lat młodości bowiem wędrowałem po historii, po Kaszubach i Pomorzu, znajdując nawet w Półcznie, a tym bardziej w bliższym i dalszym sąsiedztwie, rodzinę. W Półcznie źródłem szczególnej dla mnie satysfakcji jest fakt, iż rodzinami obecnymi tu od wielu pokoleń tzw. autochtonów, są spokrewnione z Borzyszkowskimi w Jabłuszku – gniazdem mego chrześniaka Michała, rodziny Jakubków oraz Róży i Józefa Rudników. Jakubkowie z Borzyszkami są spokrewnieni przez Brezów z Osławy-Dąbrowej, gdzie zakorzeniona jest także familia Rysiów – wójta gminy Studzienice. Na cmentarzu półczyńskim spoczywają m.in. przedstawiciele bliskich mi ww. familii Jakubków i Łosińskich oraz Żmuda-Trzebiatowskich, u których okupację przeżył legendarny ks. Józef Wrycza! Stąd prośba do Gospodarzy naszej uroczystości Janta-Półczyńskich, by wybaczyli fakt, iż dzisiaj nieco dłużej zatrzymam się w Półcznie, rezygnując z przykrością z części drugiej spotkania ich Familii w Bytowie. Mam nadzieję, że za sprawą poświęconego pomnika kontakty Następców Janta-Półczyńskich (Tyszkiewiczów i Berrów) z Półcznem – nie tylko Rekowem – i ich oddziaływanie na dziś i jutro wsi i parafii, a zwłaszcza SZKOŁY – młodych – będą częste i owocne. Amen!

Dzięki za uwagę!

JÓZEF BORZYSZKOWSKI

Dawny hotel Józefa Pętkowskiego, obecnie siedziba Prokuratury Rejonowej w Gdyni. Fot. Andrzej Busler

10 LUTEGO – ULICA KU MORZU

Kontynuując cykl związany z ulicami Gdyni, tym razem zaglądamy w jedną z najbardziej reprezentacyjnych ulic miasta z morza i marzeń. Powędrujemy ulicą 10 Lutego. Będzie to świetny przykład, jak Gdynia zmieniła się w ciągu ostatniego wieku z wsi gbursko-rybackiej i letniskowej w duże miasto.

GDYNIA-LETNISKO

Nazwa ulicy 10 Lutego honoruje dzień zaślubin Polski z morzem w 1920 roku. Wcześniej była to ulica Kuracyjna. Skąd takie określenie? Zanim Gdynia stała się miastem, miała ambicje, aby być kurortem i uzdrowiskiem nadmorskim. Jeszcze za czasów zaboru pruskiego w 1904 roku zawiązano w tym celu spółkę Ostseebad-Genossenschaft Gdingen (Gdyńskie Towarzystwo Kąpeli Bałtyckich) i doprowadzono do powstania Kurhausu (Domu Kuracyjnego), który zlokalizowano w pobliżu styku morza i lądu. Spółka wykupiła dwuipółhektarową działkę, a Dom Kura-

Dawniej Szkoła Powszechna nr 1, obecnie Centrum Usług dla Przedszkoli i Szkół. Fot. Andrzej Busler

cyjny dysponował 24 pokojami gościnnymi, tarasem i 50-metrowym moem. Wówczas do tego miejsca nie wiodła jeszcze ulica Kuracyjna, lecz Wiejska (późniejsza Starowiejska), w tamtych czasach kręta – przed powstaniem miasta i wyprostowaniem drogi.

Konieczne stało się wytyczenie nowej trasy wiodącej od stacji kolejowej ku morzu i Kurhausowi. Prace z tym związane zakończono w 1908 roku, a nowa droga uzyskała nazwę Kurhausstrasse (Kuracyjna). Nie była to jeszcze ulica, jaką znamy z początków budowy miasta, lecz piaszczysta bita droga o szerokości całkowitej 13 metrów, z jezdnią szeroką na 5,5 metra, około dwumetrowymi chodnikami i podwójnymi rzędami drzew nasadzonych wzdłuż drogi. Wówczas zaczęły tu powstawać kolejne budynki z myślą o letnikach. W 1910 roku dołączył do nich piętrowy budynek Ericha Kohnkego, który niebawem odkupił Johann Plichta. Stał przy dzisiejszym skrzyżowaniu ulic 10 Lutego i Świętojańskiej, w okolicach obecnego Infoboxu.

Plichta prowadził w tym miejscu restaurację i kawiarnię Pod Wieńcem. W pobliskim domu Plichtów na początku lat dwudziestych XX wieku Stefan Żeromski tworzył *Wiatr od morza*. Po drugiej stronie drogi w latach 1910–1912 późniejszy wójt Gdyni Jan Radtke zbudował swój charakterystyczny dom w stylu szwajcarskim z przeznaczeniem dla letników.

Słynny „Bankowiec” – po prawej stronie. Fot. Andrzej Busler

Wzdłuż Kuracyjnej powstawały kolejne zabudowania nawiązujące do letniskowej Gdyni, m.in. wille Elle i Luiza. O dawnym kurorcie utworzonym w Gdyni przed I wojną światową miejscowa prasa pisała: *Sopot to kuracja dla baronów finansowych, a Gdynia – to dla wszystkich.*

W MIĘDZYWOJNIU

Największy rozkwit tego miejsca miał dopiero nastąpić. Kolejne lata, już po powrocie Polski na Pomorze w 1920 roku, to dynamiczny rozwój Gdyni, już nie letniskowej, lecz wielkomiejskiej. W tym czasie powstało tu wiele okazałych budynków istniejących do dziś. Gmach Szkoły Powszechnej nr 1 to obecnie Centrum Usług dla Przedszkoli i Szkół (10 Lutego 26). Hotel Józefa Pętkowskiego, w dość rzadkim w Gdyni neobarokowym stylu, w późniejszych latach pełnił rolę przychodni lekarskiej, a obecnie jest siedzibą Prokuratury Rejonowej w Gdyni (10 Lutego 20/22). Kolejnym charaktery-

stycznym obiektem jest budynek Banku Polskiego, łączący w sobie architektoniczne style klasycyzmu akademickiego oraz neorenesansowego. Chlubą gdyńskiego modernizmu jest do dziś, powstały w latach 1935–1936, piękny budynek będący niegdyś siedzibą Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z reprezentacyjną kawiarnią Bałtyk, a po wojnie – Polskich Linii Oceanicznych. Dziś to jedna z lokalizacji Urzędu Miasta Gdyni. Naprzeciwko tego budynku znajduje się znana perła modernizmu – okazały „Bankowiec”, niegdyś Dom Mieszkalny Funduszu Emerytalnego Pracowników Banku Gospodarstwa Krajowego (jego adres jest przypisany do sąsiedniej ulicy 3 Maja, ale spora część tego budynku znajduje się przy 10 Lutego). Jest to największy kubaturowo budynek mieszkalny międzywojennej Gdyni, zaliczał się do najciekawszych, największych i najnowocześniejszych apartamentowców w II RP. W jego podziemiach znajduje się obecnie Mini Muzeum założone przez mieszkańców. Jego kustoszem jest Maria Piradoff-Link.

Bank Polski czekający na swoją nową rolę. Fot. Andrzej Busler

Budynek dawnego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, po wojnie siedziba Polskich Linii Oceanicznych, a obecnie budynek Urzędu Miasta w Gdyni. Fot. Andrzej Busler

Budynek Cechu Rzemiosła. Fot. Andrzej Busler

Wśród kolejnych budowli międzywojnia należy wspomnieć o gmachu Urzędu Pocztowo-Telegraficznego. Do dziś nie zmienił swojej funkcji i znajduje się tutaj siedziba Poczty Polskiej – Poczta Główna w Gdyni (ul. 10 Lutego 10). Po sąsiedzku natrafimy na Bank Gospodarstwa Krajowego, a obecnie Bank Pekao SA (10 Lutego 8). Idąc dalej, po drugiej stronie trafimy przed kamienicę Bolesława i Genowefy Orłowskich (ul. 10 Lutego 5), zaprojektowaną i zbudowaną w tzw. nurcie luksusowym, słynną także z powodu niezwykle popularnego zakładu fryzjerskiego i kosmetycznego Rococo, który istniał tu przez wiele dekad.

CZASY POWOJENNE

W czasie II wojny światowej niemiecki okupant przemianował nazwę ulicy 10 Lutego na Herrmann-Göring-Strasse. Po wojnie przywrócono nazwę, ale nie obyło się bez przeszkód. W 1946 roku grupa gdyńskich radnych próbowała przeforsować pomysł przemianowania ulicy 10 Lutego na aleję Zwycięstwa. Ową nazwę przybrała jednak dawna szosa Gdańska.

Lata PRL-u nie przyniosły już tak spektakularnych inwestycji, jak okres międzywojnia. W 1946 roku u zbiegu ulic 10 Lutego i Władysława IV Zarząd Miejski wydzierżawił działkę pod budowę prowizorycznych parterowych pawilonów handlowych, które zamierzano zburzyć po trzech–pięciu latach. Stały one aż do 1998 roku, póki w tym miejscu nie powstało Centrum Handlowe „Batory”.

Dom wójta Jana Radtkego w stylu szwajcarskim. Fot. Andrzej Busler

Gmach Urzędu Pocztowo-Telegraficznego, gdzie obecnie znajduje się siedziba Poczty Polskiej – Poczta Główna w Gdyni. Fot. Andrzej Busler

Wspominając ulicę 10 Lutego z czasów PRL-u, należy wymienić budowę Domu Rzemiosła, rozpoczętą w latach pięćdziesiątych, a zakończoną w 1963 roku u zbiegu ulic 10 Lutego i 3 Maja (10 Lutego 33), z dużą salą, z której korzystał Teatr Ziemi Gdańskiej (późniejszy Teatr Dramatyczny i Teatr Miejski). Budynek w dalszym ciągu jest siedzibą gdyńskiego Cechu Rzemiosła i Przedsiębiorczości, pełni także funkcje biurowe dla innych podmiotów, a jego sala widowiskowa to miejsce, w którym do dziś odbywa się wiele wydarzeń kulturalnych.

Ostatnie lata przyniosły ulicy 10 Lutego dwie duże inwestycje: Centrum Kwiatkowskiego w 2004 roku oraz apartamentowiec w sąsiedztwie wspomnianej dawnej siedziby Banku Polskiego. Dzięki tej ostatniej inwestycji przywrócono częściowo dawny blask budynku banku, być może w przyszłości powstanie tu luksusowy hotel.

Ulica 10 Lutego to architektonicznie wciąż dzieło niedokończone – największym przykładem tego „niezamknięcia” jest pierzeja przy styku z ulicą Świętojańską. To, czego nie dokończono w międzywojniu i czasach PRL-u, dokona się z pewnością niebawem za sprawą jednego z gdyńskich deweloperów, który będzie tu realizować jedną ze swych inwestycji. Kolejna niedokończona budowa to przedwojenna kamienica przy skrzyżowaniu 10 Lutego z ulicą Antoniego Abrahama. Zaskakuje tam liczba kondygnacji – z planowanych pięciu powstały dwie. To miejsce było przed wojną siedzibą słynnej kawiarni Europa, a później lokali San Francisco i Renaissance z dancin-giem.

Kiedy przechadzam się ulicą 10 Lutego, nasuwa mi się wiele kolejnych wspomnień, które mieszają się z teraźniejszością: dawne sklepy rybne i bar Aloza, lodziarnie Danusia i Puchatek, kawiarnia Karliczek, restauracja Ameryka, Bank Komunalny (później pewne towarzystwo ubezpieczeniowe), działające do dziś cukiernia i kawiarnia Delicje, zakład zegarmistrzowski Ogrodowicz i Syn, pracownia srebra i bursztynu Andrzeja Ozimkowskiego i wiele innych miejsc z gdyńską historią.

ANDRZEJ BUSLER

FRANCUSKIM SZLAKIEM

Na przełomie października i listopada większość z nas odwiedza cmentarze, tak więc i ja zapraszam dziś na spacer po mało znanym Wojskowym Cmentarzu Francuskim. Nekropolia znajduje się na pograniczu dzielnic Siedlce, Aniołki i Suchanino. Brama wejściowa mieści się przy ulicy Powstańców Warszawskich 35.

PAMIĘĆ O POLEGŁYCH

Warto wybrać się tutaj szczególnie 11 listopada. Francuzom data polskiego Święta Niepodległości kojarzy się przede wszystkim z rozejmem w Compiègne, który zakończył I wojnę światową. Dzień ten jest okazją do oddania hołdu wszystkim poległym. Ponieważ cmentarz w Gdańsku jest największą nekropolią francuską poza granicami Francji, co roku przybywają tu ambasador lub jego reprezentant, konsul honorowy, przedstawiciele sił zbrojnych tego kraju oraz stowarzyszeń pamięci. Najgłośniejsza wizyta miała miejsce 10 września 1967 roku, kiedy to nekropolię odwiedził sam prezydent Francji Charles de Gaulle. Jego pobyt w Polsce trwał trzy dni, ale mimo intensywnego planu i padającego deszczu udało mu się tu dotrzeć. Prezydent nie wiedział, że patrzy na wzgórze, które w przyszłości nazwane będzie na cześć marszałka Ferdynanda Focha. Ponad 20 lat później, 15 czerwca 1989 roku, kwiaty składał tu prezydent François Mitterrand.

OD BONAPARTEGO PO II WOJNĘ

Cmentarz Francuski w Gdańsku to miejsce spoczynku około tysiąca pięciuset żołnierzy i cywilów. Większość tu pochowanych to jeńcy wojenni z czasów I i II wojny światowej. Po 1945 roku polski rząd zgodził się utworzyć przy Powstańców Warszawskich cmentarz dla obywateli francuskich. Ich szczątki ekshumowano z różnych miejsc w całym kraju. Jedne z najstarszych przeniesiono z gdańskiego Cmentarza Garnizonowego – to Francuzi walczący w wojnie z Prusami w latach 1870–1871.

Podczas prac prowadzonych pod koniec lat czterdziestych okazało się, że historia tego miejsca sięga aż XIX wieku. Odkryto, że pochowano tu żołnierzy francuskich, którzy zdobywali Gdańsk wraz z Napoleonem w 1807 roku. Prace związane z cmentarzem zakoń-

Fot. Marta Szagźdowicz

Fot. Marta Szagźdowicz

czono w 1949 roku, ale z powodu napięć politycznych otwarty oficjalnie został dopiero w 1961 roku.

Twórcami projektu byli Wiesław Gruszkowski oraz Adam Haupt, który znany jest przede wszystkim jako późniejszy współautor pomnika Obrońców Wybrzeża na Westerplatte.

Cmentarz rozciąga się na powierzchni dwóch hektarów, które możemy objąć wzrokiem, stojąc na wzniesieniu pod trzema krzyżami. W ośmiu kwadratach ustawiono w rzędach nagrobki w formie krzyży lub muzułmańskich steli.

W 2002 roku cmentarz został odnowiony i poświęcony przez abp. Tadeusza Gocłowskiego. Tablica pamiątkowa głosi: „Swoim synom zmarłym za Francję w Polsce Wdzięczna Republika Francuska”.

Z WIDOKIEM NA GŁÓWNE MIASTO

Wychodząc z cmentarza, zwróćmy uwagę na kolejny francuski akcent w tej okolicy – kościół po drugiej stronie ulicy nosi wezwanie św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Święta z Lisieux patronuje tutejszej parafii od jej powołania w 2002 roku.

Na koniec warto udać się na pobliski nowy punkt widokowy. W tym celu idziemy w dół ulicą Powstańców Warszawskich i przed przystankiem autobusowym skręcamy w prawo, by dotrzeć do niewielkiego założenia parkowego na skarpie Cmentarza Francuskiego. Teren ten został zagospodarowany przez budowniczych osiedla mieszkaniowego Perspektywa. Możemy pójść wijącą się w górę ścieżką albo usiąść na ławeczkach. Dla najmłodszych przygotowano plac zabaw.

Drewnianymi schodami wejdziemy na platformę widokową, z której pięknie widać wieżę bazyliki Mariackiej i Ratusz Głównego Miasta.

MARTA SZAGŹDOWICZ

PLAŻI MIE BĚC NA SWŌJIM

Latos Tomòsz Fópka – ùtwórca, spòlèznowi dzejòrz i badéra – swiàtèje 25-lecè swòji robòtè. Z ti leznoscè gòdómè z nim ò pòczàtkach jegò kaszèbsczi stegnè, wièrztach, spièwach, Radzèznie Kaszèbsczi Chùrów i jinèch przèmiarach jegò pròcè dlò jinèch.

Jò miòł ju leznosc przezdrzec spisènk twòjich rozmajitèch ùtwòrczich dzejaniów, jaczi mò bęc wnetka wèdóny. Rozmiejà, że w 25 lat jidze wiele zrobic, ale żelè sama lèsta z artikulama, ksążkama, platama, referatama i nòdgradama we wszelejaczich kònkùrsach mò wicy jak 250 stròn, to zaczinóm miec wàtpliwòtè, czè nie jes jaczim farmazynã, co rozmieje bęc naròz w czile placach... Nè bò skądka mòsz czas na to wszètkò?

Jem to spisòł, bò czile lat dowsladè jem mùszòł wèkazac sã doròbkã do doktoratu – òd te czasu le dofùlowiwóm. To bè mógl, tak jak w jednym gòralczim szpòrce, òdpòwiedzec: to szło òbnèkac, bò móm kòło, a dokładno – autòł (smièch). Równak na wielèną dokazów skłòdò sã robòta wiele lèdzy, a do te nie mèszlã, co jem robòcy, barzi mie wcyg wskòzywò na to, co jem baro zgniłi. Na swi warkòwi drodze pòtkòł jem wiele lèdzy, chtèrny mie dobrze radzèlè, pòmògelè i wskòzywelè pasowné czerènczi. Nié ze wszètczich doradów jem rozmiòł skòrzèstac i nié wszètczima stegnama jic. Prawie wespòlrobòta dòwò nòlepszi brzòd. Strzòd tèch lèdzy-wegwizrów gwèsno mùszã wèmienic mòjich Rodzyców: Jadwiga i Zygmùnta, jaczi mie nauczèlè, co ni ma nick za darmò. Swòjà cãzkã robòtã delè mie spòdlè, cobè jem sã mógl ùczèc, rozwijac. Nie bèło ze mnã letkò, bò jem bël wiedno swòjégò lèpa, nipòcy a przè tim wrצלèwi. Pòzni bëlè: Eùgeniusz Gòłàbk, Genk Prèczkòwsczi, Jerzi Stachùrsczi, swiàti pamiãcè Benk Hinz... Òsobno wspòmna dwóch dyrektorów

szkòłòw: Alojzégò Trelã (spòlècznò w Chwaszczènie) a Wiesława Sersziñsczégò (Technikum Mechaniczne w Gdinie). Dali dwùch bèlnèch pòdwèszcich: sp. Grègòra Szalewsczégò (Pòwiatowé Starostwò we Wejrowie) a Albina Bèchòwsczégò (Ùrzãd Gminè w Żukòwie). Wcyg pòtikóm i starszich, i młòdszich lèdzy wielewòrtnèch a trimnèch, dobrèch a robòcèch, z jaczima mie sã bëlno wespòlrobi... Na ti swòji drodze wiedno òdczuwòł jem i òdczuwóm wspiarcè mòji Białczi a Dzecy.

Chcemè so rzeknãc ò zòczàtkù twòjich ùtwòrczich dzejaniów. Fejrzèjemè 25-lecè, tej przèbòczè nama, òd czegò zaczinòł Tòmk Fópka w 2000 rokù?

W stècznikù òstòł wèdrèkòwóny w dodòwkù „Norda” w gazèce „Dziennik Bałtycki” mój kròtczy tekst pt. „Wejrowsczi krèz górã w Serakòjcach”, równak za pòczàtk ùtwòrczi drodze ùwòzóm wièrztkã pt. „Nigdè dosc” z ti sami gazètè, z czerwiñca 2000 roku. Za to w rujanie zaczął jem dirigòwaniè chùrà Lutnia z Lèzèna, jaczè tèrwò do dzysò, a jaczè przèniosło skòpicã artisticznèch a ùtwòrczich brzadów. Bez szesc lat sztudèrowaniò aktorstwa a spièwù w Mùzyczny Akademie we Gduñskù jem sã skòpicã naucził: jak kòrzèstac z glosu, robòtè solo a w karnie – co do dzysò wèzwèskiwióm. Od 1999 roku jem wespòldzejòł jakno spièwòk, lektòr a autòr spièwów z programã „Rodnò Zemia” w TVP Gdañsk. To prawie tegò programù (a tész „Nordè”) redaktòr, Genk Prèczkòwsczi, mie naucził, jak sã pisze pò kaszèbskù...

Wiele lędzy parłáci ce przedno z kaszëbską mùzyką. Kò czëtińcowie „Pòmëranii” są przëniacóny chòcle do twòjich comiesacznëch tekstów ò mùzycznëch wëdarzeniach, wëdònëch platkach abò zasłużonëch lëdzach. Są téż dlò ce te aktiwnotë zrzësoné z mùzyką na pierszim mòlu?

Jo. Mùzyka òstòwò przednym żochã mëgó artisticznégò a téż publicysticznégò i nòukowégò dzejaniò. Jem bòdòj jedynym na swiece człowiekã, co pò kaszëbskù pisze ò kaszëbsczij mùzyce. Je to ale smùtné... Zòs dëszã a swòje przemëszenia pòkazywóm w pòeticznych tekstach a bez pòrãnosce lat téż we felietonach. To pisanie do „Pòmëranie” dało mi i dówò leżnosc cwiczeniò sã w szturze wielënë znaków i ùci, jak bezjimrotno przekazac wiëdzã, co chãtno wëzwëskiwóm, chòcle piszacë nòukowé òpracowania a przë robòce ze sztuderama na kaszëbsczij etnofilologie, slëchińcama pòdiplomówków i kùrsów kaszëbsczégò jãzëka.

Wedle mië spòmiedzë twòjich dobëców jednym òd nówòznieszich je ùsadenie Radzëznë Kaszëbsczich Chùrów. To dało wiòldzë pòrësenie na całëch Kaszëbach i do dzysò setczy lëdzy chłoscy do kaszëbsczij kulturë. Jak tã to wëmëslif?

Pòrã chùrów, jaczé spiewalë mòjã „Pierszã Kaszëbskã Pasjã” ùbrzãtwiło sobie, co chcã dali sã spòtëkac, stãdka w 2003 roku w Lëzënie i Barłominie bël I Zjòzd Kaszëbsczich Spiewówków. Radzëzna Kaszëbsczich Chùrów (òd czile lat – i Karnów) jesmë pòwòtelë w 2004 roku, przë leżnoscë II Zjazdu w Parchòwie.

Òd zòczãtkù cël bël jeden: rozkòscërzanië kaszëbiznë bez spiewanië. Òd ne czasu je nas czilenòsce spiewnëch karnów. Jedny przëchòdzą, jiny òdchòdają. To je armiò wiertel tësãca lëdzy, co sã pòspòlno bierze za wikszë projektë: mùzycznë òprawë òdpùstów na kalwarie we Wejrowie, teatralno-mùzyczno-płitowã promòcjã kaszëbsczich bòjków czë... nagranië kaszëbsczij wersji himnu piłkarsczégò klubù Arka Gdynia. Wcyg sã pòtikómë na zjazdach, latos ju 19. róz w Sëlëczënie. Je to jediniò takò w historie autënticznò kaszëbskò zrzësz spiewnëch karnów, ze swòjã samòstòjnoścã, tradicjã i himnã. Nòleżnicë nie płacã sklòdk. Ni mómë prawny òsobòwòscë, bez to żòden ùrząd ni mò na nas cëskù. Co je brëkòwnë – i tak załatwimë. Terò kùńcimë wiòldzi kantatowi projekt „Kòlãda Kaszëb”, jaczi przëniëse brzòd 18 nowëch gòdowëch spiewów z mùzykã Jerzégò Stachùrszczégò do mójich tekstów, jaczé sã dedikòwónë mòlóm, skãdka sã ùczãstnicë projektu: chùrë a karna. Bez to swòje kòlãdë dostalë chòcle Mrzëzëno, Żukòwò czë Nòdolë. Wiéndze przed Gòdama plãtka a spiewniczk. Jesmë partnerã przë nówikszych festiwalach, dze je achtniwónë chùralnë kaszëbsczë spiewanië: w Rëmi (midzënorodny), Wejrowie a w Czelnie (òglowòpòlszci). Chùrë, jaczé sã ùczãstnikama festiwalów, kònsultëjã z nama kaszëbskã wëmòwã, wskòzywómë przëstãpnij repertuar a... dówómë swòje nòdgròdë – pucharë przednika Radzëznë.

Jesz wròcã do spisënkù ùtwòrczich dzejaniów, jaczi je zrzëchtowóny na twòje 25-lecë. W jednym z jegò rozdzelów je wspomniònëch jãz 137 platów. Na wszëtczich mòzëmë czëc twój głòs czë w dzëlu sã to plãtë z nagrònyma twòjimã tekstama?

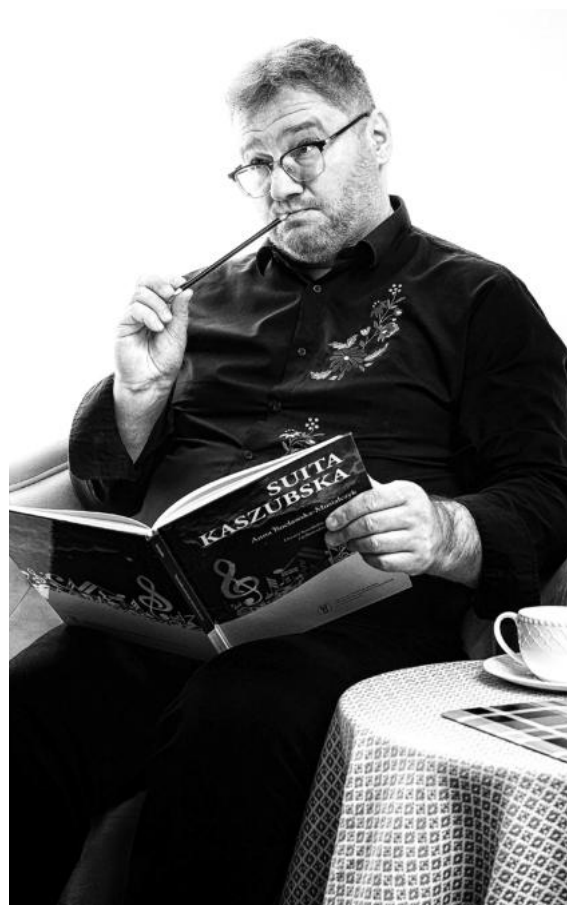
To sã òglowò plãtci, z jaczima jem miòł co do ùczinikù. Na jednëch sã mòje słowa piosniów, na drëdzich mùzyka. Dali sã całownë dokazë Fòpczi. Na jednëch plitkach dirigùjã, spiewóm, na jesz jinëch czëtóm (audiobòczi). Nòbarzi rôd jem z tëch projektów, co sã we wikszim dzëlu mòje a sã czãsto w mediach, w całoscë w Radio Gdańsk, jaczé płacy rzetelno autòrszczë tantimë òd pùszcziwónëch dokazów (smiëch). Do tëch ùlubionëch zarechòwac mògã: *A jò so spiewiã pò kaszëbskù*, *We Dwa Kònie – kaszubskie piosenki kabaretowe*, *Żëcë i przigòdë Remùsa Aleksandra Majkòwsczégò*, *MIŁOTA*, *Ò Panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sęcë jachòł Hieronima Derdowsczégò*, *Z kaszëbsczim w swiat*, *W darënkù na Gòdë*, *Słòwka jidã w głòwkã*, *Czë mùcha mò jãzëk? – wiërtzë dlò dzecy*, *Chcemë le so zazëc! 196 felietonów Aleksandra Labudy*, *Gòrszi zort*, *Zamalënił sã mak*, *Kòlãda ò mir* i *Kaszubskie Madonny na baryton z fortepianem*.

Wëdòł jes téż wiele lëteracczich dokazów – swòjich abò tłòmaczeniów (nòbarzi wierã znónë sã tu wiërtzë Brzechwë i Tuwima). W slëdnym czasie wikszosc tekstów dówòsz téż do czëtaniò na Facebookù. Dlòcze to robisz? Je jich baro wiele. Ni mòsz strachù, że takò wielëna wiërtzów mòzë òznaczac, że niejedne bãdã za slabë?

Tłómaczenia traktējā colemało jakno warkòwny cwiczėnk. A wiérztė? Piszā strzėdno pŃrā do pŃrānŃse dokazŃw w tidzeniu. Dzelā je na tekstė piesniŃw a jinė wiérztė. DŃwŃm je na FacebŃka, dze sā pŃgrėpŃwŃnė w cyklach: Ńdjimczy słŃwā, W cėni kŃmŃdė, ApŃkriřė, DzŃtkŃma, FelietŃnowė wiérztė i jinė. Sā to dokazė z rėmā i ritmā (jaczė barzi achniwŃm) a wiérztė biŃlė. SpŃlėznŃwė medium dŃwŃ mŃżnŃsc natėchstopnėgŃ Ńtaksowanio przez lėdzy, ŃdbiėrcŃw, tzw. *feedback*. MŃgā pŃlubic, nie zlėdac itd. Wielėna ŃdbiėrcŃw je tėż dlŃ mie jakāş wskŃzā. Tėż jich kŃmentėrė. TwŃrzā dlŃ lėdzy a mŃm starā, cobė to bėło prakticznė, do ŃżėtkŃ. Niė do szėflŃdė. TemŃ jem rŃd, czej te tekstė sā recytŃwŃnė na „Rodny MŃwie” w Chmielnie, spiėwŃnė na „Kaszėbsczich Spiėwach” w Lėżėnie, na przezėrkach kŃlādŃw a dze jindze. Na FacebŃkŃ je drāgŃ je nalezc, temŃ pŃżni zesŃdzŃm je na mŃjā starnā www.fopke.pl, dze mŃm starā dodawac nagraniė wėmŃwė. PŃd mŃjima wiérztama sā pŃdpisywŃm, dodŃwŃm tėż mŃl zakŃŃczeniŃ twŃrbė a dokładnā gŃdzėnā. To je taczī mŃj autŃrski cėchŃnk a do te kronika i Ńdniesieniė do czasu a rėmŃ dlŃ czėtiŃca. Na Fb pŃkŃzywŃm tėż jinė mŃje dzejania, co dŃwŃ leżnŃsc do pŃżnaniŃ autŃra, co sā mŃże przelŃżec na zrozumieniė jegŃ ŃtwŃrstwa. Cobė ksāżkā z wiérztama wėdac – to je jedna krziżewŃ darga, a do te jesz wėdŃwca mŃże miec cėsk na zamkłŃsc wėdŃwkŃ i wėpŃścėc leno to, co mŃ sā widzy, a niė to, co autŃr chce swiatu pŃkazac... TemŃ dzėl lzi je ŃpŃblikŃwac swŃje wiérztė w Internece. PŃd swŃjim nŃzwėskā i na swŃjā ŃdpŃwiedzalnŃsc. Czasā dodac Ńdjimk abŃ ŃbrŃzk z AI. Zaznaczc @obserwujācy (a mŃm jich 6,4 tėsaća). Lėdze corŃż czāscy swŃjā wiėdzā Ń swiece bierzā stādka prawie. MŃże sā zdarzc, co niė wszėtczė tekstė wszėtczim pasėjā. I dobrze. KŃżdi lubi co jinėgŃ. Nicht ni mŃ wėłācznŃscė na rozsādzYWaniė, co je bėlnė, a co slabė, co wėpŃdŃ, a co niė... Ńdkādka pamiātŃm, w swim artisticznym a ŃtwŃrczim dzejanim mŃm namklė na „co lėdze pŃwiedzā”... KŃżdi mŃj tekst je lėstā pisŃnym do jednėgŃ ŃriginalnėgŃ człŃwieka. KŃżdi mŃże gŃ rozmiŃc pŃ swŃjėmŃ. I to je w pŃezje piāknė.

Jak tė bė ŃtaksowŃl swŃje lėteracczė ŃtwŃrstwŃ? Pisziesz przede wszėtczim pŃezjā, mało czedė prozā. Czėjesz sā tej pŃetā? Co je dlŃ ce wŃżnė w pŃezji?

Czėjā sā przede wszėtczim autŃrā tekstŃw spiėwŃw. MŃm letkŃsc jich twŃrzeniŃ, a mŃzycznė wėstŃlėcieniė dało mie do te jesz dodŃwkŃwā skrātŃnŃsc w ti robŃce. MŃzyka dŃwŃ tekstowi drėdzė żecė, temŃ mŃm starā Ń regularny sztŃlt wiérztė, bŃ lzi je jā „zmŃzyczėc”, a do te lzi sā czėtŃ, recytėje, zapamiātiwŃ. TwŃrzba z rėmā a ritmā je dzėl barzi żimkŃ, ambitniėszŃ jak pisaniė wiérztā biŃlā. Pisac prozā mie sā prosto nie chce, bŃ wiėm, że dzysdnia nicht tegŃ nie przeczėtŃ... TemŃ wiérztė. KrŃtczė fŃrmė, do chŃtczėgŃ przeczėtaniŃ Ńb drogā do szkŃlė, robŃtė, w łŃżkŃ – na mŃbilce, z jaczi za sztŃt sā pŃscy smsa abŃ zazwŃni we wŃżny sprawie, zrobi Ńdjimk. Taczė sā czasė. Lu-

biā, czej w teksce je smiėszno, chŃcŃ niė wiedno. Lubiā sā pŃbawic słŃwā. Wcygnāc czėtiŃca w jigrā tak, cobė gŃ wėpŃścėc czėsto jinyma dwiėrzama. Cobė sā nie spŃdzŃl zakŃŃczeniŃ. Lubiā zesŃdzac do grėpė to, co do se nie pasėje. ProfesŃr Kalinowsczi nazywŃ to *purnonsens*. Ńnomatopeje, rŃżnė zwāczy. NŃtėralnė i nienŃtėralnė. Czej to je dobrze przeczėtŃnė – je czėc mŃzykā, bŃ jŃ jā czėjā. Czėjā, czej piszā.

Jes tėż badėrā. Pisziesz nŃŃkŃwė tekstė, wėstāpŃjesz na sympŃzjach, kŃferencjach... Co tobie dŃwŃ ten dzėl twŃjėgŃ żecŃ? Jak wėsok w twŃji herarchii dzejaniŃw tė bė pŃstawił bėcė Ńczālim? Wėżi jak bėcė pŃetā, mŃzykā abŃ spŃlėznŃwim dzejarzā?

NŃŃkŃwė pŃle dŃwŃ pŃcwiėrdzeniė wiėdzė i przenŃleżnŃsc do karna Ńczāłėch. W mŃjim przėtrŃfkŃ wiėdzė mŃzyczny i ŃglŃwŃkŃlturowi. Je to mŃżnŃsc do sznėkrowaniŃ w historie, dokŃmentach, nŃtach. SprŃwdzaniŃ, ŃdkriwaniŃ, ŃdokazniwaniŃ. To dŃwŃ zadowŃleniė, chŃcŃ zeżėrŃ w groma czasu a żŃdnėch pŃrządŃnėch dėtkŃw z te ni ma... NierŃż sedzysz nad czile ksāżkama calė dne, leno cobė jeden przėpis dodac, a na kŃferencji wcyg je mało czasu, cobė wszėtkŃ wėpŃwiedzec. Lepi je w rŃżnėch rozegracjŃwėch kŃmisjach, jakno Ńbsādzėcėl, chŃcŃ pŃ tim jeden dzėl cała mŃckŃ bŃli Ńd sedzeniŃ... Radosc daje tėż pisaniė artikłŃw pŃpŃlarnŃ-nŃŃkŃwėch Ń mŃzyce, chŃcŃ tuwŃ ce nicht nie mdze cytŃwŃl, bŃ... piesz pŃ kaszėbskŃ... W spŃlėznŃwim dzejanim ni ma co czekac za achnienim i czāsto do taczī robŃtė mŃszisz

dopłać. Tuwò je nót miec wiele wiarë w cël dzejaniò i rozmiòc przëchłoscëc do te jinëch. Czedë jes artystą, mòżesz liczëc na to, co cë zaklepią pò wëstãpie. I chùtkò zabòczą. Leno wëpùscenië na swiat mùzyczi, wiërzctów mò cwëk na dlëzi. Czej cali ten internetowi trzòsk ùcëchnie – mòże chto nalëze dze zapiszoną ksążkã z jaczim twójim tekstã abò spëwnik...

Warkòwò jes téz sã zajimòł przedno kùlturą. Dzejòł jes i wcyg dzejòsz w samòrządze, ale mést wikszosc najich czëtińców pamiãtò ce jakno direktora Muzeum Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi. Jak wspòminòsz tã robòtã, co bëło w ni dlò ce nòwòzniészé?

To bëło dzesãc lat brzadny robòtë dobrze òpisóny w czãdnikù „Wejherowski Rocznik Kulturalny”. Tësãce gòscy, sta wëdarzeniów. Dzesãtchi wëdònëch ksążk i platk, w całoscë trzë serie mùzycznë. Pòstawionò a zagòspòdarzonò Ksążnica prof. Labùdë. Wòrt bëło pòtkac lëdzy, co sã znają na swi robòce, i z nima wëspòłtwòrzëc. Ceszã sã, że wcyg wiele z pròcowników, co jem jich przëjął do robòtë – robi w muzeum. Dali wëspòłrobiã z nã instytucją, żelë leno jem ròczony. Muzeum to téz wielno wëspòminków, czasu ùjãtëgò familii i zdrowiò...

Jak jò przed tã wëdowiëdzã gòdòł z rozmajitima lëdzama, ò co bë chcelë ciebie zapëtac, to – òkòma tegò, co ju bëło wëzi – pòwtòrzałë sã te słowa: „Dze dzysò robi ten Fòpka?” Rozmiejã, że nie je na to letkò òdpòwiëdzec, bò jak sã zdrzi na twój facebookowi pòrtal, mòże sã zdawac, że wszãdze...

Czedë człowiek przëczwòrdò sã bez tã greńcã pòł stolata, a do te jesz miòł szczescë, co sã ledwò zwlòkł z òperacjowëgò stołu – mùsi sã przëstawić na nową sztrëkã, nową kòłoważã zëcò. Coròz mni mò sã chãc a cerplëwòtã slëchac na lëdzy, co przëtrófkã sedzą jednã grzãdã wëzi, a czòpkòwac. Temu plazi mie bëc na swójim. Prowadzą swòjã pòdjimiznã i jem z te ròd. Robimë różnë cekawë projektë, co swòje wnòszają do kùlturë a pòuczënë. Dali wëspòłrobiã z chùrã z Lëzëna i jinyma karnama z Radzëznë Kaszëbsczich Chùrów i Karnów, a téz szerzi. Jem gminowim radnym. Wëklòdóm na Gduńszcim Ùniwersytece a Kaszëbskò-Pòmòrszczi Szkòle Wëzsi we Wejrowie. Dzejóm w Kaszëbskò-Pòmòrszczim Zrzeszenim w Chwaszczënie, Radzëznie Kaszëbsczëgò Jãzëka. Spëwóm. I piszã słowa i nòtë. Jem midzë lëdzama i z familiã.

Latos zjiscywòsz sztipendium Ministra Nòrodny Kùlturë i Spòdkòwiznë. Na czim zanòlëgò ten projekt?

Tuwò jidze ò ùrësznienië do dzejaniò w kaszëbiznie różnëch karnów: chùrów, fòlklornëch i dzecnëch, w tim schòlów. Móm napisac 24 dokazë mùzycznë (i słowa, i tekst) pòdlug zamówieniów karnów a zrobic warkòwnie jãzëkòwò-mùzycznë, nagrãc to do Internetu i wëdac spëwniczk tëch dokazów razã z dzelã mònograficznym ò ùczãstnikach projektu. Zamówieniów je na wiãcy jak trzëdzëscë dokazów, w dzëlu religijnëch, òd Nordë jaz pò pòwiatë bëtowsczi a kòscerszczi. Twòrzenië a same zetkania z karnama dają mie wiele redotë. Jem wdzãczny, co mògã ten projekt robic.

Czësto niedòwno wësłã smarã twòja ksążka *Apòkrifë ë jinë wiërzctë* z ùsòdzkama pò kaszëbskù i ùkrajinskù, ale móm czëté, że na 25-lëcë rëchtëjesz dlò naju wicy pùblikacji. Co to bãdze? I jak jesz mdze achtnionò roczëzna twòjëgò ùtwòrczëgò dzejaniò?

Pròwda. Mómë z tlòmãczã Tadeùszã Karabòwiczã sztrëre lëteracczë zetkania (Wejrowò, Gdiniò, Bëtowò i Lublin). Fejrowanië tegò wiertel stolata je rozcygnionë w czasu i zakùnczi sã na pòczãtkù prziiðnëgò rokù. Prakciczo kòzdi mój pùbliczny wëstãp sã w to wpisywò. W robòce je platka pt. *Młòdze* Pawła Ruszkòwsczëgò do mòjich tekstów. Wëdòwizna Zrzeszeniò rëchtëje téz bëlny zbiër tipù „3 w 1” tomików z pòezją z òstatnëch lat pt. *Trzë swiatë*. Jakno Kaszëbskò Agencja Artisticznò wëdòwómë zbiër mòjich òpròcowaniów dokazów mùzycznëch na 2, 3 i 4 glosë a katalog dokazów. Mdã téz zakùnczonë wëspòminionë projektë: kòlãdowi a ministrowë stipendium. Chã téz kãsk rozwic mòjã internetowã stronã. Z „Lutniã” szëkùjã kòncert na zòczãtkù 2026 rokù – jesz nie znóm jegò doklãdnëgò terminu. Nòwikszim achtnienim je dlò mie, czej lëdze chãc czëtac a spiewac mòje dokazë.

GÒDÒŁ DARK MAJKÒWSCZI

Ōdj. Zōpadnokaszēbszczē Mūzeum w Bētowie

ŪCZALI I MŪZEŌWNICĚ GŌDELĚ Ō FILMACH

Prōcownicē Zōpadnokaszēbszczē Mūzeum w Bētowie a tēz Institutu Etnologii i Kūlturowi Antrpologii Łōdzczēgō Ūniwersytetu zrēchtowelē szōstē Jesēnnē Antrpologicznē Warkōwnie pt. „Ōblicza dokumentu. Film jako źrōdło do opisu i interpretacji kultury”.

W tim wēdarzenim, jaczē bēło w dniach 17–19 rujana, ūczāstniczēlē badērowie z czile nōukōwēch ōstrzōdkōw w Pōlsce (Jagellońszci Ūniwersytet, Warszawszci Ūniwersytet, Ūniwersytet Adama Mickewicza w Pōznaniu, Łōdzczci Ūniwersytet) a tēz z dwūch instytucjōw kōlturē: Nōrodnōgō Mūzeum we Gduńskū i bētowszczēgō mūzeum.

W bōgatim programie warkōwniōw wiele bēło tēmōw sparłāczonēch z Kaszēbama i najā kōlturā. Ūczāstnicē mōglē m.jin. ōbezdrzec dzēlēczi filmū Andrzejā Dudzyńszczēgō „Tajemnice ūwiata ūwiatōw. Opowieści o Jōzefie Chel̄mowskiim” i pōslēchac kōmentarza reżisērē. Bēło tēz zwiedzaniē czasowēgō wēstōwkū pt. „Etnikolor. Bytowska mozaika etniczna”, pō jaczim ōprowadzył dr Macēj Kwaskewicz.

Latosō laureatka Nōdgradē Tēdorē, Ęwa Ōrzechōwskō, wespōł z reżisērā Adamā Ptaszińszcim prezentowelē i kōmentowelē film „Ōbrōwka nasza rzeczka”. Wēstąpił tēz dr Łukōsz Zołtkōwszci, bētowszci mūzeōwnik, znōny czētińcōm „Pōmeranii” z wielnēch artiklōw zrzeszonēch przēdno ze zōpadnyma Kaszēbama. Tittel jegō referatu to: „Dokument czy algorytm? O filmowych materiałach w prasie lokalnej na przykłādzie Bytowa”.

Warkōwnie w Zōpadnokaszēbszczim Mūzeum to cyklicznē pōtkania antrpologicznēgō ōkrāżō – akademiczczēgō i mūzeōwēgō. Jistno jak w ūszlēch

latach pōdrehōwanim zēndzeniō bādze pūblikacjō, jakō wińdze smarā dzāka wespōłrobōce bētowszczēgō mūzeum z Wēdōwiznā Łōdzczēgō Ūniwersytetu.

– Pōtikōmē sā ōd kōl 20 lat, nieregularno, co dwa abō trzē lata. Przedstōwcowie hūmanisticznēch nōukōw, przede wszētczim antrpologōwie i mūzeōwnicē... To bēło załōżeniē najich pōtkaniōw, żebē sparłāczēc te dwa nieczāsto majācē ze sobā łączbā ōkrāża i tuwō, w mūzeum w zōmkū, gadac ō wōznēch sprawach. I, jak pōdczorchnął jeden z kaszēbszczich ūczālēch, prof. Cezari Ōbracht-Prondzyńszci, to sā ūdało. Dalek ōd centrōw akademiczczich, w Bētowie. Mē ju gōdelē ō ōbliczach nieprofesjonalnēgō kūńsztu, ōbliczach mūzeōwnictwa w Pōlsce i za ji grāncama, ō ōbliczach chōroscē, nōtērē, ōbliczach mōlēch miast w czasach p̄linny nowōczasnotē. A te latosē warkōwnie sā namienionē filmōwi, ōsoblēwie dokūmentalnēmū, w tim etnograficznēmū abō antrpologicznēmū.

Za dwa lata bādzemē chcelē zōs sā pōtkac, żebē znōwū pōgadac. Ale na rozmōwach sā nie kūnczi. Zōpadnokaszēbszczē Mūzeum pōzwōliwō nama tēz wēdac tom, pōkazac [to, ō czim gōdōmē] w ksążkach, chtērne jistniējā ōd lat w rozmajitēch ōkrāżach – klarēje prof. Ęwa Nowina-Sroczińskō [pōl. Sroczyńska], nōukōwō czerownicza Jesēnnēch Antrpologicznēch Warkōwniōw.

RED.

KASZĘBSCZI BÉŁ DLÔ MIE NIEZDOBËTIM TROFEÛM

Tómk Bùdnikòwsczi je ùczãstnikã Kaszëbszczich kòrbióneków – zéndzeniów online, w Internece. Mieszkò we Warszawie, gdzie prowadzi adwòkackã kancelariã. Ò jegò doswiòdcziwanim kaszëbiznë gòdò z nim Ana Cupa.

Jò sã ceszã, że më mòzëmë gadac pò kaszëbskù. Të mieszkòsz we Warszawie, a z pòchòdaniò të jes Kaszëbã?

Jò nie jem Kaszëbã. Gwësno, jò nie jem Kaszëbã. Dlòte, że jò sã nie ùrodzył na Kaszëbach i jò nie mieszkóm na Kaszëbach.

Ale znajesz kaszëbsczi jãzëk.

Jo, ale jò téz gòdóm pò ruskù i to mie nie robi Ruskã.

Na Kaszëbach òd lat latecznëch më diskutérjemë ò tim, co wëznòczò bëcé Kaszëbã. Jedny gòdajã, że je to znanié kaszëbszczégò jãzëka, jiny, że mieszkanié na Kaszëbach, jesz jiny – ùrodzenié sã na Kaszëbach i kaszëbszczé pòchòdanié.

Jò sã zgòdzóm. Jò jem sparłãczony z Kaszëbama. Móm latawiskòwi dodómk na Kaszëbach, w Pilëcach. I gard, gdzie jò sã ùrodzył, je na Pòmòrzim, to je Wiãcbòrk. Jò baro lubiã Kaszëbë. Ale to tak jak z bëcym Pòlòchã. Mòzesz na przëmiòr nie znac pòlsczi gòdczi, jak jes na Syberie ùrodzony. Ale jò, przë nòlepszych chãcach, ni mògã bëc Kaszëbã. (smiëch) Jò leno gòdóm pò kaszëbskù, dlò mie to je cëzy jãzëk. To je mój szòsti jãzëk, jaczim jò gòdóm.

Je taczé piãkné słowò: lubòtnik. Jò mészlã, że të jes lubòtnikã kaszëbiznë.

Prawie, jo!

Jò miała wiòldzë szczescé Ce pòznac dzãka Kaszëbszczim Kòrbiónekóm w Internece. Jak to bëło, że të sã zaczął ùczëc kaszëbszczégò jãzëka?

Mój tatc mie czedës kùpil kaszëbsczi elementòrz [*Kaszëbszczé Abecadło. Mój pierszi elementòrz* – dop. red.] w Kòscérznie. Jò miòł tedë bòdòj 18 lat. I ta ksążka mie baro zacekawiła. Òna ù mie na pòlëcë bëła, jò tak do ni co pòrà lat zazéròł. Pòtemù pòjawiła sã takò leznosc, żebë kùpic dodómk, gdzes nad mòrzã. Më sã z białkã zastanòwielë, czë wëbrac Pilëce czë Krënicã Mòrską. Ale dlò mie nòwòznieszi argùment to bëło to, żebë to bëłë Kaszëbë. Dlòte, że dlò mie to je pròwdzëwò Pòlskò, tak samò jak Wiãcbòrk. Tam bëła dównò greńca Pòlszczi. I midzë tima òdzëskónyma zemiama je wiòlgò rozmajitosc – historii, tradicji, zwëków. Jò jem do tegò lubòtnikã słowianëszczich jãzëków. Gòdóm téz pò ùkraińskù, biòłòruskù. Czedës jò sã ùczył téz chòrwacczégò jãzëka. I kaszëbsczi bëł dlò mie wiedno taczim niezdobëtym trofeum. To je baro drãdzi jãzëk. Jegò téz

drãgò je nalezc, gdzes w mediach, prosto jegò mòło je czëc.

To czedë przëszedł ten sztót, że të sadnął i prosto zaczął sã ùczëc?

To bëło tedë, jak jò kùpil ksążkã Majkòwsczych pt. *Ûcz sã jãzëka z kaszëbczima nótama*. Jò téz kùpil jiné ksążczki: *Kaszëbsczi dlò wszëtczich* i taczé bòjczy dlò dzòtków. Wszëtkò jò to przëczëtòł, ale nòwòznieszò to bëła ta z nótama. Jò przez cali rok jã slëchòł w autole z mójã córkã Helenã Damrokã. I më ju na pamiãc znómë wszëtczë te frantówczki. Òne mie òdemklë ùszë na kaszëbsczi jãzëk. Dalë leznosc, żebë jò sã przënaczył do tegò jãzëka.

Ale czekòj, czekòj. Twòja córka mò na drëdzé mio-no Damroka? Tak jak ksyżënkã kaszëbskò?

Jo, to nie je przëtròfk. Jò chcòł, żebë prawie tak bëło. Dlòte, że mie sã widzy kùltura Kaszëb, a òsobliwie historiò Damroczi. A Damroka to je pò pòlskù Dąbrowka. Zòs Dąbrowka to je chrzestnò mëmka Pòlòchów, białka Mieszka I.

Në dobra, a Helena Damroka rozmiëje kaszëbsczi jãzëk?

Jo, 0na wszĕtkŃo rozmieje. Na przĕmiŃr, mĕ jidzemĕ 0lic4 w Warszawie, a jŃ gŃdŃm: „Damroka, zdrzĕ, ten wasta 0n mŃ taczi smiĕszny, farwny rŃbzak. Jaczi firmĕ je ten rŃbzak?” A 0na gŃdŃ: „To je Adidas”. (smiĕch) A ten wasta nie rozmieje, co mĕ gŃdŃmĕ. Mĕ mŃmĕ taczi krĕjamny j4zĕk.

A jak stŃrŃ je Damroka?

0na mŃ 3 lata i 6 mies4cŃw.

A czem0 tĕ j4 0uczisz tĕz kaszĕbszczĕgŃ?

Mĕ s4 gŃ 0uczimĕ jak 0krajni4szczĕgŃ abŃ niemiecczĕgŃ. Kaszĕbszczi baro rŃwnak s4 apartni Ńd jinĕch j4zĕkŃw, jaczĕ jŃ znaj4. Ale to je j4zĕk naszĕgŃ kraju. Lĕdze, jaczi mieszkaj4 na Kaszĕbach, pŃ mŃjĕm0, s4 PŃlŃchama. I jŃ chc4 wĕzwĕskiwać bŃkadnosc tegŃ, co je w PŃlsce, zĕbĕ mŃj dzew0s mŃgł bĕc dĕbeltnoj4zczny. A to je talent, to je trening dlŃ m0sk0, zĕbĕ mŃc gadac w dw0ch mŃwach.

JŃ wiĕm, z mŃjĕgŃ pŃzdrzatk0 mĕmczy, jak to je wŃznĕ. MŃje dzecĕ Ńd zŃcz4tk0 bĕlĕ dwaj4zĕkŃwĕ. A dzysdnia, jakno wnet dozdrzeniałĕ, ni maj4 jiwrŃw 0zczĕc s4 pŃr4 cĕzĕch j4zĕkŃw. I jima to przĕchŃdŃ baro letkŃ, tak nŃtĕrno.

JŃ jem gwĕs, zĕ to pŃd cĕsk4 kaszĕbiznĕ. To je wiŃlgŃ bŃkadnosc. To bĕ m0szŃl baro promŃwac, zĕbĕ dzecĕ mŃglĕ bĕc w PŃlsce dwaj4zĕkŃwĕ. I wŃrt je do tegŃ wĕzwĕskac kaszĕbszczi j4zĕk.

Jak mĕ s4 pŃznelĕ pŃr4 mies4cy nazŃd na Kaszĕbszczich kŃrbiŃnkach, to jŃ so pŃmĕsł4, zĕ tĕ jes Kaszĕb4 z nordĕ. Tĕ tak fejn pŃ kaszĕbsk0 gŃdŃl. A pŃtem0 tĕ rzekł, zĕ tĕ pierszi rŃz gŃdŃsz pŃ kaszĕbsk0 z Kaszĕbama.

To pŃ prŃwdze tak bĕlo. JŃ leno z mŃj4 cŃrk4 s4 0czil i znŃl z ks4zĕkŃw kaszĕbszczi. Rĕchli jŃ miŃl leznosc 0 frizjĕrĕ w Pilĕcach gadac pŃ kaszĕbsk0, ale jŃ s4 bŃjŃl (smiĕch). I dopiĕrze na Kaszĕbszczich kŃrbiŃnkach online jŃ mŃgł zaczc4 z kims gadac. JŃ nawetka wczasni nie znŃl ni zŃdnĕgŃ Kaszĕbĕ. I to terŃ niĕ leno jidze Ń nen j4zĕk. Jidze Ń to, jaczi to je Ńrt lĕdzy. To s4 lĕdze, dlŃ jaczych wŃrtnŃt4 je cos, czĕgŃ tĕ nie k0pisz dĕtkama. Te kŃrbiŃnczi w Internece s4 baro wŃznĕ. To je dr4gŃ tak gadac do kŃmp0tra, do lĕdzy, jaczych tĕ na zŃcz4tk0 nie znajesz. Ale to nama na gwĕs ŃdmikŃ g4b4. DlŃ mie to bĕla tĕz leznosc pŃznac lĕdzy z Warszawĕ, co gŃdaj4 pŃ kaszĕbsk0. Mĕ s4 tĕz ju pŃtkelĕ w Warszawie na zĕwŃ i gŃdelĕ pŃ kaszĕbsk0. To je twŃja zaslĕga i na gwĕs 0dĕtkŃwieniŃ z Ministerstwa Bĕnowĕch SprawŃw. JŃ mĕszł4, zĕ wŃrt je tĕz pŃpracowac nad tim, zĕbĕ ten kaszĕbszczi bĕl barzi znŃny i mŃcniĕszni w Warszawie. Zĕbĕ tu bĕla chŃc le jedna spŃdlecznŃ szkŃla, gdzie mŃze s4 0zczĕc kaszĕbszczĕgŃ j4zĕka. Tu mieszkŃ wiele KaszĕbŃw. DlŃcze jich dzecĕ ni mŃg4 s4 0zczĕc kaszĕbszczĕgŃ? To je dyskryminacjŃ.

Jak mĕ s4 Ńb lato pŃtkelĕ we Warszawie, to tĕ nas ŃprowŃdzŃl pŃ kaszĕbsk0 pŃ gardze. Tĕ jes prowadnik4? Czim tĕ s4 zajimŃsz na co dzĕn?

JŃ jem rĕchcenwalt4, jinaczi; adwŃkat4. Wnetka jak JŃn KŃrnŃwsczi, jeden z kaszĕbszczich wieszczŃw. Ńsobliĕwie jŃ s4 zajimŃm karnym praw4, niĕ leno w Warszawie, ale w całi PŃlsce. Na przĕmiŃr slĕdny mŃj klient bĕl ze wsĕ kŃl Bĕtowa. I jŃ jem z nim pŃ kaszĕbsk0 gŃdŃl.

To przĕdŃl cĕ s4 kaszĕbszczi w robŃce!

Jo, jo. WĕzwĕskiwiŃm czas4.

Ale tĕ jes tĕz prowadnik4?

JŃ wiele lat robił jakno pilot wanogŃw pŃ całim swiece. TerŃ jŃ le ŃprowŃdzŃm pŃ Warszawie, kŃl sto wanogŃw Ńb rok, nŃcz4scy pŃ anielsk0, pŃ niemieck0, pŃ rusk0 i pŃ 0krajni4nsk0.

To jak b4d4 jaczĕ wanodzi z Kaszĕb, to tĕ bĕ jich bĕtnikŃw rŃd pŃ kaszĕbsk0 tĕz Ńprowadzył?

Jo. JŃ mŃm ju nawetka taczĕ 0dbĕ, zĕbĕ dzecĕ z Kaszĕb Ńprowadzac pŃ kaszĕbsk0 pŃ Warszawie. To mŃze bĕc cekawĕ.

To na kuŃc jŃ chc4 s4 jesz spĕtac, jak twŃjim Ńk4, prawie lubŃtnika kaszĕbiznĕ z Warszawĕ, tĕ ŃceniwŃsz to, co dzeje s4 na Kaszĕbach z Ńchron4 i promŃwanim kaszĕbszczĕgŃ j4zĕka?

To je dobrŃ stegna. Lĕdze na Kaszĕbach s4 dobrze zŃrganizŃwŃny. Ale jak mŃlowi lĕdze nie md4 gadac pŃ kaszĕbsk0 do swŃjich dzecy, to to s4 nie 0dŃ. To ten j4zĕk zadzinie za sto lat. ŃstŃn4 platczy CD, youtubeĕ, ks4zczi. Ale bez gŃdaniŃ pŃ kaszĕbsk0 to nawetka 0dĕtkŃwieni4 wszelejaczĕ nie pŃmŃg4. JŃ bĕ chcŃl bĕc Ńptimist4. JŃ mĕszł4, zĕ Ńchron4 j4zĕka mŃze pŃrŃwnac z Ńchron4 zwierz4t. Czedĕs s4 0dałŃ z 17 sztĕk z0brama Ńchronic całi gatĕnk. MŃze tak mdze z kaszĕbszczim j4zĕk4? JŃ bĕ baro chcŃl.

JŃ tĕz. I tegŃ chcĕmĕ zĕzczĕc KaszĕbŃm. TŃmk0, wszĕtczĕgŃ bĕlnĕgŃ dlŃ ce, twŃji białczy i dlŃ Damroczi. Dz4k0j4 za kŃrbiŃnk4. I do 0zdrzeniŃ na Kaszĕbszczich kŃrbiŃnkach online.

Dz4k0j4. Do 0zdrzeniŃ.

Uczãstnicë Zjazdu Młodëch w Gòrze. Òdj. K. Cesziñski

MŁODÉ KASZĚBĚ

W Gòrze 18 rujana bël Midzëkongresowi Zjôzd Młodëch Kaszëbów. W programie òrganizatorzë zaplanowelë midzë jinszima prezentacje ùkòzëjącë rozmajité talentë młodëch Kaszëbów – tak zwóné Skarbë Młodëch Kaszëbów. Tradycyjno nie zafelowało nòdgradów. Wrãczonò òsta sztaturka „Mòtil w Jantarze” i trzë wëprzédnienia miona prof. Gerarda Labùdë.

Òrganizatorama Midzëkongresowégò Zjazdu Młodëch Kaszëbów bëlë Klub Cassubia i partë Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò w Gòrze i w Baninie. Zaczãło sã patrioticzno: òd zéñdzeniégò przë tòblëcë Tónë Óbrama, jakò je kòl gòrszczégò kòscoła. Oficjalné òdemkniãcë miało plac w Spòdleczny Szkòle w Gòrze. Zjôzd miòł charakter przezërku talentów – to za sprawã prezentacjów „skarbów młodëch”.

– W Zjazdach Młodëch Kaszëbów chòdzy ò to, zebë më sã wszëtcë òbòczëlë, zebë më wszëtcë widzelë, że je baro wiele lëdzy, chtërnym zanòlezi na kaszëbiznie, baro wiele młodëch lëdzy, chtërny chcã dzejac. Më w programie widzelë recytatorów, më mielë wiele karnów, chtërne spiewãłë piãkné pieszne, më gòdelë ò młodëch pisarzach, chtërny piszã i wiërzte, i historicznë dzejajã w Internece – rzekła prezes Klubu Młodëch Kaszëbów „Cassubia”, Marta Ókrój-Dudzyñskò.

Na binie wëstãpilë m.jin.: Kòrneliò Gòrstka z Gòrë, Zosza i Frank Wandtke z Rëmie, „Cantus Corda” z Klëkòwi Hëtë, „Skòrb Złoti Gòrë” z Brodnicë Górnj, „Mòlë Serakòjce”, „PortArt” i „Spiëwnë

Òdj. am

kwiòtczi” z Banina. Wikszosc tëch karnów bierze ùdzël w projekce „Rodny Voice”, jaczi je realizowóny bez baniñski part KPZ.

Prowadzãcò to wëdarzenië Marta Ókrój-Dudzyñskò téz pòkòza swòje ùtwòrstwò. Marta twòrzi kaszëbsczë coverë rozmajitëch znónëch dokazów. Mòzna je òbaczcë na ji profilu na TikTokù (tiktok.com/@kaszubska.agentka).

Le nië samã mùzykã młodi Kaszëbi zëjã. Na ùczãstników Zjazdu czekòł téz rapòrt Etnotankù Kaszëbszczégò Institutu ò inicjatiwach młodëch Kaszëbów. Przedstòwiony òstòł bez sztuderów kaszëbszci etnofilologie i téz nòlëzników KS Pòmòraniò, Kònrada Kòwalszczégò i Hùberta Szirka.

– Głównë wniosczë z tegò rapòrtu sã mni wicy taczë, że felëje integracje, felëje téz mòdernégò wezdrzeniò na kaszëbiznã, zrozmiëniò tegò, jak dzysdnia dzejajã technologie i jak je rozkòscerzac. Téż më doszlë do taczich wniosków, że rësznota młodëch ju nie widzy wòrtnoscë w tim, że cos je blòs kaszëbsczë, bò téż mò wiòldzë znaczenië to, czë to pò pròwdze je robionë z szëkã – tak tej widzymë taczë òdéndzenië òd pòdchòdaniò do kaszëbiznë, chtërna je bëlno blòs dlòte, że je kaszëbskò – rzekł Hùbert Szirk.

– Młodi z ti kùlturë i z kaszëbiznë biorã to, co je nòlëpszë. Zdrzã colemało kriticzno – dodòł Kònròd Kòwalszci.

MÒTIL W JANTARZE DLÒ „SPIËWNËCH KWIÒTKÓW” Z BANINA

Òb czas Zjazdu przëznònò òsta pòstãpnò sztaturka „Mòtil w Jantarze”. Ji symbolika narzesziwò do metafòrë, jakã wëczëtac mòze w przedwòjnowi ksãzce

„Mòtil w Jantarze” dlò „Spiéwnëch Kwiótków”. Òdj. E. Prëczkòwskò

pt. *Ziemia gromadzi prochy* napisóny bez Józefa Kiselewsczégò. Wedle niego Kaszëbi sã skarbã (mòtilã) zataconym bez tësãclecë w słowiańszci brële jantaru. Latosy „Mòtil w Jantarze” trafił do karna „Spiéwnë kwiótczi”.

– Latos karno „Spiéwnë kwiótczi” òbchòdzy jubileùsz 20 lat jistnieniò. Mò na swòjim kònce nagrònëch piãc platków – sã to wszëtczë nowë piesnie. Piesnie, chtërne baro mòcno sã wëzwëskiwónë w ùczbie kaszëbszczégò jãzëka. Przez to karno przeszło kòl 40 sztëk młodëch lëdzy, jaczi pózni w rozmajitëch swòjich dzejaniach kaszëbiznã majã w sercu – rzekła Elżbiëta Prëczkòwskò.

TRZÈ NÒDGRODÈ MIONA PROF. GERATA LABUDÈ

Drëdzi rôz w historie wrãconë òstałë nòdgradë miona prof. Gerata Labudè. Pierszim latosym laurëatã òstało Karno Sztudérów „Pomorania”, jaczë òd 1962 roku propagujë i rozwijò kaszëbską kùlturã ë juwernotã.

– Jesmë rôd, że najã starã, co ji dërch dokazëwómë, je pò richtoscë widzec. [...] Chcemë le twòrzëc jesz wicy leżnosców do pòtkaniò, pòdskacëwac jedny drëdzich, a tak zagwësniwac nama, jak i jesz młodszim òd naju, tã kãsynk jasnieszã a redostnieszã przinòdnatã, w jaczi plac dlò naju Kaszëbów bãdze gwëсны i nie do zaprzëkòwaniò. Chcemë wcyg a wcyg jic w przòdk z kaszëbiznã! – taczima słowama Karno Sztudérów „Pomorania” pòdzãkòwało za dostónã nòdgradã.

Drëgã snòzã szaturã dosta Kòrneliò Gòrstka, jakò w swòjim pòeticczim i recytatorsczim ùtwòrstwie ùkòzëje wòrtncosc i piãkno kaszëbszczégò jãzëka.

– Jò twòrzã pò kaszëbskù wiërtzë i staróm sã je pùblikòwac czë to w „Zymkù”, czë to w „Stegnie” i òd nòmłodszich lat jò chòdzëła na kònkùrsë „Rodny Mòwë”. Przë pisanim wiele mòzna sã nauczëc. Czãsto jò robiã tak, że jò nòprzòdk piszã wiërtzã pò pòlskù, bò tak mie je lzi, a pòtemù jò to tłòmaczã na kaszëbszci i szukóm słów w słowarzach. Dlò mie kaszëbszci je mni nòtëralny, ale móm starã z niego kòrzëstac, bò òn je baro piãkny – rzekła pòetka.

Laureacë nòdgradë miona prof. Gerata Labudè. Òdj. G. Pòtrëkùs

Trzeczë wëprzëdniënië dostała Mònika Kapiszka, jakò bez granië w filmikach w spòlëznowëch mediach na hùmòristicznym òrt prezentëje kaszëbszci jãzëk. Dokładno chòdzy ò szpòrtownë filmiczi z serie „Trudë Trudë”, jaczë jidze òbaczëc na facebookù Mùzeùm – Kaszëbszczégò Parkù Etnograficznégò we Wdzydzach.

– „Truda” to bël projekt, jaczi wëszedł z dobri zòbawë i taczë je do dzysò plan, żebë wiedno przë „Trudach Trudë” bëlno sã bawic, nagriwajãcë rozmajitë scenczi, czedë Truda pòstãpnny rôz mùszë sã biòtkòwac z rozmajitima procëmnotama – taczima jak np. sprzãtanië, męcë òknów, warzenië, sztëpòwnanië abò spiërczi z sãsadama – rzekła Mònika.

Dzãka Trudze kaszëbszci jãzëk pòjòwiò sã téz na drëdzim kùncu Pòlszci. Tej mòzemë bëc wdzãczny, że ùdba na nã pòstacjã ùrodza sã w wëòbraznie reżiserzci tëch filmików, Èwelinë Karczewszci-Luhm.

– Jò chca, żebë Truda bëła blëskò lëdzóm. Natchnienim dlò scenarnika sã dlò mie sytuacje prosto z zëcégò – z teròczasnoscë i òpòwiescë z ùszlòtë. Truda mò niesc ùsmiëwk, distans i pògòdã dëcha, bëc taczim widkã w szari codniowòscë – rzekła Èwelinã.

DO ÙZDRZENIÈGÒ NA NASTãPNYM ZJEZDZE MŁODÈCH

Co ùczãstnicë Midzëkongresowégò Zjazdu Młodëch wzãlë ze sobã dodóm? Wierã wiele inspiracji i jesz wiãcy nòdzeji, że przinòdnatã przëniesie pòstãpnë leżnoscë do pòtikaniëgò sã i do integracji. Temù wszëtczim młodim całã i dëchã gòdómë: do ùzdrzeniò na pòstãpnym Zjezdze!

NAPISA GRACJANA PÒTRÈKÙS

MÉTEL NA ÛROK (JESZ RÔZ)

Ju czedës w nordowi pòwióstce më mielë historëjã pòd titla „Métel na ùrok”. Jak so z czarzenim radzëc, pòkòzòł nóm jeden stòri, mądri paròbk. Dzysë zòs pòznómë taczì métel, ale òd czësto jiny stronë.

Stach miòł wòlnã sobòtã, a czësto nie wiedzòł, co z nią zrobic. Krąçył sã pò chëczach òd rena, wëzéròł przez òkna. Sadòł, wstòwòł, zòs sadòł a tak dokòła. Jégò bialka na kùnc ju tégò ni mògła strzëmac, a nawadzëła na niégò:

– Të stòri! Abò sã wez za jakã robòtã, abò biéj mie rut!

Chlop wiedzòł, że z jégò slëbnã ni ma co zaczënac, tedë òd raza sã ji pòslëchòł.

– Joczke, joczke. Jò sã blòs przezeblòkã a pùdã Ksawera òdwiëdzëc.

– Jo! Garnij mie, bò më sã pòsstridejemë.

– Bialkò – òdezwlòł sã równak pò sztòce – a gdzie sã mòje bùksë?

– Të twòje znoszoné pòmpòwczì? Te jò móm spòloné!

– Co?!

– Tam przez stòlk mòsz przewieszoné nowé!

Pò pròwdze, nowé bùksë żdalë na Stacha. Z miãtcégò sztofù, dosc bëlë nawetka wëgòdné. Chlop sã przërëchtowòł a rëszil bütën.

Wëbròł sã piechti na drëdżi kùnc wsë, do swò-jégò drëcha, tak jak zapòwiedzòł. Ksawer to bël gbùr. Jeden a drëdżi chlop wiedno mielë wiele robòtë, a widzelë sã czasã òd òkazje. Tedë jeżlë ju przeszlë do gòdczi, to wiedno cos nowégò mielë do rzeczeniò. Tak mia bëc téz tégò dnia. Ksawer sã ùceszil z gòsca, a że wiodro bëło fejn, to wëniòs jima pò piwie na pòdwòrzé. Sedlë pòd bómã a kòrbilë. W kùncu Ksawer rzek tak:

– Kò pòj w chléwë, jò cë pòkòzã mòjã chòwã.

– Eeee, dój pòkù, jò doch chòwã znajã. – Stach bël cos niechãtny do tégò.

– Ale jò móm nowé zwierzãta! Mòja kòbla mie przëniosla snòzé zgrzëbiã! Ùdrzisz le. A té jò sã kùpil téz nowé kaczczi. Taczë smiészne. Pòj doch. Jò nie lubiã za dlugò sedzec.

– Të doch wiész, że mie lepi do chòwë nie wpùszczac.

– Dój pòkù, më doch sã znajemë a lubimë, të doch mie lëchò nie żëczisz?

– Kò je wiedzec, że nié, ale jò zó to ni mògã! Jò

cě nie jem falszëwi, ale ju tak móm, zadzëwiã sã nad czims, a tã to jidze drof.

Lãdze gòdajã, że sã taczi, co pòtrafiã lëchim òkã zaszködzcë drëdzim, rzëcëc na kògòs, na cos, òsoblëwie na chòwã, ùrok. Gòdajã tãz, że sã taczi, co ò tim wiedzã, a nawetka taczi, że wiedzã ò tim ë szkòdzą, chòc pò pròwdze tégò nie chcã. Stach wierzil, że prawie tak mò. Nie chcòl dlò nikògò lëchò, ale z czasã doszed do swiãdë, że jezlë kòl kògòs cos pòchwòli, to tim mòze zaszködzcë. Spùszczil sã ròz z krëjamnotë Ksawerowi, a ten chòc w ùroczi wierzil, to sóm nie wiedzòl, co mësłëc ò tim, co gòdòl drëch. Terò tãma wrócëla.

– Staszku, tã to so sóm w glowã wnëkòl.

– Nã jò cã doch nie chcã lëchò!

– Jò móm i tak zgrzëbiãcu czerwòną szlëfã zarzeszonë. A kaczczi? Drodzë nie bëlë. Zrobimë cã test! Pòj, ùzdrzimë, czë cos sã stónie.

Stach pòmësłòl sztòcëk, pòdsmiòl sã a szed. Ksawer pòchwòlil sã pò pròwdze fòrsz kòniã. Zgrzëbiã bëlò mòcnë, wësoczé na nogach, a mia bëlñã farwã. Mia szlëfã òd ùrokù, tak że Stach mòg chwòlëc spòkójno, a tãz glosno to robil. Tedë Ksawer zaprowadzil gò za chlëwë, gdzie pò ògrodze gònilë jégò nowë kaczczi.

– Cëz to sã za kòsmitë? – smiòl sã Stach, widząc, jak ptòchë nëkajã chùtkò a dzywno wës tramòwòné.

– To sã biegùsczi! Smiészne, a jesz majã to dobré, że zjòdajã wszëtczë smòlsze z ògrodu.

– Óóo, to je pò pròwdze dobré.

– Jidzemë sadnãc nazòt, jò przëniosã jesz pò piwie.

Czedë równak Ksawer wròcyl z chëczë, Stach bël jaczis markòtny.

– Cëz je?

– Jò cã baro przepròszóm, Ksawer, më mùszimë retac twòje te... nã, biegùsczi.

– Dlòcze?

– Widzysz, je taczi mëtél, zëbë nie zaczarzëc, mùsz je wetknãc jeden pòlc za szlufkã przë bùksach.

– Co? – Ûsmiòl sã drëdzi chłop.

– Pò pròwdze. Jò tak wiedno robiã, ju nawetka nie mësłzãc ò tim. Terò tãz jak më chòdzëlë, to jò rãkã dërch przë bùksach szukòl, ale dopiërze terò sã domaklòl, wiész co?

– Co?

– Że jò wcale ni móm szlufków!

Ksawer ùsmiòl sã a wzëròl na Stacha, jakbë ten bël òbarchniali.

– Mòja mie kùpila nowë bùksë, a jò ròz nie dól òbachtë, że òne ni majã placë na pask, majã blòs gùmkã.

Chòc to smiészno brzemia, to Stach bël pò pròwdze zmartwiony, a tak dlugò klarowòl ò tãch ùrokach Ksawerowi, że nen w kùncu tãz dzywno sã czul.

– Tedë, Staszku...co më mòzemë zrobic? – spitòl, bò sóm ju zaczinòl miec strach, ale barzi, zëbë drëch ju sã ùspòkòjil.

– Jò wiém! Kaczczi mùszì przepùszczëc przez nogawkã òd twòjich spòdnëch bùksów!

– Co?! – Smiòl sã zdzywiony Ksawer.

– Jo! Slëchò! To je tak jak z wëceranim ùroczonégò kònia kòszlã jégò kùczera. Jò mdã chwòtòl ptòchë, a tã nëkò do chëczë pò kalesonë!

Kò chcãc nie chcãc Ksawer szed. Czedë wròcyl, Stach miòl biegùsczi zapãdzone w bùchtã, ale mùszòl sã przë tim tãz wërznãc, bò bël òzabòtòny òd zemi.

– Co tã mòsz za flëdrã? – spitòl ùrzasli Stach.

– Wiész tã co – Ksawer pòdniòs to, co przënios – jò ni móm taczich pròwdzëwëch kalesonów, bò jò nie noszã – tlomaczil sã, jakbë zrobil cos lëchégò – jò móm taczë spòdnë bùksë termò. Mòze to bëc?

– Jò doch nie wiém! Nie wiém, czë tã nowòczasné ruchna do stòrëch wierzeniów pasëjã!

– Mùszì spròbòwac!

Chłopi zaczlë te biédne kaczczi przëcëgac przez nogawkã òd tégò termò. A to doch cãzkò szlo, bò to je elasticznë a sã scygò ë robi wãszcë. Ptòczi bëlë mòze kãsk pòddëszonë, ale w kùncu wszëtczë przëszlë.

– Co terò? – spitòl Ksawer.

– Ùzdrzimë! Mòze przëzëjã.

– Co terò – òdezwòl sã bialczëny glos. – Terò jò wkroczã do akcje!

– Truda... – zdzywil sã Ksawer, widząc swòjã bialkã.

– Mòsz tã jaczi knyf na ùrok mòze? – pitòl Stach.

– Jo! Jò móm knyf na was dwùch! Jesta wa glupi! Jò tu pielã a tak na waji slëchajã! Wama je w glowã zaszlë jednému a drëdzëmù! Abò do robòtë sã wezta, abò biòta mie rut! Co wa z tima kaczkamë robita! To je kòmëdiò! Doch Bareja bë tégò nie wëmëslil. Jò miala strach, że òne sã ùdësã, ale jò chca widzec, co mdze dali. Dwùch glëpérów! Ùroczi?! Tãz mie cos. Wezta sã zó cos pòzëtecznégò! A biòta mie z òdzi.

Chłopi, co mielë robic... szlë ùprawiãc Ksawerowi treczer. A jakòs jima nen strach przed czarzenim z glów pò pròwdze ùlecòl.

Tak tãz niejedny lãdze gòdajã, że nòlepszym mëtłã na ùroczi je nie wierzëc w jich mòc, abò jinnaczi: czëc sã mòcniëszim òd jich lëchégò dzejaniò. Tégò chcemë sã trzëmac. Aha... kaczczi zëjã a majã sã dobrze. Blòs nie je wiedzec, czë Stach jima nie zaszködzil, czë mòze pòmòglë spòdnë bùksë termò?

MATEÛS BÛLLMANN

Tekst z niechtërnyma znankama nordowi kaszëbiznë

TIMA TÉŽ MÒŽE PRZIŃC DO PŁACENIÔ!

W slédnym dzélu prawných rozwôzaniów z „Pòmërianią” pòwiedzëlë jesmë dosc tëli ò alimentacjom òbrzëszkù tatków (rodzëców) w zglãdã dzòtków. Ùstalëlë jesmë, że alimentë slëchają nié blós małowlatnym, le tej-sej nawetkã „baro latnym” dzòtkóm. W hewòtnym dzélu najich rozwôzaniów gwës jesz barzi skómplikùjemë sprawã, gòdającë, że alimentë mògã slëchac jesz wiele jinszim karnóm ùprawnionëch, a jem gwës, że wëwiadëjącë sã ò jednëch z nich, mdzeta dichtich zaskòkfi. Tak tej róczã do czëtaniò... kò to jidze ò Wasze dëtctzi.

Dzys dnia starkòwizna wëdrzi jinaczi

Przodë starszim lëdzóm, jaczi przepiselë gbùrstwò (nòczãscy na nòstarszëgò żeniãlëgò sëna), slëchała – jakno starkòwsczi kùńc – m.jin. widnò jizba, czile miechów bùlew i fùrmanka do kòscoła òb niedzele i swiãta. Dzysò (chòc nié òd wczorò) starkòwizna wëdrzi czësto jinaczi. Chòc tej-sej a tam-sam tròfiò sã jesz, że dzecë zajmają sã tatkama na jich stòré lata, coròz czãscy je tak, że nëk zëcëgò nie dozwołiwò pòtòmkóm na òsobistã, codniowã starã ò jich bëcé. Temù též coròz pòpùlarniészë sã rozmajitégò zortu dodomë starëszków (tpzw. òbiectë strzëbrzny gòspòdarczci), w chtërnëch ùtrzymanié rozmieje kòsztac niemòlë pieniãdze, czasama czile razë wikszë òd emeriturë rodzëca abò òpë czë òmë. Jiwru nie rozrzesziwają též państwòwë placòwczci, w chtërnëch przizë sã slédnym czasã nawet wëzsze jak w nëch priwatnëch. Z grëbszëgò wiora dlòte swój renesans przeziwają dzysò alimentë na rodzëców pfaconé bez dozdrzeniałë dzecë.

To jò mùszã jima dołòžc?!

Chòc przëtròfczi biwają rozmajité, bò i zëcé rozmajice sã ùkòdò, mùszë pòwiedzec, że z pfacenim alimentów na rodzëców je lepi jak z pfacenim alimentów przez rodzëców, tej w wikszoscë przëtròfków nie czëje sã taczëgò pitania. Dobrò wòlò mò w tim zòkrãžim równak blós to znaczenié, że zaòbszczãdzywò tak rodzëcóm, jak i jich dzecóm sądowi batalie, chtërna rozmieje znikwic chòcbë nòlpszë rodzynné parłacza i sprawic, że bez wiele lat drãgò mdze sadnac do pòspòlnëgò pòłniò. Tak czë jinak, alimentacjom òbrzëszk (též w zglãdã rodzëców) nie je zanòlżny òd „chãcë pfaceniò”, a wëchòdò z samëgò prawa, co òznòczò, że tatkòwie mògã na stòré lata (chòc nié blós) przëmùszëc swòje dzecë przë pòmòcë sądu, a pòtemù kòmòrnika,

do pfaceniò alimentów. Dlòte, wiedno czëj to je mòžlëwë, wòrt je sadnac do stołu i próbòwac sã dogadac, bò pòdlug prawa sprawa je prostò: jima nie sygò na zagwësnienié swòjich zëcowëch brëkòwnotów (a te sã dosc wiòldzë – lëczy, lékarzenié, rehabilitacjò itp.), Të mòsz òbrzëszk jima dopòmòc. Grańce tegò òbrzëszkù sã jistné jak w przëtròfkù dzòtków, z jedny stronë sã zëcowë brëkòwnotë ùprawnionëch, a z drëdzi – fakcicznë zaròbkòwë mòžlëwòscë òbòwiãzònëch.

Òn całë zëcé miał na mie namklë, a terò jò mòm na niëgò pfacëc?!

Mùszë též ùtcëwie pòwiedzec, że ò alimentë òd dzecy rozmieją sã ùpòmnc též rodzëce, chtërnëch pòtòmkòwie nigdë nie widzëlë na òczë. To òsoblëwie drãdzë przëtròfczi, bò rzeszã sã z wiòldzim emòcjonalnym bagazã. Òdebranié pòzwù ò alimentë wëwòliwò pòczëcé niesprawiedlëwòscë i pòwtòrny krziwdë. Baczë równak, że w taczich sprawach je wòrt sã biòtkòwac ò sprawiedlëwòtã i jic sã prawòwac. Zgòdno z ùtrwalonã òrzecznicã praktikã żądaniu alimentów w taczci stojiznie naprocëm stòwają regle spòlëznowëgò wespòlżëcëgò, co spròwiò, że pòwòdztwò mòže bëc òddalonë (wëmògò to wëkazaniò, że rodzëc nigdë sã nama nie jinteresowòł, robił nama krziwdã, nie pfacyl alimentów abò bëł pòzbawiony rodzëcelsczci władzë).

Czasama miast pòzwù mòzesz dostac administracyjną decyziã. Dzeje sã tak przede wszëtczim, czëj òjc abò matka tròfiò do DPS-u (Dodomù Pòmòcë Spòlëczny), a jegò abò ji emeritura je za malinkò na kòsztë bëcëgò w taczim òstrzòdkù (na dzysò to kòl 7–8 tës. zlotëch na miesãc). Òd taczci decyzië též mòže sã òdwòlac, chòc nie je to taczë prostë (nòlzi je, czëj rodzëc bëł pòzbawiony rodzëcelsczci władzë). Tak czë jinak, czëj brëkùjesz pòmòcë, biòj do prawnika.

Bëcé òmã abò òpã též rozmieje kòsztac

Òsobliwie tej, czej nasze dzeckò nie je robòcè i jegò dzeckò ni mòże òd niegò dostac alimentów, co pòwòdèje, że òno – naj òtrok (wnuk) abò òtroczka (wnèczka) – žèje w niedostónkù. Prawie w taczich stojznach maòlatné dzeckò mòże wèstàpic z roszczeniã ò alimentè wżglãdã swòjich stàrków (rodzèców rodzèca, òd chtèrnégò ni mòże dostac alimentów). Mùsi kòl te pòwiedzec, że stàrkòwie ni majà wiele nòrządłów òchronè, a pò pròwdze mògà sã bronìc blòs lèchã finansowã stojznã, chtèrna spròwiò, że òni sami žèjã w niedostónkù.

Bèlò bialka, bëli chłop, dzysészi tòkel

Chòc pòdług pòwszechny swiãdè rozdènk (rozwód) kùnczi wszètczè sprawè midzè żèniałima,

W pòstãpnym dzèlu prawnèch rozwòżaniów z „Pòmeraniã” dali òstóniemè kòl tematów zrzeszonèch z dètkama, a w drobnotach: z tpzw. „naszima dètkama”, i weklarèjemè so, jak to tak richtich je z tã majàtkowã rozdzelnòtã. Pamiãtòj równak, że niezalèżno òd zaplanowónégò czãdu naszich rozwòżaniów, jeżlè mòsz prawnè pitaniè abò tòczel, chtèren miòlbè bèc òbgòdóny w rodny mòwie, mòżesz wiedzno napisac na adres: klebba2@onet.pl – a jò mdã miòł starã òdpòwiedzec na nadesłónè pitania.

to nie je pròwda (czekawinka je takò, że nawetkã pò rozdènkù stàrka òstówò stàrkã – nie ùstówò pòwinowactwò). Rozdènk twòrzi nowi prawny stón, chtèren rzeszi sã z rozmajitima òbrzèszkama, m.jin. pòdzèlã pòspòlnégò majàtkù, a tej-sej z alimentama na bèlã bialkã abò bèlégò chłopã. Z grèbszégò wiorã alimentacjowi òbrzèszk midzè żèniałima pò rozdènkù mòże pòdzèlec na dwie stojznè. Pierszò z nich to ta, w chtèrny alimentów mòże dochadac nen z żèniałèch, jaczi ni miòł winè w rozkładze małżènszczégò pòzècò (òrzèkò ò tim sąd w rozdènkòwim wèrokù). Taczém z żèniałèch alimentè slèchajã, czej rozdènk mòckò pògòrsziwò jegò majàtkowã stojznã (a dzeje sã to chòcbè dlòte, że z dwùch pensjów robi sã jedna). Drèdzi przètròfk to taczì, w chtèrny alimentów mòże dochadac ten z żèniałèch, jaczi nie òstòł ùznóny za wèlãczno winnégò rozkładu małżènszczégò pòzècò, a nalòzł sã w niedostónkù. Jidze tej ò żèniałégò, chtèren òb czas żènbè (za zgòdã drèdzégò) warkòwò nie robił abò je chòri (nie je w sztãdze jic do robòtè). Ne roszczenia slèchajã tak długò, jak długò ùprawniõny nie wstãpi w pòstãpny małżènszczi zwiãzk, abò w przètròfkù alimentów – òd niewèlãczno winnégò bez 5 lat (chòc w wèjãtkòwèch przètròfkach sąd mòże nen òkres wèdłużec).

KLEBBÓW MATIS

Ò JÄZÛKACH, KÙLTURZE I PROFESORZE LABÙDZE

Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie zòrganizowało òglowòpòlską nòùkòwà kònferencjã pt. „Kaszuby – Pomorze – Słowiańszczyzna – historia, kultura, języki”.

Pierszi dzień tegò wëdarzeniô (17 rujana) bëł namieniony wszelejaczim témóm zrzeszonym z jãzëkòznajarstwã i kùlturã. Pòdzielony òstòł na trzë partë, prowadzoné, za régå, przez dr Joanã Ginter, prof. Tomasza Wicherkewicza i dr. Artura Jabłońszcégò.

Kònferencjò zacząła sã òd wëstãpieniô direktòrczi MKPPiM, Aleksandrë Selicczy, chtërna wespół z Darkã Majkòwsczim, òpòwiôdała ò ùdbach i realizacji stójny wëstawë w czerowóny przez se instytucji. Pòtemù przedstòwca Mùzeùm Wilamòwsczi Kùlturë i Institutu Slawisticzi Pòlsczi Akademii Nòùków, dr Timòteusz Król, prezentowòł referat ò tim, jak mòże wëzwëskiwać mùzea do piastowaniô wielejãzëkòwòscë. Tëmã pòsobnégò wëstãpieniô bëł kaszëbskòjãzëkòwi pòrtal mojestrone.com – „brzòd wespółrobòtë gazëtników, instytucjów i lubòtników kaszëbiznë” (jegò àutorã bëł dr Dark Majkòwsczi). Pierszi dzël skùńczil sã prezentacjã rezultatów badërowaniów wielejãzëcznoscë mieszkańców Strzelna (Artur Jabłońsczi i Bruno Ceszke) i referatã ò dzysdniowëch cyklicznëch pòdjimiznach, co mają wpliw na rozwij kaszëbszczi kùlturë i jãzëka (dr Tomòsz Fòpka).

W drëdzim parce Artur Jabłońsczi i prof. Justina Òlkò z Wëdzëlu Artes Liberales Warszawszcégò Ùniwersytetu rzekłë ò midzëpòkòleniowim przekazënkù i ùżiwaniem kaszëbszczégò jãzëka (àutorã referatu bëł téż dr Bartłomiën Chromik). Pòzni wëstãpilë jesz: dr Krësztòf Ùlanowsczi z Gduńszcégò Ùniwersytetu („Myślenie magiczne wśród Kaszubów w XIX wieku i współcześnie”), prof. Tadeùsz Lewaszkewicz z Ùniwersytetu Adama Mickewicza („Językowe nawiązania kaszubsko-łuzycyckie w świetle *Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*”) i Ana Cupa („Kaszëbszczi jãzëk w edukacji niefùlsprawnëch dze-cy”).

Trzeci part òtemknãł dr hab. Henrik Duda z Katolëcczégò Lubelszczégò Ùniwersytetu („Od kaszubszczyzny do współczesnego kaszubskiego języka literackiego. Na marginesie książki Hanny Popowskiej-Taborskiej *Współczesny kaszubski język literacki z dziedzictwem leksykalnym w tle*”). Na zakùńczenie pierszégò dnia kònferencji dr Joanna Ginter z Gduńszcégò Ùniwersytetu rzekła ò jiwrach ze standarizacjã kaszëbszczégò jãzëka w rëchtowónym wëdòwkù dokazów Hieronima Derdowszcégò.

Dzëń 18 rujana ùczãstnicë wejrowszczégò nòùkòwégò zéńdzieniô zacząłë òd wspòminków ò prof. Gerace Labùdze. W panelu prowadzonym

przez dr. hab. Marka Smólnińskiego gódelë ò nim: Grażina Wirkùs z MKPPIM („Wspomnienie o prof. Gerardzie Labudzie”), Adóm Lubòcczi („Madżarsczé wåtczy w badérowaniach prof. Gerata Labudë tikajacéch sã wczasných wieków [X–XI s.]”), Dawid Lipińszci z Kòcewsczegò Partu Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò („Labuda jako etymolog. Rzecz o obecności Bałtów na Pomorzu Gdańskim”) i dr Mateùsz Szuba („Kontakty Gerarda Labudy z Teodorem Parnickim. Przyczynek do zagadnienia”).

Pòsobny part mòderowòł dr Michòł Hinc, a prelegencë gódelë ò Jòrmarkù sw. Dóminika we Gduńskù (Michòł Kòszela z Mùzeùm Gduńska i Doktorzszci Szkòłë kòł Historicznégò Wëdzëlu GÜ), ò szkòlných pòwszechny szkòłë w Mieroszënie w latach 1876–1939 (dr Zdzysłòw Kriger [pòl. Kryger] z Pùblichny Biblioteczi Gminë Kòsòkòwò), kaszëbsczim szkòlnym i regionalisce Janie Patockù (Éwa Òtremba), a téz ò jãzëkòwi pòlitice na spòdlim dramatów Bernata Sëchtë (Adrianna Dunajskò z GÜ).

Slédny part wejrowszci kònfereczi prowadzyl ji przédny kòrdinator, robòtnik MKPPIM, Mateùsz Szuba. W tim dzëlu dr Rafòł Gòłabk z Radomsczegò Ùniwersytetu gòdòł ò anielszczich zapòzëczeniach w dzysdniowym léteracczim kaszëbsczim, dr Mieczsłòw Wòjeczci òpòwiòdòł ò bëtnoscë Romów w Pòlsce i na Pòmòrziu, Andrzej Łuczak – przedstòwca „Romano Atmo” ze Zelony Gòrë – rzekł ò eksterminacje Romów przez nazystów na Pòmòrziu òb czas II swiatowi wòjnë [w tim czasie bëła ùziwònò blòs jedna nazwa: Cëgónie], a na kuńc dr Michòł Hinc z MKPPIM i Kaszëbsczégò Institutu wëgłoszył referat pt. „Polska Partia Robotnicza w powiecie morskim. Początki działalności”.

Przëjachelë tej do Wejrowa doswiòdczony i zacznający uczalë z wiele badérnëch òstrzòdków i instytucjów kùlturë. Pò kòzdim z wëstąpieniów bëł czas na dyskùsjã – tak pò kaszëbskù, jak i pò pòlskù.

– Célã naji kònfereczi bëł wezdrzatk na problem Kaszëb, Pòmòrziò i Słowianów na òrt przërównawczny i wieledyscyplinarny. Jesmë chcelë òmówic te sprawë z różnëch perspektiwów, pòkazac, że je wiele wspòlnëch pùntków w badérowaniach nad Kaszëbama czë jinszima lédama i jãzëkama, tej je mùsz to wëzwëskac. Mëszlã, że to sã ùdało. Baro wòrtne bëło m.jin. wëstąpienie dr. Timòteusza Kròla, chtëren òpòwiòdòł ò jãzëkù wilamòwsczym i doswiòdczeniach Wilamòwianów, jak sã òkòzało, pòdobnëch do tëch kaszëbszczich. Za zbògacającą ùznajã téz dyskùsjã z ùdzëlã ùznónëch specjalistów, jak profesorowie: Justina Òlkò, Tadeùsz Lewaszkekicz, Tomòsz Wicherkewicz i Mark Smólniński – gòdò Mateùsz Szuba.

Kònfereczi òdbiwała sã w Kszëniczë prof. Gerata Labudë. Wspòlòrganizatorã bëło Centrum Zaangazowónëch Badérowaniów nad Kùlturòwã Nieprzeriwnoscã (pòl. Centrum Zaangazowanych Badań nad Ciãgłosciã Kùlturòwã) „Artes Liberales” na Warszawszczim Ùniwersytece.

Meritoriczny niwiznë kònfereczi pilowòł Nòukòwi Kòmitet, w chtërnégò zestòwk wchòdzëlë badérowie z Warszawszczégò Ùniwersytetu, Gduńszczégò Ùniwersytetu i Szczecynszczégò Ùniwersytetu.

RED.

Uczba zawdy srodze ważna jestaj...

„Siedemnasty dzień października tego roku, wielki dzień w Przysiersku. Tak, w tym Przysiersku, o którym wiedzą na Kaszubach i na Kociewiu. Patron miejscowej szkoły dr Florian Ceynowa ciągle czuwa nad spełnieniem ideałów. Miejscowość należy do gminy Bukowiec, gdzie był lekarzem. Obraz jego życia i pracy, działalności społecznej oraz twórczej utrwalaony jest w rozprawie doktorskiej Ireneusza Pieróga, mieszkającego tu nauczyciela. Nazwisko wybitnego Kaszuby widnieje w wielu publikacjach pomorzoznawczych.

Z Kaszub trafił na Kociewie, gdzie też jest bardzo ważną postacią. „Budzieli Kaszub” przy okazji obudził też na Pomorzu Kociewie. W Świeciu nad Wisłą drukowano jego prace. Liceum Ogólnokształcące w Świeciu też nosi jego imię. Wielu uczniów z Przysierska trafia do wspomnianego liceum, w którym żywa jest regionalna tradycja. Dyrektorka liceum też zaszczyliła uroczystość, którą zorganizowano na 40-lecie patronatu.

Pamiętam inną uroczystość, która odbyła się w 1985 roku. Płaskorzeźbę postaci patrona wykonał znany rzeźbiarz Zygmunt Bukowski. Wtedy po kaszubsku do zebranych odezwał się prof. Józef Borzyszkowski. Zostały fotografie w kronice i wzruszające wspomnienia. No i teraz, po 40 latach, znowu walne świętowanie w rozbudowanej i zrewitalizowanej SP, nowy sztandar, ważni goście. Przy okazji długoletnia dyrektorka szkoły Stanisława Kuffel przypomniała dzieje 80-letniej placówki. Gościem honorowym była jedna z najdawniejszych uczennic – 94-letnia mieszkanka Przysierska. Zachowały się zapiski o braku podręczników do nauki języka polskiego. Powstał wtedy pomysł, aby uczyć się czytać „na gazetach”... Dzisiaj brzmi to jak baśń. Nadmiar książek, nowoczesne media. Przeszłość uchroniła się we wspomnieniach utrwalonych w wielu kronikach zaprezentowanych na wystawie. I zatoczyło się koło czasu. Magnetyczne tablice, projektory, komputery i... izba regionalna, w której paradują stare żelazko z duszą, bigle i stufy...

Myślę, że samemu Florianowi Ceynowie podobałyby się swojskie scenki z dawnego życia na Pomorzu.

Gdy dobrze wyćwiczony chór ek śpiewał wymownie dobrane parafrazy piosenek, pomyślałam, że dawno nie byłam na takiej uroczystości. Doskonale przygotowanej, „z ładem i składem”, ciekawej, podniosłej i wzruszającej.

... *Jak pozbierać myśli z tych nieposkładanych...* – śpiewano i kłębiły się moje myśli; też dumna, że tu na początku swej *stecki* pedagogicznej uczyłam. Szkoła od wielu lat realizuje autorski program wychowania regionalnego. Z satysfakcją mogłam to kiedyś zaprezentować słuchaczom podyplomowych studiów edukacji regionalnej zorganizowanych w bydgoskiej uczelni. Z dobrych (nawet bardzo) wzorów trzeba korzystać i je rozpowszechniać, m.in. w „Kociewskim Magazynie Regionalnym”, no i w „Pomeranii”.

Uroczystość zgromadziła całą społeczność szkolną. Byli też starosta powiatu świeckiego, wójt gminy Bukowiec, dawny nadzór oświatowy, fundatorzy... Bardzo podniosłym momentem było wręczenie nowego sztandaru, ślubowanie uczniów... Świetnie przygotowany program artystyczny obejmował pokaz układów tanecznych, od baletu do kociewskiego koszykarza. Barwne stroje ożywiły całość. Myślę, że samemu Florianowi Ceynowie podobałyby się swojskie scenki z dawnego życia na Pomorzu.

W hymnie szkoły są słowa Marii Konopnickiej: *Musimy siać, choć wiatr rozwiewa ziarna...* Okazuje się co roku, że wiele ziaren – na szczęście – pada na dobry grunt. W SP im. dra F. Ceynowy zbierają z tego dorodny plon. Był też orszak z prezentami dla szkoły – gry, piłki, kwiaty... I wspólna biesiada. „Warto być nauczycielem” – myślałam, gdy po wielu latach obecny na uroczystości dawny absolwent, dzisiaj zasłużony strażak, przypomniał podawane im gramatyczne formułki... „Całe życie będę pamiętał partykuły” – wspominał.

Pamiętam ostatnie zadanie domowe (takie na lata...), które napisałam na umajonej kwiatami tablicy mojej najlepszej klasie VIII: „Przez trudy do gwiazd...”. Nie ja jako wychowawczyni, ale życie ich sprawdza.

MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK

TROCKIŚCI W WOLNYM MIEŚCIE GDAŃSKU

Wolne Miasto Gdańsk (1920–1939) było areną rywalizacji różnych partii politycznych, jednakże po dojściu do władzy nazistów w 1933 roku zaczęła się likwidacja kolejnych ugrupowań opozycyjnych. Wśród nich znalazła się efemeryczna grupa trockistów.

Trockizm wzięł nazwę od Lwa Trockiego – jednego z przywódców rewolucji październikowej. Co istotne, z czasem działacz ten popadł w konflikt ideologiczny z Józefem Stalinem, a przy tym był, by zacytować Leszka Kołakowskiego, *dostatecznie znienawidzony przez pozostałych przywódców¹* rządzącej w ZSRR Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików). W 1927 roku został usunięty z partii, a w następnym roku wypędzony do Turcji, a potem Meksyku. Tam w 1940 roku został na polecenie Stalina zamordowany.

GENEZA

Trocki i jego zwolennicy stanowili opozycję wobec stalinowskiego, obowiązującego w ZSRR, nurtu ruchu komunistycznego. Uważali się nawet za prawowitych spadkobierców ideologii Lenina, a ten, reprezentowany przez Stalina – za „nieprawdziwy” marksizm-leninizm i zapowiadali jego rychły upadek. Główną różnicą między oboma nurtami był stosunek do idei rewolucji permanentnej. Sformułował

ją jeszcze przed 1917 rokiem Trocki. Zakładał on, że ustanowienie socjalizmu w Rosji może zakończyć się sukcesem tylko wtedy, gdy rewolucja nastąpi również w innych, bardziej uprzemysłowionych krajach. Podejście to promowało zatem międzynarodowy charakter rewolucji, podczas gdy władze ZSRR, wobec niepowodzenia wprowadzenia komunizmu w innych krajach (w Niemczech, na Węgrzech, w Polsce), pogodziły się w latach dwudziestych XX wieku z koncepcją „socjalizmu w jednym kraju”.

Jak wyglądała sytuacja ruchu komunistycznego w Wolnym Mieście Gdańsku? Od 1919 roku działał tutaj Związek Komunistycznej Partii Robotniczej, który był powiązany formalnie z Komunistyczną Partią Niemiec (KPD). Ugrupowanie to głosiło wprowadzenie dyktatury proletariatu i początkowo przedkładało działalność rewolucyjną nad parlamentarną². KPD należała również do Międzynarodówki Komunistycznej, czyli Kominternu – tym samym podlegała i wypełniała instrukcje WKP(b). Współpracowała także m.in. z Komunistyczną Partią Polski. Od 1924 roku przedstawiciele komunistów regularnie byli wybierani do gdańskiego parlamentu – Volkstagu. Prowadzili ponadto stały spór z inną lewicową partią – Socjaldemokratyczną Partią Niemiec (SPD).

Sytuacja gdańskiej KPD pogorszyła się natomiast po dojściu w WMG do władzy nazistów, co nastąpiło w wyniku wyborów z 28 maja 1933 roku. NSDAP dążyła do likwidacji konkurencyjnych partii politycznych. Jako pierwsi wyeliminowani zostali komuniści – 23 maja 1934 roku decyzją policji ich organizacja została zdelegalizowana.

Tak więc KPD, ze względu na swoje podporządkowanie Kominternowi i WKP(b), miała profil nie do pogodzenia z założeniami ruchu trockistowskiego. Jednakże można założyć, że jej delegalizacja otworzyła wśród przedstawicieli skrajnej lewicy pole do utworzenia grupy trockistowskiej.

POWSTANIE ORGANIZACJI

Organizację trockistowską założył w Gdańsku Franz Jakubowski. Jak można przeczytać w jego rysie biograficznym pióra Borisa Fraenkela, urodził się

Lew Trocki w latach trzydziestych XX wieku. Fot. domena publiczna

¹ L. Kołakowski, *Główne nurty marksizmu. Powstanie – rozwój – rozkład*, Londyn 1988, s. 819.

² M. Andrzejewski, *Socjaldemokratyczna Partia Wolnego Miasta Gdańska 1920–1936*, Gdańsk 1980, s. 27.

Aresztowania bez końca.

Gdańska policja polityczna aresztowała przeszło 60 osób należących do kół lewicowych. Aresztowanym zarzuca się rzekomo stworzenie tajnej organizacji komunistycznej „Spartakusbund”.

Notatka z „Gazety Kartuskiej” z 15 grudnia 1936 roku o zatrzymaniu trockistów gdańskich. Ze zbiorów Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie

10 czerwca 1912 roku w Poznaniu. Był pochodzenia żydowskiego. W 1921 roku razem z rodzicami przeniósł się do Sopotu, który rok wcześniej znalazł się w granicach Wolnego Miasta Gdańska. Marksista został w 1930 roku podczas studiów we Wrocławiu, trockistą natomiast – w 1933 roku po dojściu do władzy nazistów w Niemczech. W tym samym roku rozpoczął studia na kierunku nauki polityczne na Uniwersytecie w Bazylei, gdzie w 1935 roku obronił pracę doktorską dotyczącą materializmu historycznego.

Niedługo później powrócił do Gdańska. Razem ze swoim przyjacielem doktorem Siegfriedem Kissinem założył Związek Spartakusa³. Co ciekawe, podobną nazwę nosiły organizacje komunistyczne, które działały w okresie I wojny światowej w Niemczech, a później, w 1918 roku, utworzyły KPD. Warto wspomnieć o tym, iż późniejszy związek, założony przez Jakubowskiego, rozpoczął wydawanie swojej gazety „Spartakusbund”. Program nowej organizacji głosił walkę przeciwko faszystom (w tym postulował otwarcie portu gdańskiego dla ochotników, którzy zdecydowali się na walkę w Hiszpanii), dbanie o dobre imię ZSRR, pomimo sprawowania w nim rządów przez Stalina i „biurokrację”, oraz utworzenie nowej międzynarodowej organizacji trockistów (co wkrótce zaowocowało powstaniem tzw. IV Międzynarodówki).

W lipcu 1936 roku Kissin odwiedził Trockiego przebywającego w Norwegii. W sierpniu natomiast dawni członkowie gdańskiej KPD mieli zwrócić się do trockistów w sprawie utworzenia frontu przeciw faszystom, choć jednocześnie oskarżali ich... o współpracę z policją. Zdaniem Trockiego wynikało to z przygotowywanego wtedy w ZSRR procesu przeciwko trockistom.

Jak tuż przed procesem informowała „Gazeta Gdańska”, nowa organizacja prowadziła szkolenia po-

lityczne dla nowych członków. Odbываły się u dwóch działaczek: Augusty Treppnerowej w Gdańsku i Łucji Etowskiej we Wrzeszczu. Początkowo Związek Spartakusa krył się ze swoją działalnością, ale według wspomnianej gazety stała się bardziej jawna po delegalizacji SPD w Gdańsku⁴, co nastąpiło 14 października 1936 roku.

ARESztOWANIE

Do aresztowania trockistów doszło pod koniec 1936 roku. Poinformował o tym 9 grudnia „Der Danziger Vorposten”. Miało do tego dojść w wyniku wcześniejszego śledztwa gestapo. Działanie ujawnionej organizacji miało polegać na wydawaniu druków, sprowadzaniu nielegalnej literatury oraz gromadzeniu pieniędzy. Ponadto przedstawiciele grupy mieli spotkać się z Lwem Trockim, a następnie wymieniać z nim listy za pośrednictwem, co ciekawe, Poczty Polskiej w Gdańsku⁵.

„Gazeta Gdańska” w numerze z 10 grudnia 1936 roku podała, że „policja polityczna”⁶ zatrzymała 60 osób podejrzewanych o przynależność do tajnej grupy komunistów pod nazwą Spartakus. Podczas interwencji służb zabezpieczono dokumenty organizacji i „materiały propagandowe” w postaci druków ulotnych, książek i czasopism. Anonimowy autor notki poinformował również, że wspomniana grupa miała powstać latem tego samego roku, po uprawnieniu delegalizacji w Gdańsku KPD⁶.

O uwięzieniu trockistów poinformowała również 15 grudnia „Gazeta Kartuska”. W krótkiej, dwuzdaniowej notce, zatytułowanej *Aresztowania bez końca*, wspomniano o zatrzymaniu ok. 60 osób z „kół lewicowych”, które „rzekomo” miały powołać tajny związek komunistów⁸. Warto zwrócić uwagę na fakt, że choć gazeta miała profil wyraźnie prawicowy, to w tym przypadku, jak wynika z użytych słów, niejako stanęła w obronie oskarżonych. Wynikało to z równoległej antyniemieckiej i antyhitlerowskiej orientacji tego pisma, co można zauważyć w innych artykułach, krytycznych wobec poczynań nazistowskich władz Wolnego Miasta Gdańska.

Dzień przed procesem trockistów „Gazeta Gdańska” podała kolejne szczegóły dotyczące zatrzymania. Policja miała zrewidować mieszkanie F. Jakubowskiego w Sopocie, gdzie znaleziono druki propagandowe oraz środki pieniężne w obcej walucie: brytyjskiej i amerykańskiej⁹.

³ B. Fraenkel, *Post-face*, w: F. Jakubowski, *Les superstructures idéologiques dans la conception matérialiste d'histoire*, Paris 1971, s. 213–216. Według Trockiego Jakubowski stał się trockistą w 1935 r.

⁴ „Gazeta Gdańska” nr 7, 9–10 stycznia 1937 r., s. 13.

⁵ L. Trotsky, *Le procès de Dantzig contre les „Trotskystes”*, w: F. Jakubowski, *Les superstructures idéologiques...*, s. 207–208. Tłum. polskie zob. L. Trocki, *Gdański proces Trockistów*, [online:] <https://www.marxists.org/polski/trocki/1937/04/29procesgda.htm> [dostęp 14.08.2025].

⁶ W WMG nie było formalnie wyodrębnionej policji politycznej. Jej działania prowadziły Policja Administracyjna (Verwaltungspolizei) i Wydział Prezydyalny (Polizeipräsidium). Zob. K. Halicki, *Policja polityczna w województwie pomorskim w latach 1920–1939*, Łódź 2015, s. 314–315. Używanie terminu „gestapo” w odniesieniu do służb WMG jest uproszczeniem i odniesieniem do sytuacji w III Rzeszy.

⁷ „Gazeta Gdańska” nr 283, 10 grudnia 1936 r., s. 2.

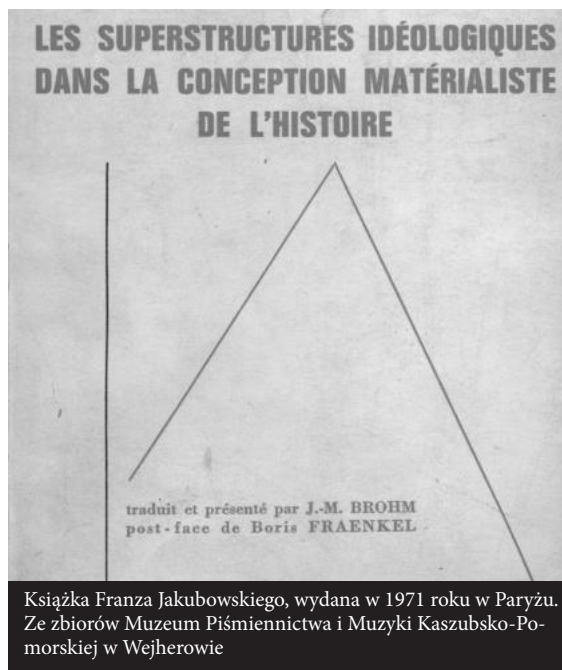
⁸ „Gazeta Kartuska” nr 150, 15 grudnia 1936, s. 2.

PROCES

Ta sama gazeta poinformowała, że ostatecznie w stan oskarżenia postawiono 10 osób. Warto wymienić ich nazwiska. Oprócz wyżej wspomnianych można przedstawić następujących działaczy: Oton Treppner, Edward Krajewski, Stefan Körner, Helena Schuman, Brunon Briese, Herbert Schmidt i Artur Ellwart. Oskarżeni mieli od 23 do 57 lat i byli obywatelami gdańskimi – prócz Jakubowskiego, który był obywatelem niemieckim. Podczas śledztwa wszyscy przyznali się do zarzucanych czynów. Przed procesem zostali umieszczeni w więzieniu śledczym¹⁰.

Wyżej wymienione osoby oskarżono o członkostwo w partii komunistycznej, *rozpowszechnianie nieprawdziwych wiadomości, nielegalne posiadanie broni oraz udzielanie poparcia*. Proces odbył się 11 stycznia 1937 roku, przewodniczył mu sędzia Prohl. Jak relacjonował później za gazetami gdańskimi Trocki, sala miała być zapełniona publicznością. Dziewięć osób potwierdziło przyznanie się do winy, S. Körner odwołał swoje wcześniejsze oświadczenie. Powołano tylko dwóch świadków. Prokurator Hoffman zażądał dla oskarżonych kar od miesiąca do trzech lat więzienia oraz wysokiej grzywny. Po czterech godzinach rozprawy sąd wydał wyrok. F. Jakubowski otrzymał najwyższą z zasądzonych karę: trzy lata i trzy miesiące więzienia oraz 500 guldenów grzywny. Pozostali otrzymali wyroki od miesiąca do dwóch lat i trzech miesięcy pozbawienia wolności. Łucja Etowska natomiast została uniewinniona¹¹.

Kilka miesięcy po procesie, w sierpniu 1937 roku, odniósł się do niego sam Lew Trocki. Swoje przemyślenia zawarł w artykule *Proces przeciwko Trockistom w Gdańsku*, opublikowanym równocześnie w wydawanych we Francji i Wielkiej Brytanii organach IV Międzynarodówki¹². Autor oparł się na dostarczonych mu numerach „Der Danziger Vorposten” oraz pisma gdańskich trockistów „Spartakusbund”. Główną tezę Trockiego było porównanie procesu w Wolnym Mieście do mającego miejsce kilkanaście dni później procesu moskiewskiego, w którym sądzono oskarżonych o zdradę Karola Radka, Grigo-

rija Piatakowa, Grigorija Sokolnikowa i pozostałych domniemyanych trockistów. Był to drugi z serii pokazowych procesów w ramach wielkiej czystki. Trocki widział podobieństwa między tymi procesami nawet w warstwie językowej, w obu przypadkach oskarżonych nazwano bowiem bandą. Posunął się nawet do stwierdzenia, że prokuratorzy sowieccy wzorowali się na oskarżycielach gdańskich w formułowaniu aktu oskarżenia. To, że w Gdańsku nie zażądano kary śmierci (co uczyniono w Moskwie), Trocki tłumaczy tym, że totalitaryzm w Wolnym Mieście Gdańsku nie utrwalił się jeszcze tak, jak w ZSRR. Ponadto podkreślał, że gdańscy trockiści uważali się za część międzynarodowego ruchu tej gałęzi komunizmu.

Dalsze losy gdańskich trockistów nie są znane. Wiadomo jedynie (za Wikipedią), że Franz Jakubowski zmarł w 1970 roku w USA. Rok później w Paryżu wznowiono jego pracę doktorską. Życiorys jego oraz pozostałych działaczy Spartakusbund czekają na zbadanie.

MATEUSZ SZUBA

BIBLIOGRAFIA

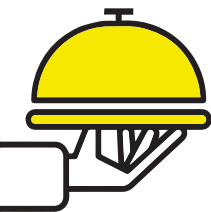
- Andrzejewski M., *Socjaldemokratyczna Partia Wolnego Miasta Gdańska 1920–1936*, Gdańsk 1980.
- Halicki K., *Policja polityczna w województwie pomorskim w latach 1920–1939*, Łódź 2015.
- Jakubowski F., *Les superstructures idéologiques dans la conception matérialiste d'histoire*, Paris 1971 (tam teksty B. Fraenkela i L. Trockiego).
- Kołakowski L., *Główne nurty marksizmu. Powstanie – rozwój – rozkład*, Londyn 1988.
- Pepliński W., *Prasa pomorska w Drugiej Rzeczypospolitej. System funkcjonowania i oblicze społeczno-polityczne prasy polskiej*, Gdańsk 1987.
- Trocki L., *Gdański proces Trockistów* (na stronie www.marxists.org).

⁹ „Gazeta Gdańska” nr 7, 9–10 stycznia 1937 r., s. 13.

¹⁰ Tamże.

¹¹ „Gazeta Gdańska” nr 10, 13 stycznia 1937 r., s. 8.

¹² Chodzi o czasopisma „La Lutte Ouvrière” i „Socialist Appeal”.

MARMOLADA

Od kilku lat mamy do czynienia z triumfalnym powrotem pigwy i pigwowca. Pigwa – krzew lub niewielkie drzewko dorastające do pięciu metrów – należy do rodziny różowatych. Często jest mylona z pigwowcem, który był i jest popularnym, choć znacznie mniejszym krzewem dającym smaczne, bardziej aromatyczne niż pigwa owoce.

Choć pigwa występuje na naszym obszarze klimatycznym, to jednak nie jest tak popularna jak pigwowiec. Pigwę odróżniamy od pigwowca po wielkości owoców. Owoce pigwy osiągają wielkość gruszki, owoce pigwowca zaś – najwyższej 2–4 cm średnicy.

W przeciwieństwie do pigwy, która może osiągnąć rozmiar całkiem sporego drzewa, pigwowiec jest krzewem z tej samej rodziny różowatych, ale w wyjątkowo sprzyjających warunkach dorastającym tylko do ok. dwóch–trzech metrów wysokości. Najczęściej kojarzymy go z ogrodów i czasami zieleńców jako krzew o średnicy 0,8 m do 1,2 m. Choć pochodzi z Azji, jest uprawiany z powodzeniem na całym świecie. Był czas, gdy pigwowiec ludzie traktowali jako wczesnowiosenną ozdobę ogrodu, która nawet na przełomie marca i kwietnia cieszy oczy widokiem łodyg obficie ukwieconych w kolorach zbliżonych do czerwieni. Od kilku lat widać jednak wyraźne zainteresowanie również owocami pigwowca. Mam wrażenie, że zainteresowanie to przyszło wraz z modą na zdrowe przetwory w formie konfitur i galaretek, a także tych mniej zdrowych, bo sprowadzających się do nalewek.

W naszych ogrodach często spotykamy krzewy pigwowca japońskiego, chińskiego i pośredniego, który jest znany również jako pigwowiec wspaniały i jest mieszanką odmiany chińskiej i japońskiej. Ze względu na wyraźną kwasowość owoce pigwowca nazwano kassubską cytryną.

Ciekawą cechą owoców obu odmian jest wysoka zawartość pektyn, czyli substancji wspierających żelowanie owoców, co sprawia, że dodanie pigwy lub pigwowca do duszonych owoców gwarantuje powstanie spistej galarety.

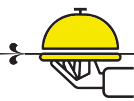
Długo poddawana działaniu ciepła pigwa była głównym składnikiem portugalskiej *marmalade*, co w chwili wprowadzenia tego słowa oznaczało właśnie długo gotowaną konfiturę z pigwy, która w trakcie podgrzewania zmienia kolor na karminowoczerwony, co uznano za jedną z wyróżniających cech pierwszej marmolady.

Jestem na tyle stary, że pamiętam zarówno wielkie bloki marmolady wystawione na sklepowej ladzie do krojenia na wagę, jak i marmoladę w puszkach wielkości kanistra na paliwo do kupienia spod lady. Pamiętam nawet jej konsystencję zbliżoną do smaru, który kolejarze przez zatłuszczone kalemitki wciskali w łożyska sapiących parowozów. Powiem nawet, że bardziej mnie cieszą tamte obrazy niż współczesne słoiczki z czymś, co naśladuje tamtą marmoladę, ale na pewno nią nie jest, nawet ta podana w pięknych słoiczkach wycenionych na pokaźne sumy.

Wiedza kulinarna sprzed około stu lat znała różne formy skupienia owoców poddanych przetworzeniu. Aby zrozumieć, czym jest marmolada, trzeba sięgnąć do powideł, którymi były masy otrzymywane przez długie gotowanie owoców. Powidła można gotować zupełnie bez cukru i nie przecierać. Powidła gotowano w naczyniach miedzianych, mosiężnych, emaliowanych lub kamiennych, przy czym te ostatnie radzono umieszczać w rondlu z gorącą wodą, by się nie przypalały.

Powidła gotowano, mieszając bez przerwy zawartość garnka drewnianą łopatką, *dopóki masa nie będzie tak gęsta, że kawałkami spadać będzie z łyżki* – jak odczytałem w pewnym starym zeszycie gospodyni wiejskiej. Jeżeli weźmiemy pod uwagę kolejne zapiski z tego zeszycu, to już będziemy posiadaczami tajemnej wiedzy, czym w istocie swojej jest marmolada: *Marmelady różnią się tem od powideł, że nie gotują się do takiej gęstości i są zawsze przecierane. Marmelady zupełnie bez cukru nie utrzymają się długo; trzeba do masy przetartej dodać chociaż 1/4 funta cukru lub miodu na 2–5 funty owocu.*

Jak widzicie, krótsza obróbka cieplna sprawia, że pozyskuje się mniej cukru znajdującego się w owocach. W związku z tym powszechnie radzono, by na marmoladę brać wyłącznie owoce w pełni dojrzałe, gdyż dodatek cukru będzie mniejszy (ekonomia). Niemniej wiele gospodyń, które pamiętają wyrób marmolad, radzi, by wziąć 1 kg miążskiego cukru na

1 kg miazgi owocowej. Ta metoda jest odpowiednia dla marmolad. Trzeba przypomnieć, że marmolady najlepiej smażyć w bardzo szerokim kamiennym rondlu, naczynie o grubym dnie zminimalizuje bowiem ryzyko przypalenia.

Starsze doświadczone gospodynie mówiły mi, że należy wkładać zbyt dużo owoców w jednej partii, bo przy grubej ich warstwie parowanie będzie zbyt wolne, a podczas długiego ogrzewania owoce potrafią stracić kolor, smak i aromat.

Marmoladę przekładamy do wyparzonych słoików pod sam wierzch, bo krzepnąc, z pewnością nieco osiądzie.

Maliny, poziomki i morele, a więc owoce delikatne i jednocześnie bardzo słodkie, można przefasować (przetrzeć) przez sito jeszcze na surowo, a następnie do masy dodać cukier w stosunku 1 : 1/4, regulując ilość cukru zależnie od słodkości owoców.

Marmolady przygotowano podobnie jak powidła, z tą różnicą, że gotowanie przerywano, gdy masa zaczęła zatrzymywać się na łyżce.

Jabłek i gruszek nie obierano, poprzestając na ich pokrojeniu. Działo się tak ze względu na to, że w obierzynach jest sporo pektyn, które sprzyjają żelowaniu. Oczywiście odrzucano gniazda nasienne, miejsca robaczywe lub nadgniłe, a także ogonki.

Owoce wrzucone do garnka podlewano bardzo niewielką ilością wody, by nie przywarły na początku do dna, i gotowano na bardzo wolnym ogniu, mieszając

drewnianą łyżką. Owoce stopniowo się rozpadały, ale w masie występowała cała masa skórek, twardszych kawałków, które trzeba było usunąć. W związku z tym rozgotowaną masę należało przetrzeć przez sito, a następnie zważyć w celu sprawdzenia, ile cukru należy dodać w kolejnym etapie. Potem ponownie gotowano aż do uzyskania gęstości, która sprawiała, że marmolada zaczynała się lepić do łyżki.

Szczególnie w warunkach wsi oddalonych od dobrze zaopatrzonych sklepów kolonialnych cukier zastępowano miodem aplikowanym w stosunku 1 : 1. Robiono tak zwłaszcza przy gotowaniu marmolady z jabłek, malin lub agrestu.

Za najpopularniejsze uważa się marmolady jednolite, które przyrządzano z jabłek, agrestu, malin, poziomek, truskawek, śliwek, renklod i podobnych owoców albo mieszane: z agrestu, porzeczek i czereśni, z malin i czereśni, z jabłek, agrestu i porzeczek, z jabłek i gruszek, czereśni i malin lub też z agrestu, wisien i śliwek. Za wyborną uważano marmoladę z dojrzałego głogu. Była też bardzo pracochłonna, bo głóg należało oczyścić nie tylko z pestek, ale i włókien

wypełniających owoce. Owoce głogu zalewano niewielką ilością zimnej wody do przykrycia i rozgotowywano, by następnie przetrzeć masę i dosłodziwszy miodem, doprowadzić do szlachetnej formy, takiej jak ta, którą w eleganckim sklepie zakupił ktoś z rodziny podróżujący do Gdańska, Hamburga lub Berlina.

Kaszubskie gospodynie, znane z racjonalnego prowadzenia gospodarstwa, mogły przygotowywać marmolady „oszczędne”. Chodzi o kombinację owocu i warzywa. I tak mogły być to jabłka i marchew, jabłka i buraki, śliwki i buraki, jabłka lub rabarbar i brukiew. Bywało też, że przygotowywano marmoladę na sposób angielski, wierząc, że jest taka jak w domu towarowym Harrods, ale nią zajmiemy się na koniec.

Zasadą stosowaną przy przygotowaniu marmolady „oszczędnej” było oddzielne przygotowanie owoców i jarzyn. Jedne i drugie gotowano, a właściwie rozgotowywano w małej ilości wody (buraki lub brukiew można było zetrzeć na tarce), a dopiero końcowe gotowanie wykonywano wspólnie po przetarciu składników do kolejnego garnka i posłodzeniu. Marmolady owocowo-warzywne wzbogacano, dodając nieco startej skórki pomarańczowej, kilka goździków do smaku i wyrazisty miód. Przetartą marchew skrapiano sokiem z cytryny i startą skórką.

Racjonalne gospodynie miały jeszcze pomysł na marmoladę z obierzyn jabłek. Jest to szkolny przykład zasady *zero waste*. Choć efektywność takiej produkcji była znikoma, a sama marmolada nieco ciemniejsza niż z samych owoców, to jednak nic się nie marnowało. Takiej szybkiej i taniej marmolady można było użyć do przygotowania zupy owocowej, do naleśników lub racuchów. Nie trzeba było obierać wielkiej liczby jabłek jednocześnie. Obierki zbierało się często kilka dni i żeby się nie popsęły, suszyło się je w piecu.

Czytacie o tym gotowaniu marmolad i pozyskiwaniu naturalnych pektyn i myślicie, że wszystko było piękne i zdrowe. Ale nie. „Gazeta Kaszubska” wydawana w Wejherowie 24 września

1935 roku opublikowała ogłoszenie przekonujące gospodynie, że nie trzeba stać przy kuchni wiele godzin, bo dzięki pojawieniu się produktu marki Citropekt, będącego w istocie konfekcjonowaną przemysłowo pektyną, wystarczy wrzucić do garnka zawartość paczuski i za osiem minut być gotowym do wlewania smacznych marmolad do słoików. Może wygodne i oszczędzające czas, ale o ileż smaczniejsze są marmolady i inne słodkie przetwory, z których wydobyto smak owoców w długotrwałym procesie gotowania. Nie oszukujmy się, w ciągu ośmiu minut nie wydobędziemy smaku, nawet gdyby masa była zmiksowana drogim robotem znanej marki. Nie po to owoce kształtowały się i dojrzewały przez co najmniej kilkadziesiąt dni, by wydobyć ich esencję w ciągu ośmiu minut.

Ta sama „Gazeta Kaszubska” publikowała wielokrotnie ogłoszenie firmy Magna z Wejherowa. Firma ta skupowała opadłe jabłka i czarne śliwki w celu wyrobu marmoladek cukierniczych, czyli rodzaju cukierka ze żelowanej marmolady posypanego cukrem lub powleczonego czekoladą.

Mówiąc o marmoladzie, nie sposób nie wspomnieć o fabryce Dagoma, która przed lady znajdowała się przy Angielskiej Grobli w Gdańsku. Choć w chwili powstania nosiła nazwę związaną z nazwiskami akcjonariuszy, to jednak po pewnym czasie zmieniono ją, wskazując na zakres produkcji. Dziś dla nas najważniejszy jest ostatni element nazwy – Danziger Gemüse-, Obst-Konserven u. Marmeladen-Fabrik G.m.b.H.

RAFAŁ NOWAKOWSKI

Wcześniej obiecałem przepis na marmoladę z marchwi. Oto i on:

MARMOLADA Z MARCHWI NA SPOSÓB ANGIELSKI

Marmoladę przyrządzamy z marchwi odmian jesiennych, które zawierają znacznie więcej cukrów niż marchew letnia.

Wybieramy zdrową marchew, skrobimy ją i kroimy, a następnie gotujemy w małej ilości wody do miękkości. Rozgotowaną marchew mielimy w maszynce do mięsa lub w elektrycznym urządzeniu ją zastępującym. Powstałą masę ważymy i dajemy na każdy kilogram masy 1/2 kg cukru lub 1 kg miodu, startą skórkę cytrynową i sok z jednej cytryny oraz nieco gorzkich migdałów drobno usiekanych. Dokładnie mieszamy składniki i gotujemy je na wolnym ogniu do zgęstnienia masy, która powinna się zatrzymywać na przechylonej łyżce.

Tak przygotowaną gorącą marmoladę wkładamy do naczyni do przechowywania, zamykamy i odwracamy do góry dnem do czasu wystygnięcia masy.

Jeżeli marmolada ma mieć lepszy smak, to przed żelowaniem dodajemy do słoików niewielką porcję aromatycznego rumu lub araku. W efekcie marmolada przypomina smakiem marmoladę morelową.

JESIANNY WIECZÓR

*Jesianny wieczór mrokém zapada,
przed 'oknam mgłó krije.
Ji znówki jak przed rokém
wew ni smutek sia wije.*

*Czérni zlorane ściérnisko,
chtórne złotém lśniło.
Przekwsiétle wrzosowisko
lilém sia mnieniło.*

*Wszitko jak złuda pristo
co latam pachnijało.
Co bóło tak blisko
smutkém 'obwjało.*

*Wew mgle sia 'unosi,
wew chmurach sia krije.
Wjatram przez szpári prosi,
to grozó zawije.*

*Boji sia smutek ciémnicy,
strugami łzy leje.
'Ó drewnjianni 'okannjici zapłacze,
to chochlikowo sia śmnieje.*

JAN WESPA

Utwór napisany w formie wierszowanej w gwarze kociewskiej

SPROSTOWANIE

W numerze 7–8 „Pomeranii” (lipiec–sierpień 2025 r.) w artykule o Emilu Niklu, uczestniku walk w obronie Gdyni i Kępy Oksywskiej, dwa nazwiska podałem w niewłaściwej formie. Prawidłowe ich brzmienie to Emil Nikel i Anita Frączzak. Przepraszam czytelników i rodzinę świętej pamięci Emila Nikla za omyłkę.

ANDRZEJ JANUSZ

LEKTURY

PLUSY DODATNIE I PLUSY UJEMNE

Sylwia Napiątek-Amielańczyk,
Kòchóm żęcé, Kreativer, Gdynia
2024

Czasami człowiek odkrywa w sobie moc do tworzenia literatury w zaskakujących momentach życia. Na przykład z powodu dramatycznych przeżyć rodzinnych, zewnętrznych wydarzeń politycznych czy za sprawą nagłego impulsu duchowego. Pisanie staje się wówczas formą ekspresji takich stanów emocjonalnych, o które człowiek by się nie podejrzewał. Piszący wkacza na ścieżkę, którą dotąd nie chadzał. Panuje tutaj radość poznawania nowych wymiarów rzeczywistości oraz przekonanie, że się coś ważnego odkrywa. To wówczas – jak mawiał klasyk – zaznaczają się „plusy dodatnie”, czyli walory literackie tekstów, pogłębienie samoświadomości i radość tworzenia. Są wszakże – jak opowia-

dał wspomniany przed chwilą klasyk – „plusy ujemne”, które sprawiają, że to, co napisane, nie jest poddane krytyce; to, co pomyślane, nie zostaje zweryfikowane z przekonaniem innych ludzi, wreszcie to, co zaistniało w formie mowy wiązanej, nie wygląda od formalnej strony ciekawie.

Powyższe zdania, choć mają w sobie duży składnik ogólności, pośrednio odnoszą się do tomiku poetyckiego Sylwii Napiątek-Amielańczyk *Kòchóm żęcé* wydanego rok temu przez gdyńską oficynę Kreativer. Jest to pierwszy zbiorek w języku kaszubskim tej autorki, która debiutowała stosunkowo niedawno na łamach „Stegny”. Napiątek-Amielańczyk nie spełniała się dotąd jako literatka, skupiając swoją uwagę na innych aktywnościach życiowych. A zatem nie przedstawia się w momencie debiutu jako „młoda i początkująca” autorka, a raczej jako dojrzała kobieta, mająca już za sobą jedno z najważniejszych etapów życia. Radości i optymizmu jej jednak nie zbywa, a przez to wciąż poszukuje nowych sfer doświadczenia egzystencjalnego. I oto kilka lat temu ta ekonomistka, pedagoga i przedstawicielka palestry postanowiła nauczyć się języka kaszubskiego, aby i w tym medium wyrazić swój zachwyt Pomorzem i Kaszubami. Intensywna praca przyniosła bardzo dobre efekty, Sylwia Napiątek-Amielańczyk swobodnie posługuje się kaszubszczyzną, potrafiąc bez problemu wyrazić swoje myśli i uczucia. Co więcej, postawiła sobie wysoki cel pisania językiem literackim

i artystycznym, a więc dużo bardziej skomplikowanymi formami wypowiedzi niż codzienna i zwykła komunikacja.

Z takich właśnie ambicji wyrósł zbiorek blisko 30 utworów poetyckich podzielonych na dwie części. W pierwszej dominuje prywatno-miłosny ton poezji wysokiej, dotykającej różnych stanów ducha. W drugiej części mamy nade wszystko tematykę i obrazowanie poezji zbiorowej, przedstawiającej zjawiska społeczne i światopoglądowe. Przez taką kompozycję zarysowują się dwa światy, dwie poetyki i niemal dwie autorki, co jest – od strony artystycznej patrząc – tyleż znaczące, co i zaskakujące. To właśnie taki układ wierszy powoduje, że z jednej strony wita się utwory Napiątek-Amielańczyk z zaciekawieniem, a ze strony drugiej z pewnym rozczarowaniem.

Co jest sferą „plusów dodatnich” w zbiorze *Kòchóm żęcé*? Przede wszystkim świeżość poezji emocjonalnej, radosnej i żywiołowej, a w kilku momentach wręcz przebojowej w podejmowaniu tematyki erotycznej. Jest to widoczne w pierwszej części zbioru, kiedy napotykamy kilkanaście wierszy poświęconych relacjom miłosnym opisywanym przez podmiot kobiecy. Wydawałoby się, że odwieczny temat poezji każdego języka i każdego autora/autorki to rzeczywistość już wyczerpana i mająca tak wiele realizacji, że niewiele można tutaj dodać. A jednak... Okazuje się, że w literaturze kaszubskiej takiego głosu nieco brakuje. „Takiego głosu”, czyli poezji nieunikającej zmysłowości, nieucieka-

jącej w mglistość opisu, literatury niemal dotykalnie wyrażającej człowiecze pragnienia i cielesność. Weźmy wiersz Kùszi, który nie pokazuje kochanków w bładych wizjach czy rozwodnieniu, a w zmysłowych obrazach niecierpliwych pocałunków i wzajemnego pożądania. Miłość ludzi jest przy tym ukazana w otoczeniu znaków przyrody, wskazując, jak naturalne i radosne jest przyciąganie się odmiennych płci i jak bardzo nadaje to sens każdemu życiu. Albo przywołajmy liryk *Wseczëca*, w którym opisana zostaje para nowożeńców budzących się rankiem i powoli rozpoznających świat zewnętrzny. Podmiot liryczny jest wraz z młodymi ludźmi, przyrównuje ich do tancerzy baletu, którzy wykonują swój miłosny taniec. Przy całym metaforyzowaniu w wierszu nie ma w obrazowaniu poczucia intelektualnego oddalenia od nowożeńców, nawet jeśli słyszymy fragmenty *Zaczarowanego fletu* Wolfganga Amadeusza Mozarta albo gdzieś w oddali przywoływanej przyrody mającej jej symboliczne elementy. Dla Napiątek-Amielańczyk ważne jest co innego: wykreowanie aury mentalnej i fizycznej miłości, z jej mocą wyłączności i pięknem ludzkiego ciała.

Inne wiersze pierwszej części zbioru utrzymują tę specyficzną jakość poezji zmysłowej i erotycznej. Utwory takie jak *Spik*, *Lõtającé wespółinczi*, *Gwiôzda z nieba*, *Tesknjączka*, *Dichanié* czy *Dôka* to opowieści o uczuciach, które są wyrażone w namacalnie doświadczanych sytuacjach. W silnie obecnych emocjach umiłowania, spełnienia i pragnienia, przy dużo rzadziej obecnych doświadczeniach bólu, rozczarowania czy poczucia braku, Napiątek-Amielańczyk zarysowuje miłość radosną i materialną. Nie zależy autorce utworów na opisywaniu rozmaitych marzeń, niesprecyzowanych oczekiwań czy ulotnych wyobrażeń,

a na zaznaczeniu gorącej wiary w siłę obecności drugiego człowieka i w jego rzeczywistą moc sprawczą. Tak optymistycznych wierszy, a przy tym zaopatrzonych w ciekawą narrację, dawno w kaszubskiej literaturze nie było. Warto dostrzec i docenić ich witalność i bezpretensjonalny urok.

Mamy jednak w *Kòchóm zëcé* także „plusy ujemne”. Ich zaletą jest to, że w ogóle powstała w języku kaszubskim wierszowana *Kronika chërë*, czyli zapis w jedenastu utworach doświadczeń pandemii COVID-19. Czy jednak do takiego upamiętnienia była potrzebna poezja, można wątpić, gdyż literatura piękna nie musi zajmować się wydarzeniami aktualnego życia społecznego czy politycznego. Oczywiście są utwory liryczne, których autorzy/autorki wyrażają swój stosunek do faktów zewnętrznych i opowiadają się za ideami dyskutowanymi w ich otoczeniu. Jednakże ważne jest nie tylko to, czym się w swych wypowiedziach zajmują, ale w jakiej literackiej formie to czynią. A nawet tak skodyfikowana forma wypowiedzi, jak kronika, ma swoje gatunkowe wyróżniki, do których można zwrócić się albo oryginalnie (z ambicją przekształcania wzorca), albo sięgać do nich pasywnie (odtwórczo odwzorowując świat zewnętrzny). Sylwia Napiątek-Amielańczyk wybrała drugi ze sposobów i od estetycznej strony patrząc, nie pozostawiła za pomocą swoich kaszubskojęzycznych utworów interesujących obrazów poetyckich związanych z ogólnością pandemii.

Co się zatem wyłania z zestawu wierszy-komentarzy, utworów-sprawozdań i wersów-obszernych *Kroniki chërë*? Oto *Covid-19 të jes* wgląda na zwykłe skonstatowanie faktu, iż wszyscy ludzie wokół są przerażeni wystąpieniem pandemii. *Pòszëdło* to rodzaj stwierdzeń, że w 2020 roku chorobotwórczy wirus zmienił dotychczasowe,

uporządkowane życie w egzystencję pełną strachu i obawy. Ostańta doma to pozytywna reakcja na hasło rzucone przez media podczas pandemii i zgoda na zdrowotne zalecenia. Czasami autorka próbuje odejść od publicystycznych opisów sytuacji covidowych i np. w wierszu *Wirtualné Jastrë* stosuje anafory podkreślające opresję nakazów i zakazów utrudniających ludziom życie. Nie potrafi wszakże takich zabiegów artystycznych w pełni wyzyskać i w rezultacie czytelnik pozostaje z utworami publicystycznymi zapisanymi wierszem. Napiątek-Amielańczyk jako wrażliwy człowiek trafnie wyzuwała, że niektóre zjawiska społeczne, które ujawniły się przy pandemii, warte są głębszego namysłu. Jednakże jako poetka nie wyzyskała dramatyzmu nakazów instytucji państwowych kierowanych do społeczeństwa (*Szczepic sã*), nie wydobyla całego dyskomfortu i alienacji, jakie towarzyszyły noszeniu masek (*Larwa*). Poprzestała jedynie na odnotowaniu kolejnych fal pandemii, zapisując ich nazwy i kolejność występowania. To stanowczo za mało, aby powstała dobra poezja.

Kòchóm zëcé to ciekawy, ale nierówny artystycznie tom poetycki. Być może jest to wynikiem sytuacji literackiego debiutu, kiedy Sylwia Napiątek-Amielańczyk dopiero próbuje swoich umiejętności i nie do końca jest pewna tematyki, która ją najbardziej interesuje. Bardzo ważne i poruszające jest to, że autorka wykonała wysiłek nauczania się języka kaszubskiego i dała na to dowód za pomocą blisko trzydziestu wierszy. Jeszcze ważniejsze w jej decyzji jest to, że potrafiła odnowić tematykę miłosną bardzo powoli rozwijającą się w liryce kaszubskiej. Zaś co do *pòszëdła* obecnego w jej poezji można to skwitować powiedzonkiem: „było – minęło”.

DANIEL KALINOWSKI

SPRINTER Z DŁUDŻIMA ÛSZAMA

Prôwdac to nôchùtniejszi cëcón na Kaszëbach, kò dłudżé nodzi nie wiedno retają gò przed wrogama.

Plac do żëcò dlò szarégò zajka *Lepus europaeus* ùsadył na Kaszëbach człowiek. Kònkretno pier-szi gbùrzë, chtërny trzebiacë lasë, zacząłë twòrzëc jich nôterné sedlëszcza – pòla. Tak bez tësãce lat razã z rostã rëmù zbòżowëch gónów a łaków rosła pòpùlaczò tegò cëcóna. Równak slédné pól wiëkù nie bëło dlò naszich zajków mirné. Jich wielëna w przërównanim z 70. latama XX wiëkù zmiészëła sã 5–6 razy! Starszi pewno mògã sobie wdarzëc, czej wnet kòżdã szpacërã za miastã westrzòd pól òbòniało spòtkanié szaruszka. Badërowie rozmajice tlòmaczã, wedle czegò na zajczy przëszła biëda: chemizaczò ùprawów, rost mònokùlturowëch plantaczów, nowé, nieznóné przedtim chòroscë, procëmszòlné szczepiònczi dlò lësów, co pòcygnãło rost wielëné negò drapieznika.

Prôwdac w slédny dekadze pòpùlaczò szarégò zajka letkò sã dwigò, kò wcyg je ji dalek do wielëné z pòłowë XX wiëkù. Czekawé, że nen rost widzime m.jin. na Kaszëbach òb czas òdròdzaniò wilka. Tec nen drapieznik téż jachtëje szaruszczi! Jo, kò leno tej-sej. Górã w jegò menu mają sarnë, jelenie i dzëczy. Za to, czej trafi, na placu zabijò lësë i luz pùszczoné psë. To je prawie ne gatënczi, jaczë sã wiãkszą zagròzbã dlò zajków jak wilk.

Wòrt wiedzec, że *Lepus europaeus* biegò baro chùtkò. Ù nas na Pòmòrzim nôrëchli westrzòd cëcónów. Sztótama mòże nèkac nawet wiãcy jak 70 km/h. Jinë òbronã przed wrogama je szarò farwa, dzãka jaczi rozmiejë sã bëlno tacëc.

P.D

ÒDJ. K. ROLBIECZI

Klëka

RÈGNĄŁ LATOSY KÒNKÙRS MÈSTER BÈLNÉGO CZÈTANIÒ

Òdj. Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy

Wiòldzi finał mdze miec plac latos 12 gòdnika w Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie. Chùdzy w jednòsce òkrągach òdbàdã sã eliminacje (szkòłowé, gminowé, krézowé), z jaczich pò dwie nòlpszë òsobë z kòzdi kategòrie mdã miałë szansã na zaprezentowanié sã we wejrowsczim mùzeùm.

W tim roku bëtnicë a bëtniczczci mògã wżãc ùdzél w kònkùrsu w jedny z tëch sémjë kategòriów:

- Klasë I–II spòdleczny szkòlë
- Klasë III–IV spòdleczny szkòlë
- Klasë V–VI spòdleczny szkòlë
- Klasë VII–VIII spòdleczny szkòlë
- Strzédné szkòlë
- niewarkòwi dozdrzeniałi warkòwi dozdrzeniałi (szkòlny kaszëbszczégò jãzëka, gazëtnicë i jinszi)

Regle sã prostë – nòlëzi wëlosowac dzélëk ksążëczki/artikla i snòżã kaszëbiznã przeczëtac gò przed òbsãdzëcëlama. Jak wiedzno kònkùrsowë dokazë bådã chùdzy znóné, a jich spisënk – pòdòny w regulaminie.

Kònkùrs swòj zòczãtk miòł w 2012 roku, czëj to na ùdbã jegò rëchtowaniò przëszła Janina Bòrchmann, rësznò direktòrka Pùblicznej Biblioteczi Gminë Wejrowò m. Aleksãdra Labùdë w Bòlszewie. Tëdë bëła to gminowò rozegracjò pòd pòzwã „Mistrz Piëknego Czytania w Jëzyku Kaszubskim”, chtërna òsta zòrganizowónò 29 gromicznika tegò roku w sedzbie bòlszewsczi biblioteczi. Kònkùrs czerowòny bëł blòs do szkòłòków z Kaszëbszczégò Kòła w Samòrządżënowim Gimnazjum m. Jana Pawła II w Bòlszewie. Kòn-

kùrsowò kòmisjò (Tòmk Fòpka a Bògùsława Labùdda) òbsãdzała sémjë młòdëch lëdzy, jaczi czëtalë felietòne àutorstwa patrona biblioteczi.

Dzãka dzejanióm Janinë Bòrchmann pòstãpnë jinstytucje a partë Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò dołączalë do karna wespółòrganizatorów miònków, bez to z kòzdim rokã coròzka wicy szkòłòków brało w nich ùdzél. Kònkùrs sã rozkòsçerzil ò etapë – pòwiatowé i gminowé, a pòtemù téż szkòłowé.

W 2017 roku, razã z kùncã robòtë Janinë Bòrchmann jakno direktòrczi bòlszewsczi placówczci, kòòrdinacjã nad kònkùrsã przejąłò Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie. Direktorã ti wejrowsczci instytucje kulturë bëł tedi Tomòsz Fòpka.

Dzysdnia je to stolëmny kònkùrs, w jaczim ùdzél bierze kòl tësãca lëdzy, i nié le ùczniowie a ùczenci. Łoni achtnionëch mòżebnosçã wëstãpu we wiòldzim finale bëłò jãż 117 ùczãstników!

ZDRZÓDŁO: FACEBOOK KPZ

HEROJA Z KASZÈB W BITWIE Ò ANGLIÀ – PILOT JÓZEF JEKA

Grafika: J. Grudnik

W 1917 roku w Tëpadlach na nordze Kaszëb bëł ùrodzony Józef Jeka – pilot, as mësliwsczi, heroja drëdżi swiatowi wòjnë.

Stowòra Drëchów Mùzeùm Pùczzi Zemi, chcãcë przëbòczëc pòstacjã negò, wcyg mało znónégò na Kaszëbach, człòwieka, ùdbała so zrëchtowac plasticznë warkòwnie szcerowóné òsoblëwie do dzëcy prawie w ti wsë, w jaczi majòr Jeka sã ùrodzył.

W czasy nëch warkòwniów ùczãstnicë zapòznelë sã z žëcym pi-

lota, wëkònelë malënczi zrzeszonë z jegò žëcym, a téż sklòdelë mòdele fligrów, na jaczich òn lòtòł.

Brzadã nëch zajmów mdã: wëstawa przërëchtowónò bez KGW „Bèlné Białczì” z Tëpadłów, jakã bådze mògl òbzerac do 16 lëstopadnika w kòscelë w Pilëcach, a ksążëczka òpùblìkòwónò na starnie Mùzeùm Pùczzi Zemi.

Zadanié ùdëtkòwioné je bez Mùzeùm Historie Pòlszci we Warszawie w òbrëmim programù „Patriotyzm Jutra”.

Partnërama projektu sã Mùzeùm Pùczzi Zemi, KGW „Bèlné Białczì” z Tëpadłów a Szòłtëstwò Tëpadlë.

NA SPÒDLIM: MOJESTRONE.COM/RD

NOWÒ FIGÙRA REMÙSA NA KASZÈBACH

W pòniedzòłk 13 rujana, tj. przed Dniã Nòrodny Edukacjé, Spòdlecznò Szkòła m. Kaszëbszczi Zemi w Gòràczënie fejrowała 105-lëcë jistnieniò a 50-lëcë swòjégò ternégò bùdinkù kòl sztrasë, jakò sã zwie Szkòłowò (pòl. Szkolna). Òkróm mòłowi spòlëznë w ùroczëstoscë wżãł ùdzél m.jin. wòjt gminë Somònino, Marión Kriszewsczi. Bëł artisticzny wëstãp szkòłòków, a téż pòdzãkòwania i wspòminczi, ale nòwicszi bòczënk ùczãstnicë dówelë na szaturã Remùsa pòstawionã przed bùdinkã. Drzewianégò chłòpa z karã z ksążkama wëżłòbil Zenón Peplińsczi. Bënë còkòłu, na jaczim stoi szatura, ùkrëtò je tpsz. kapsuła czasy – a w ni pamiatczci i zapisënczi dlò przinidnëch pòkòlëniów. Pòstawienié žłòbinë bëłò sfinansowóné z dobrowòlnëch datków òd szkòłowi i mòłowi spòlëznë.

NA SPÒDLIM: MOJESTRONE.COM/H.S.SZ.

ZÉNDZENIE DZECY Z TÓMKÅ FÓPKÅ

Miejskò Pùblichnò Biblioteka w Låbòrgù rëchtje cykl zéndzeniów pt. „Wesołe wędrowki z pomorską książką / Wiesołe wanodzi z pòmorską ksążką”. W Cëwicach i Łebùni 9 rujana pòtkòł sã z dzecama Tomòsz Fópka, kaszëbsczi pisòrz, àutòr frantówków a wiérztwò dlò dzecy. Òb czas pòtkaniò czëtòł swòje dokazë nòmłodszim, a téz zarócił do czekawëch a bëlnëch mùzycznëch warkòwniów, w jaczich dzecë chãtno brałë ùdzél.

Ne zéndzenia to fejn ùdba na promòcjã a pòdskòcanié dzecy do czëtaniò ùtwòrstwa kaszëbszczich pisarzów. Chùdzy w òbrëmim projektu òdbëłë sã ju pòtkania z Anã Glëszczin-skã a Kaszã Keller.

Wëdarzenié ùdëtkòwiło Ministerstwo Kùlturë i Nòrodny Spòdkòwiznë w òbrëmim programë „Partnerstwo dla książki 2025”.

ZDRZÓDŁO: MOJESTRONE.COM

GEDANIA CASSUBIA. KASZUBI I KASZUBSZCZYNA W KRAJOBRAZIE KULTUROWYM GDAŃSKA

Cykl dzesãc kaszëbòlogicznëch wëklådów pòd titlã „Gedania Cassubia. Kaszubi i kaszubszczyzna w krajobrazie kulturowym Gdańska”, jaczi je òrganizowóny w zëmòwym semestrze akademicznym 2025/2026 (òd rujana do gòdnika) na Gduńszim Ùniwersytece, nawlëkò do edicje realizowóny w 2018 rokù, le zakres tematiczi sã zjinacził. Kòždò prelekcyjò je leżnosã do

refleksje kùlturoznajarzów, lëteraturòznajarzów, jãzëkòznajarzów, historików a mùzykòlòzci nad bëtnosã Kaszëbów a kaszëbiznë w dzysdniowim a historycznym Gduńsku.

Realizacyò cyklu je szlachòwnò jak łoni: nagrania prelekcyjów sã rëchtòwónë w sztudiu Pòmòrszczégò Centrum Edukacye Szkòlnëch [Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli] a pòzni ùdostãpniwónë na karnòlu Youtube – czile dniów przed pòtkaniama z prelegentama, jacze mają plac w pòniedzòłk ò piãti pò pòlnim w fòrmule ònline. Na zéndzenim gòsce mają leżnosã zadawaniò pitaniów z przedstawiony w wëklådze témë.

Przed nama jesz pòtkania z dr. Bartoszã Dąbrowsczim, prof. dr. hab. Tadeuszã Linknerã, prof. dr. hab. Cezarim Òbracht-Prondzyńszcim, dr. Mirosławã Kùklikã, dr. hab. Lucynã Wardã-Radys, prof. Izabelã Kãpkã a prof. Miłosławã Bòrzëszkòwskã-Szewczik.

WELACJÒ WËSZËZNË KPZ JU W SMÛTANIE!

Latos, òb czas XXIII Zjazdu Delegatów Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò, jaczi sã òdbãdze 29 smùtana na Wëdzëlu Neòfilologie Gduńszégò Ùniwersytetu, nòleżnikòwie a nòleżniczci KPZ mdã wëbierac nowégò przëdnika stowòrë. Przëdnò Radzëzna (pòl. Rada Naczelna), Ògłowi Zarząd (pòl. Zarząd Główny) a przëdnik (pòl. prezes) ti kaszëbsczi òrganizacje (zgòdno z ji statutã) sã wëbiéróny na trzëlatną kadencjã. W slédnym czasie we wszëtczich partach KPZ òdbëłë sã sprawòdawczo-welacjowë zéndzenia, òb czas jaczich wëbralë nowã wëszëznã òddzëłów, a spòstrzòd nòleżników – jich reprezentantów, chtërny mdã miec prawò gòosu w latosy welacje. Kòżden part mò prawò wëbiëru delegatów na

zjòzd w propòrcje jeden delegat na òsmë nòleżników partu bëtnëch òb czas sprawòdawczo-welacjowégò zéndzeniò.

Wòrt przëbòczëc, chtò òd zòczãtkù dziejaniò Kaszëbszczégò Zrzeszeniò / Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò bëł na przòdkù ti stowòrë:

Aleksãder Arendt (1956–1959), Bernat Szczãсны (1959–1971), Jerzi Czëdrowsczi (1971–1976), Stanisłòw Pestka (1976–1980), Izabella Trojanowskò (1980–1983), Szczepòn Lewna (1983–1986), Józef Bòrzëszkòwsczi (1986–1992), Stanisłòw Pestka (1992–1994), Jón Wërowińsczi (1994–1998), Bruno Synak (1998–2004), Artur Jabłònszczi (2004–2010), Łukòsz Grzãdzëcczi (2010–2016), Èdmùnd Wittbrodt (2016–2019), Jón Wërowińsczi (od 2019 do dzysdnia).

ZDRZÓDŁO: KASZUBL.PL

PONAD ŻYCIE, PONAD ŚMIERĆ, PONAD SIEBIE SAMYCH...

Fot. Natalia Kawalerowicz/gdynia.pl

15 października zarząd Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Oddział w Gdyni, na czele z prezesem Adamem Labuhnem, oraz prezes Kaszubskiego Forum Kultury, Andrzej Busler, Prezydentka Miasta Gdyni Aleksandra Kosiorek, asystent Sławomira Rybickiego – Senatora RP – Filip Iwan, wikariusz parafii pw. św. Trójcy, ks. Dawid Kas, a także drużynowa 50 Wodnej Gdynskiej Gromady Zuchowej „Zefirki”, Agnieszka Szłosowska – wspólnie uczcili niezwykle ważną dla naszego regionu uroczystość: 106. rocznicę utworzenia 66 Kaszubskiego Pułku Piechoty im. Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Ceremonia odbyła się przed grobem mjr. Leona Kowalskiego – pierwszego dowódcy 66 KPP – na cmentarzu Witomińskim w Gdyni. Był to moment skupienia i wspólnej refleksji. W językach polskim i kaszubskim

odmówiono modlitwy za tych, którzy poświęcili swoje życie w służbie Ojczyźnie i ziemi kaszubskiej.

Przy grobie mjr. Leona Kowalskiego złożono wiązanek kwiatów i przypomniano sylwetki bohaterów 66 Kaszubskiego Pułku Piechoty, jego chlubne karty w wojnie polsko-bolszewickiej, udział w bitwach, m.in. pod Bobrujkami i o Horodec, oraz bohaterską walkę w kampanii wrzesniowej nad Bzurą.

Motto 66 Kaszubskiego Pułku Piechoty: „Ponad życie, ponad śmierć, ponad siebie samych” pozostaje aktualne – jako wezwanie do troski o wspólnotę.

ŹRÓDŁO: KASZUBI.PL

PÓTKANIÉ RKJ W KARTUZACH

Radzëzna Kaszëbszczégò Jãzëka swòje pòtkanié mia 9 rujana w Kaszëbsczim Mùzeùm m. Frãca Trédra w Kartuzach. Na tim zéńdzenim robilë nad słowarzã léteracczych pòchwótów. Ókróm tegò gòdka òb czas pòtkaniò tikała sã reglów kaszëbszczégò pisënkù, w tim òsobliwë afrikatizacje spòlzwãków.

Przë leżnosćë jak wiedno zachãcywómë do zazéraniò do naji Doradnicë Kaszëbszczégò Jãzëka (<https://rjk.org.pl/poradnia>), a téż do zadówaniò pitańniów tikającëch sã rozmajitëch sprów, tj. pisënkù, słowiznë a gramaticzi. Nôleżnicë a nôleżniczczi RKJ chãtno na wszëtczë waje jãzëkówë jiwřë òdpòwiedzã!

ZDRZÓDŁO: KASZUBI.PL

ZRZESZENIE WYRÓZNIONE!

W gościnnych progach Opery Bałtyckiej w Gdańsku w piątek 10 października 2025 roku zorganizowane zostały regionalne obchody Światowego Dnia Turystyki. Wręczono nagrody i wyróżnienia za zasługi dla rozwoju turystyki w naszym województwie.

Podczas uroczystości przekazano też specjalne gratulacje Marszałka

Odjmk: pomorskie.eu

Województwa Pomorskiego z okazji jubileuszy instytucji bądź wydarzeń ważnych dla promocji i podnoszenia atrakcyjności turystycznej województwa pomorskiego. Marszałek Struk zauważył i wyróżnił w ten sposób XXV Światowy Zjazd Kaszubów w Kościerzynie. Gratulacje w imieniu Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego odebrała wiceprezes Bożena Ugowska, która na swoim profilu FB tak o tym napisała:

Òb czas regionalnëch òbchòdów Światowégò Dnia Turisticzi w Bòłtëczci Òperze we Gduńsku wëapartnioné òstałë òsobë, instytucje i òrganizacje, jaczé swòją pasją i rozskaceniem búdëją turystycznã markã Pòmòrżò.

Westrzód laùreatów i wëapartnionëch nalazło sã Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie za łońską òrganizacjã jubileuszowégò 25. Światowégò Zjazdu Kaszëbów w Kòscërcznie. Mia jem érà òdebrac tã nòdgradã z rãków Mieczysława Struka – Marszòłka Pòmòrsczczégò Wòjewództwa – i Agniëszczy Baranowsczi – nôleżniczczi Zarzãdu Pòmòrsczczégò Wòjewództwa.

Przëdnã nòdgradã, „Grifa Pòmòrsczczégò”, dobël òd dekadów zdrëszony z Kaszëbama prof. Andrzej Januszajtis – za niezłomną pasją w ùpòwszechnianiu historie regionu.

Skłòdomë gratulacje wszëtczim laùreatóm i serdeczno ròczimë na pòstãpný Zjòzd Kaszëbów do Gdini – mðze òn jednym z wòznëch wëdãrzeniów w òbchòdach 100-lécégò tegò kaszëbszczégò mòdernistycznégò gardu.

ZDRZÓDŁO: KASZUBI.PL

JUŻ 25 LAT MA ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE W GRUDZIĄDZU

W gmachu głównym Biblioteki Miejskiej przy ul. Legionów 28 w Grudziądzu 23 października otwarto wystawę z okazji jubileuszu 25-lecia działalności tamtejszego oddziału Zrzeszenia

Kaszubsko-Pomorskiego. Na ekspozycję trafiły głównie: wydawnictwa kaszubskie, fotografie i inne pamiątki, ceramika i haft kaszubski. Są to przedmioty pochodzące ze zbiorów własnych członków Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Oddział w Grudziądzu.

Grudziądzki oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego powstał 22 maja 2000 roku. Na czele organizacji stanął Jarosław Loewenau, który do dziś jest jej prezesem. Oddział ZKP w Grudziądzu za swój cel obrał kultywowanie tradycji kaszubsko-pomorskich i rozwój społeczno-gospodarczy Pomorza.

Jubileuszową uroczystość zaszczycił prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Jan Wyrowiński. Członkom z najdłuższym stażem wręczono podziękowania i gratulacje napisane po kaszubsku. Członkowie grudziądzkiego Zrzeszenia biorą udział w regularnie organizowanych prelekcjach historycznych, a także w zjazdach Kaszubów, konferencjach oraz spotkaniach z członkami innych oddziałów.

ŹRÓDŁO: KASZUBI.PL

TRYPTYK CZECZEWSKI. PARAFIA ŚWIĘTOWAŁA STULECIE

We wrześniu Parafia pw. św. Józefa w Czeczewie obchodziła jubileusz stulecia. Na kilkudniowe rocznicowe uroczystości składał się program złożony z trzech wydarzeń: koncertu, premiery książki Czas przeszły, czas teraźniejszy. Z kart Czeczewa, Kłosowa i Tokar na 100-lecie parafii pw. św. Józefa w Czeczewie oraz Mszy św. jubileuszowej z udziałem bpa Tadeusza Wojdy.

Przy okazji premiery książki zaprezentowano spektakl dokumentalny pt. *Z kronik parafii Czczewo*, przygotowany przez nauczycielki Katarzynę Poblócką oraz Dorotę Wilczewską, w wykonaniu uczniów Powiatowego Zespołu Szkół w Przodkowie. Zaprezentowano teledyski *Ja chcę wierzyć* oraz *Niech śławi świat* ze słowem wstępnym dyrygenta Tadeusza Beckera i prezes chóru Pro Gloria Dei z Nowego Dworu Wejherowskiego Barbary Kandziory. Ujęcia powstały w kościele w Czczewie.

Przygotowania do ustalenia koncepcji i programu koncertu i premiery książki rozpoczęto już w styczniu tego roku z inicjatywy Jerzego Stachurskiego – poety, kompozytora, pedagoga, niegdyś dyrektora szkoły w Czczewie.

Proboszczem parafii od 2001 roku jest pochodzący z Kartuz ks. Józef Kuchta.

RED.

FOT. ANNA ADAMCZYK

ZAPRASZAMY DO UDZIAŁU W XXIV KASZUBSKIM DYKTANDZIE!

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie ma zaszczyt zaprosić Was na XXIV Kaszubskie Dyktando „Królewionka w Pałacu”, które odbędzie się 22 listopada br. w Zespole Kształcenia i Wychowania w Steżycy! Konkurs znajomości kaszubszczyzny co roku cieszy się ogromną popularnością, przyciągając nawet do kilkuset uczestników. W konkursie mogą wziąć udział uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Oddzielne kategorie przewidziano także dla dorosłych, profesjonalistów i nauczycieli języka kaszubskiego.

To nie tylko okazja do sprawdzenia swoich umiejętności pisania, ale także doskonała zabawa w miłym towarzystwie. Czekają na Was atrakcyjne nagrody i niezapomniane wrażenia! Aby wziąć udział, prosimy o zapoznanie się

z regulaminem wydarzenia oraz wypełnienie karty zgłoszenia, które znajdziecie na stronie kaszubi.pl.

Serdecznie zachęcamy do udziału w tym wyjątkowym wydarzeniu, które promuje nasz piękny kaszubski język. Zgłoszenia należy wysłać na adres: kaszubskie.dyktando@onet.pl. Zapisy przyjmujemy do 14 listopada!

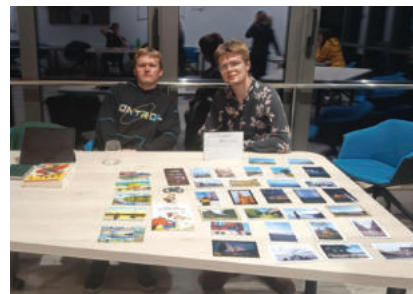
Dyktando Kaszubskie to cykliczna inicjatywa mająca kilka priorytetowych celów. Przede wszystkim jest to działanie podtrzymujące i popularyzujące znajomość języka kaszubskiego. Dzięki temu przedsięwzięciu młodzi uczestnicy pełniej i aktywniej włączają się w działania kulturalne na Kaszubach, dorośli zaś podnoszą swoje kwalifikacje i udoskonalają swoją znajomość języka kaszubskiego. Dyktando służy utwalaniu i przekazywaniu dziedzictwa kulturowego Pomorza oraz pozwala monitorować stan nauczania *rodny mówë* w szkołach. Idea Dyktanda Kaszubskiego nie ogranicza się do konkursu z zakresu ortografii kaszubskiej. W ramach wydarzenia organizowane są liczne atrakcje dla uczestników i gości, m.in. występy regionalnych zespołów ludowych, kaszubskojęzycznych kabaretów oraz innych kaszubskojęzycznych artystów, projekcje filmów w języku kaszubskim, wystawianie sztuk teatralnych dla dzieci opartych na literaturze kaszubskiej, a także warsztaty z zakresu kultury ludowej. W ramach wydarzenia często organizowane są wycieczki z przewodnikami, którzy wprowadzają uczestników w historię regionu oraz prezentują działalność miejscowych osób i instytucji na rzecz podtrzymywania tradycji kaszubskiej oraz języka regionalnego.

Dyktando Kaszubskie swoją pierwszą edycję miało w 2002 roku, uczestniczyły w nim wówczas 74 osoby, z czego tylko 27 to byli uczniowie. Od tamtego czasu liczba uczestników wzrosła ponad 6-krotnie, i to ze znaczącą przewagą uczniów ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Dyktando wrosło na stałe w kaszubski kalendarz wydarzeń kulturalnych, a prezentacja kolejnego gospodarza konkursu jest wyczekiwana przez kaszubską społeczność. Od 2002 roku gospodarzami były następujące miejscowości: Gdańsk, Wej-

herowo, Kartuzy, Puck, Żukowo, Sopot, Kościerzyna, Sierakowice, Bytów, Strzecz, Szymbark, Luzino, Gdynia, Kosakowo, Bojano, Kolbudy, Słupsk, Reda, Szczecin, Miastko, Chmielno i Chojnice.

ŹRÓDŁO: KASZUBI.PL

PÓMORAŃCOWIE NA SEMINARIUM YEN

Wótrněch edukacyjněch wanogów nigdë nië za wiele – wiëmë to dobrze, bò òd 29 sėwnika do 5 pajicznika brëlë jesmë ùdzël w Jesėnnym Seminarium YEN (Młòdzėznė Èuropejszczich Nòrodnosców). W przesnòzim chòrwacczim Daruvarze bëtników z cali Èuropë ùgòsycł Klub Młòdėch Czechów (Klub Mładych Čechů). Ksãder Janiec a Iwò Miszkòwiòk ùczãstniczëlë w ekstensywnėch warcòwniach – na nich ùczëlë sã, razã z przedstòwcama jinszych mniészėznów, zwikszãc swòjã widocznośc w domòcėch stronach (ė nie blòs) – teatrã, kreatywnym pisanim czė rėchòwã aktywnoscã. Je wiedzec, nie kùnczëlò sã na tim, kò bëlë ě czekawė pòtkania, ě zòbawa, tuńc, ě wanoga pò pėsznym òkòlim. Mòzna bëlò pòtkãc drėchów ě pòznãc nowė òsobė, ale tėz pòczėc apartny czesczi a chòrwacczi klimat. Zdrzòdło: Facebook KS „Pomorania” / Iwò Miszkòwiòk

ODNOWIONY GRÓB W LASACH PIAŚNICKICH

[...] W roku 2023 wejherowski oddział ZKP rozpoczął starania, wraz z Rodziną Piaśnicką, której przewodzi ks. infułat Daniel Nowak, nad pozyskaniem środków potrzebnych do przebudowy grobu nr 25 w lasach piaśnickich. Starania o środki były wielokierunkowe: pisano o dofinansowanie do ministerstw i do ofiarodawców prywatnych, ponadto podczas spotkania Rady Naczelnej ZKP odczy-

taliśmy na forum prośbę do oddziałów o zbiórkę środków na ten cel. Niektóre oddziały odpowiedziały i dorzuciły swą cegiełkę. Mowa tu o Zarządzie Głównym, oddziałach z Redy i Krokowej, a przede wszystkim z Wejherowa, które zrobiły wszystko, by remont grobu można było przeprowadzić. Nasz wejherowski oddział opiekował się grobem rodaków zamordowanych podczas wojny, w okresie od 1939 do 1940 roku, w którym m.in. spoczywają szczątki Kaszubów. W roku 2024 rozpoczęto prace związane z przebudową, a w 2025 ukończono zakres podstawowy. Co najważniejsze, na płytach grobu umieszczono trzy wiatki, które opisują losy Kaszubów i ich najważniejszych orędowników.

Na środkowej części znajduje się pięknie wyeksponowana trumienka w świetle krzyży, na których będą widniały nazwiska osób pochowanych w tym grobie. Natomiast na tablicy widnieje napis: „Zbiorowa Mogiła Ofiar Zbrodni Niemieckiej 1939–1940. Zwłoki Zamordowanych spalono w 1944 roku, aby zatrzeć ślady zbrodni. Grób zawiera szczątki ludzkie”. W dolnej środkowej części tablicy zamieszczono tekst modlitwy „Ojczy nasz” w języku kaszubskim.

W części lewej grobu widnieje Gryf Pomorski, symbol Kaszubów, a nad nim napis: „Straż Honorowa Grobu 25 Kaszëbë”. W lewej dolnej części wryto opis historii związanej z działaczami kaszubskimi, Antonim Abrahamem i Tomaszem Rogalą.

Po prawej stronie grobu upamiętniono postać ks. biskupa Konstantyna Dominika. Choć biskup nie został rozstrzelany w Piaśnicy, to jego wychowankowie, księża z Pelplina, tak. Biskup Konstantyn Dominik uniknął rozstrzelania, ponieważ był już bardzo chory i nie można było go przewozić.

Nasz oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego jest bardzo zaangażowany

w rozwijanie kultu sławnego duchownego [...]. Bierzymy czynny udział w seminariach, odczytach o biskupie organizowanych przy parafii św. Leona i innych. Właśnie w tej parafii już od 2002 roku jest organizowana przez zarząd oddziału wejherowskiego ZKP msza św. z liturgią w języku kaszubskim, na której modlimy się o rychłą beatyfikację Sługi Bożego Konstantyna Dominika. [...]

Poświęcenie grobu nr 25 przez Kustosza Sanktuarium Piaśnickiego, ks. Daniela Nowaka, nastąpiło 13 lipca 2025 roku. Na kazaniu podczas tej uroczystości ks. infułat powiedział m.in.: *Od dzisiaj będziemy się modlić zawsze na naszych mszach w tym lesie piaśnickim za Sługę Bożego Dominika Konstantyna.* [...] W uroczystościach poświęcenia grobu brały udział władze lokalne, Wójt Gminy Krokowa Adam Śliwicki, prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Jan Wyrowiński, prezes oddziału wejherowskiego ZKP, Lucyna Pranschke, oraz wiele innych osób. [...]

MIROSLAW GAFFKA,
O/ZKP WEJHEROWO

WIÓLDZI JĚBLEŪSZ I ÓGLOWÓSZTÓŁCĄCÉGÓ LICEŪM W KÒSCÉRNIE

Ódjimk: powiat kościerski

W piątk 10 rujana I Ógłowósztółcącégó Liceum m. Józefa Wëbiczcégó w Kòscérznie fejrowało 150-lecë jistnieniô – szkoła zaczęła bô dziejac w 1875 roku, jakno prywatné Chłopszcë Progimnazjum.

Ūroczëzna bëła sparłaczonô z òbhòdama Dnia Nòrodny Edukacje. Przeròczony na niã bëłë przedstòwccë samòrządu i lokalny spòłëznë, dówny robòtnicë szkòłë a téż ji absolwencë i drëszë. Zaczãło sã òd mszë sw. w kòscele pòd wezwaniem Pańszczégó Zmartwëchwstaniégó w intencje szkòłowi spòłëznë. Pòzni ùczãstnicë przemaszërowelë do bûdinkù szkòłë.

Tam direktòrka Edita Bławat dzãkòwała wszëtczim zebrónym za przijnscë ò pòdczorchiwała, że w kòzdi szkòłë i w edukacjowim procesu nòwòznieszi sã lëdze, jak ti, co przez 150 lat twòrzëlë historiã liceum. Bël téż wëstãp Kame-ralnégó Białczégó Chòru, jaczi dziejò w szkòłë, a téż ùroczëzna wmirowaniò kapsulë czasu w przëdnym szkòłowym holu. Ta mò bëc òdemklò za piãdzesãt lat, a bënë òtroccë nalëżã m.jin. lëstë z refleksjama ò ternym czãdze i z pro-ctwama na przijnòtnã.

NA SPÒDLIM:

MOJESTRONE.COM/H.S.SZ.

HORRÒR INSPIROWÓNY KASZĚBSKĄ DEMÒNOLOGIĄ

Kadr z filmù „Wieszczi” zrëchtowónégó przez RedHorizontStudio

Skùnczëlë krãccë film „OPI” w rezi-serie debutëjący reżisërczi, Martë Giec – òpiarti *na pròwdzëwëch, pòl-szczich wierzeniach*, jak wczasnì dała do wiadë w spòłëznòwëch mediach jedna z aktòrków. Premiãrà bãdze w przijn-dnym roku.

Mò to bëc pierszi psychòlogiczny horror wëzwëskiwający mòtiwë z kaszëbsczì demònologie. W òbsadze filmù sã: Magdaléna Bòczarskò, Gabriéla Mùskała, Iwóna Bielskò i Wiktorìò Kruszczińskò, a za kamérã stanął Adóm Pietkewicz. Jak pòdała aktòrka Magdaléna Bòczarskò, „OPI” òpòwiòdò ò trzech pòkòlëniach białków zapëzgnonëch w toksycznë zrzëszë i kaszëbszcë wierzenia.

NA SPÒDLIM: MOJESTRONE.COM

PÒ 100 LATACH WCYG WÒZNĚ

Pròwdac dokazë ks. Paùla Panske sã szerok cytowónë, kò wëdónë pò niemieckù zwãzãłë na Kaszëbach karno bezpòstrzëdnëch czëtińców. To sã prawie zmienilo. Bënòmnì zlë jidze ò dwa tekstë ò bëtowsczi szlachce.

Panske je jednym òd nòlëpszych pòmòrszczich historików pierszi pòl-

wë XX wëkù. Jegò dokazë ò bëtow-szczi szlachce, ò Człëchòwie, Tëchòlë, Chònicach i òsoblëwie ò Kòsznédrach, z chtërnëch pòchòdzył, wcyg są wòznà lekturà dlò badérów.

– Bël bëlno wësztòlcony. Rozmiòł òkróm niemiecczégò, łącznà, pòlsczi, grekà, hebrajszczi, interesérowòł sà arabsczim, chaldejszczim, sanskrità. Do te miòł fotograficznà pamiãc. A czej zdrzà na niégò jakno dzysòdniewi historik, zòzdroszczà mù leznoscë òbòczeniò wiele stòrëch dokùmentów, epitafiów, plat nògrobnëch itd., jaczé pózni zdżinãlë abò sà rozjãlë w wòjnã. Jegò dokazë wcyg są aktualné – òpisëje pòstacjã Panske dr Tomòsz Rembalsczi z Gduńszczégò Ùniwersytetu.

Tomòsz Rembalsczi z Przemësławã Pragertã wzãlë sã za nòukòwà redak-cjã tłomaczeniów na pòlsczi dwùch bëtowsczich tekstów Paùla Panske: „Z dziejów rodzimej szlachty na ziemi bytowskiej” i „Słupscy kadeci katolicy z ziemi bytowskiej (1769–1811)”. Jich lektura je òbrzëszkòwò dlò wszëtczich, chtërny bierzà sã za kaszëbskà genealogiã, heraldikã, historiã naszì szlachtë,

a òsoblëwie za historiã bëtowsczi zemie.

27 rujana w Trzebiòtkach (gm. Tëchòmie, bëtowsczi pòwiòt) nòukòwi redaktorzë przedstawiłë tłomaczenia ww. artikulów wëdónë w jedny ksążce (dze są tëż òriginalné, niemieckòjãzëkòwé tekstë), pt. *Paul Panske o szlachcie ziemi bytowskiej. Studia historyczne*, jakò je IV tomã z rëdzi „Studia i materiały z dziejów Bytowa oraz ziemi bytowskiej”. Ò ti wëdòwiznie i Paùlu Panske gòdelë tëż prof. Cezari Òbracht-Prondzyńsczi a Jerzi Szwan-kòwsczi.

Ksążkã z bëtowsczima artikulama Paùla Panske wëdelë: Kaszëbsczi Institut, Zòpadnokaszëbszczé Mùzeùm i Wëdòwizna BiT. Wëdanië wspiar-ła Radzëzna Familiów Trzebiatow-szczich, Bëtowsczi Pòwiòt, Stowòra Spòdkòwizna Pòmòrzò m. Bògùsława X, J. i E. Zmùda Trzebiatowsczi, MerCo sp. z o.o.

Tłomaczama tekstów na pòlsczi jãzëk są: Mark Kòzłòw, Radosłòw Bi-skùp i Ana Pajàkòwskò-Bouallegui.

NA SPÒDLIM: MOJESTRONE.COM/P.D.

Kaszëbszczé Mùzeùm m. Frãcëszka Trédra swiãtëje latos 80-lécë swòjégò dzejaniò. Mùzeùm pòwstało z pòdskacënkù dzysdniewégò patrona, a jegò cëlã je ùchòwanië i promòwanië bòkadny kùlturowi spòdkòwiznë Kaszëb. Òdj. Sławòmir Lewandowsczi

Kurpie a sprawa kociewska

W ostatnią środę października w tczewskiej Fabryce Sztuk udało nam się zorganizować warsztaty „Achtnóć kociewską mowę”, na których najlepsi eksperci w zakresie dialektu kociewskiego z samą Marią Pająkowską-Kensik przekazywali, jak o nim nauczać i jak go uczyć. Warsztaty, związane z nimi publikacje i cały projekt, wsparty przez nowy Instytut Różnorodności Językowej Rzeczypospolitej, zastępują na pewno na osobny tekst i to dłuższy niż felieton. W tym miejscu chcę jednak odnotować udział w nich przedstawicieli Związku Kurpiów, którzy na czele z prezes Iwoną Choroszewską-Zyśk przyjechali do nas specjalnie z Puszczy Zielonej nad Narwią, by podzielić się swoimi doświadczeniami i osiągnięciami. Tak po prawdzie to tuż spod Puszczy, z Ostrołęki, ale... bez wątpienia z serca Kurpi.

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie ze Związkiem Kurpiów współpracuje od dobrej dekady, gdy jego przedstawiciele po raz pierwszy gościli u nas na Pomorzu. Dobrze się nam rozmawia, ponieważ Kurpiowie są trochę pośrodku pomiędzy Kaszubami a Kociewiakami. Naturalnie nie kreują tu jakiejś nowej teorii językoznawczej, ale mówię o stanie działań na rzecz własnej mowy. Mowa ta jest bowiem dialektem języka polskiego, ale od prawie dwóch dekad czynione są intensywne starania, by ją standaryzować i stworzyć z niej działające narzędzie twórczości literackiej. Stąd mają na Kurpiach już nie tylko własną ortografię i zasady pisowni. Funkcjonuje także, bodaj od 2018 roku, Rada Dialektu Kurpiowskiego. Namacalne owoce tej działalności mogli oglądać uczestnicy tczewskich warsztatów w postaci zaprezentowanych nam licznych publikacji: słowników, przewodników, prac literackich czy tłumaczeń. Bo jest nawet *Mały Księć po kurpósoku*, a w przygotowaniach i kolejne klasyki.

Działacze Związku Kurpiów nie ukrywają, że w działaniach inspirują ich właśnie kaszubskie doświadczenia, jednak pod względem języka i prawie bliżej im do Kociewiaków, gdyż obie nasze społeczności posługują się regionalną odmianą polszczyzny, nieaspirującą do miana osobnego języka (choć bez większych rozterek naukowych używają w Puszczy Zielonej określenia język kurpiowski). Nie ma co jednak ukrywać, że daleko nam do ich aktualnego poziomu działań na rzecz ochrony i rozwoju rodzinnej mowy. Stąd tak chętnie słucha-

Stąd tak chętnie słuchamy, patrzymy i uczymy się...

my, patrzymy i uczymy się, jak tam nad Narwią potrafiliby stworzyć to wszystko, co już dzisiaj mają.

Rzecz jasna to nie jest tak, że w przypadku Kurpi i Kociewia mamy jakieś lustrzane odbicie sytuacji językowej. Puszczańska kraina nad Narwią zajmuje mniejszy obszar i zamieszkuje ją z pięć razy mniej ludzi niż Kociewie, ale na pewno jest nieco żywoniejsza od naszej, a nade wszystko identyfikacja kurpiowska jest o wiele silniejsza niż kociewska. Skutkiem tego jest to, że

ze strony swoich samorządów chyba mają o wiele mocniejsze wsparcie działań poświęconych sprawom stricte językowym. No bo w której gminie na Kociewiu mamy od lat regularne lekcje „mowy i kultury kociewskiej”, tak jak dzieje się to w stosunku do miejscowego dialektu na Kurpiach?

Niemniej jednak mamy też wspólne problemy i wyzwania. Tym chyba największym jest brak systemowego wsparcia państwa w ochronie i wspieraniu regionalnych odmian polszczyzny. Kolejni prezydenci, od czasów Bronisława Komorowskiego, w różnorodnych dokumentach pisują, że mowy takie jak kurpiowska i kociewska są ponoć świetnie chronione przez odpowiednie zapisy w *Ustawie o języku polskim*, lecz prawda jest zdecydowanie inna. Nawet w działaniach instytutu, który wsparł nasze warsztaty, nie widać żadnej strategii w tej materii. A de facto jest on pierwszą próbą jakiegokolwiek rządowego pochylenia się nad tą sferą. Trudno tu ukryć irytację wobec polityków różnorodnych opcji, którzy o regionalnych odmianach polszczyzny przypominają sobie, gdy rodzi się jakaś medialna dyskusja o Ślązakach czy ostatnio o Wilamowiczach. Wtedy usłyszeć możemy, jaka to cenna część kultury narodowej i jak bardzo należy na nią chuchać i dmuchać. A potem reflektory gasną, pojawiają się inne tematy i nikt – poza takimi pasjonatami, jak działacze Związku Kurpiów właśnie – nic w tej sprawie nie robi. Dekadę temu próbowaliśmy to zmienić, gdy śp. senator Andrzej Grzyb podjął próbę stworzenia jakiegoś rozwiązania prawnego, realnie wspierającego działania na rzecz dialektów. Ale gdy odszedł, najpierw z polityki, a potem z tego świata, nie pojawił się żaden nowy ambasador tej ważnej sprawy.

Więc musimy robić swoje. Świetnie, że mamy z kim na tym polu współpracować i wymieniać się doświadczeniami. Oby tak owocnie, jak ostatnio w Tczewie.

MICHAŁ KARGUL

A czas nêkô dali...

„Pòdobno czas lékarzi renë. To mi to z jegò stronë, òsobliwie, że sóm je nama rêchli zadôwô. Zaczinô niewinno: nôprzód zabiérô nama beztroskã dzecnych lat, pózni kòndicjã i sprawnosć gnôtów, a na kùńcu pamiãc ò tim, gdzie mómë szmërgniãtë naje brële. Pòmalinkù wchòdzy do najégò žëcò jak cëchi kradzëlc do pańszi jizbë i wënòszô cos z naszych pòlëców z wëkrëcznym ùsmiëwkã. Zdrowié, familiã, rozëm – chtos tracy wiãcy, chtos mni. Tegò nie jidze nôprzód wiedzec, czej zaczinómë najã stëgnã, bò më bë mòglë sã za dobrze do ni przërëchtowac, a tedë bë nie bëło niespòdzónków. Czas lubi lëdzy zaskakiwac. Wiedno nêkô za chùtkò, a më jsmë tim wcyg zadzëwòwóny: To ju?

Zanim sã òbezdżimë, ju ni ma „tamtëch” lëdzy, placów i chwil z nima spãdzonëch. Ùlubionô cëczerniô zamieniwiô sã w króm z jaczi-ma mòdernyma sprzãtama, a w zdradle tej-sej pòtikómë kògòs, chto barzi szlachùje za naszima starszima niż za młòdim chłopã / młòdã biãtkã, chtërnëch jsmë widzelë jész wczorô. Brzëmi znajemno?

Sygnie ti smùtanowi smãtwë. Przemijanié to przecã jedurnô rzecz, chtërna z czasã òdbiwô sã coròz chùdzy – jidze mie ò to, że za dzecka rok to bëła całô wiecznosć, a terô sygnie mërgnac dwa razë òczama i dwanòsce miesąców ju za nama. Ògłowò jamrowanié to wierã jedno z tëch zajãców, chtërne z latama człowiekòwi coròz lepi wëchòdzą... Wòrt je widzec chòc jaczës plusë w ti całi sytuacje. A mòże to całë przemijanié to je leno jakòs fòrma terô módnégò recyklingù? Czas sprzãtò pò nas, nim zdãzimë na swiece za wiele nabałaganic, jedny wiãcy, jinszi përzna mni, a pózni – weg z nama. Jidzta (abò lecta), gdzie wa chceta, pòdług wiarë i przekònaniów, bò tuwò waji czas sã skùńcił. Czedës jô barzi chca gò zatrzëmac, a dzysô ceszã sã, że niechtërne

(...) za dzecka rok to bëła całô wiecznosć, a terô sygnie mërgnac dwa razë òczama i dwanòsce miesąców ju za nama.

chwile równak nigdë sã nie wróca. Bò wiele bë bëło redoscë dwa razë z ti sami rzeczë? Na gwës to bë ju nie bëło pierszë, wëjątkówé ùredowanié. To sã zdòrzô leno ròz – pózni mòzna ju wcyg za tim te-sknic.

Wszëtkò zdôwô sã miec datã wòznoscë. Lëdze téz, chòc niechtërny lubiã sã z czasã hańdlowac i majã dzysô do te dobre nôrzãdza (bòtoksë, jogùrtë nòtëralné z semionama chia, nitczy do nacygniãc tu i tam, itp.). Leno czas nie chce robic z nama niżòdnégò geszeftu. Òn prosto jidze dali, gwësny, że i tak nicht nad nim nie dobãdze, nimò drãdzi biòtchi ò kòzdi dżëń, nowé gùbë na twarzë. Mòże i bëlno, bò czejbë jsmë

mòglë zatrzëmac czas, to chùtkò bë sã nama to sprzikrzëto. Tej, miast sã smùcëc, że cos ùcëkò, mijô, lepi dżëń w dżëń pisac swój nowi rozdziel i za wiele nie zazerac dowslòdë? To nié tragediô, leno stòri pòrzãdk, nen sóm òd miliònow lat, a dali lëdze majã z nim jiwër.

Wszëtkò jidze przecã w nym jednym, bëlno nama znónym, czërenkù – kù smiercë, czë më sã na to gòdzymë, czë nié. Wszëtkò mò swój zòczãtk i kùńc, a pòmizdë je to nôlepszë, nen czas, žebë cos przežëc, kògòs pòkòchac, cos pò se òstawic. Smierc dlô swiata nie òznòczô jegò kùńca. To leno nama tak sã tedë wëdòwô. To je kùńc najégò ùdzëlu. Reszta jidze dali, jak wiedno. I to sã wëdòwô nôbarzi drãdzë – tak prosto wszëtkò jidze dali, a më ju ni mòzemë. Dlòte mòże tak głëpaso brzëmiãne receptë, žebë nie mëslec, co mdze witro, co bëło wczorô, leno ceszëc sã tim, co je terô. Taczë prostë, a równak czasã nié do zrobieniô, ògłowò w lëstopadnikù, czej tak wiele wspòmínómë, przëbòcciwómë – nôbarzi Tëch, chtërnëch z nama ju dzysô ni ma, chòc jész wczorô bëlë. A czas równak bez nich nêkô dali, nie zatrzymòt sã nawetkã na sekùrdã. Jidze sã z tim zgòdzëc?

ÒLGA KÙKLIŃSKÒ

NOWOŚCI WYDAWNICZE

**KASZUBSKA
KSIĄŻKA**

Kod rabatowy
dla czytelników Pomieranii

W koszyku wpisz kod:

POMERANIA2025

Promocja trwa do
31 grudnia 2025 r.

Zapraszamy na zakupy na:
www.KaszubskaKsiazka.pl

Zamówienia telefoniczne
607-904-846

Twoja księgarnia z kaszubską duszą – odkrywaj, zamawiaj i czytaj książki, które łączą historię ze współczesnością.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

**CERTYFIKAT
DLA MAŁYCH
KSIĘGARNI**

Nasza księgarnia jest beneficjentem programu własnego Instytutu Książki "Certyfikat dla małej księgarni".

**KASZUBSKA
KSIĄŻKA**

ZESTAW NA KONKURS

MÉSTER BĚLNÉGÒ CZĚTANIÒ

**Promocyjna cena!!!
164 zł za zestaw**

Tegoroczny zestaw książek do konkursu „Méster Bělnégò Czětaniò” to prawdziwa uczta dla każdego miłośnika dobrej literatury! Znajdziesz tu emocjonujące opowieści, niezwykłych bohaterów i tematy, które poruszają i inspirują. Sięgnij po książki, które nie tylko przygotują Cię do konkursu, ale też sprawią, że pokochasz czytanie na nowo!

Zamówienia telefoniczne
607-904-846

Zapraszamy na zakupy na
www.KaszubskaKsiazka.pl

